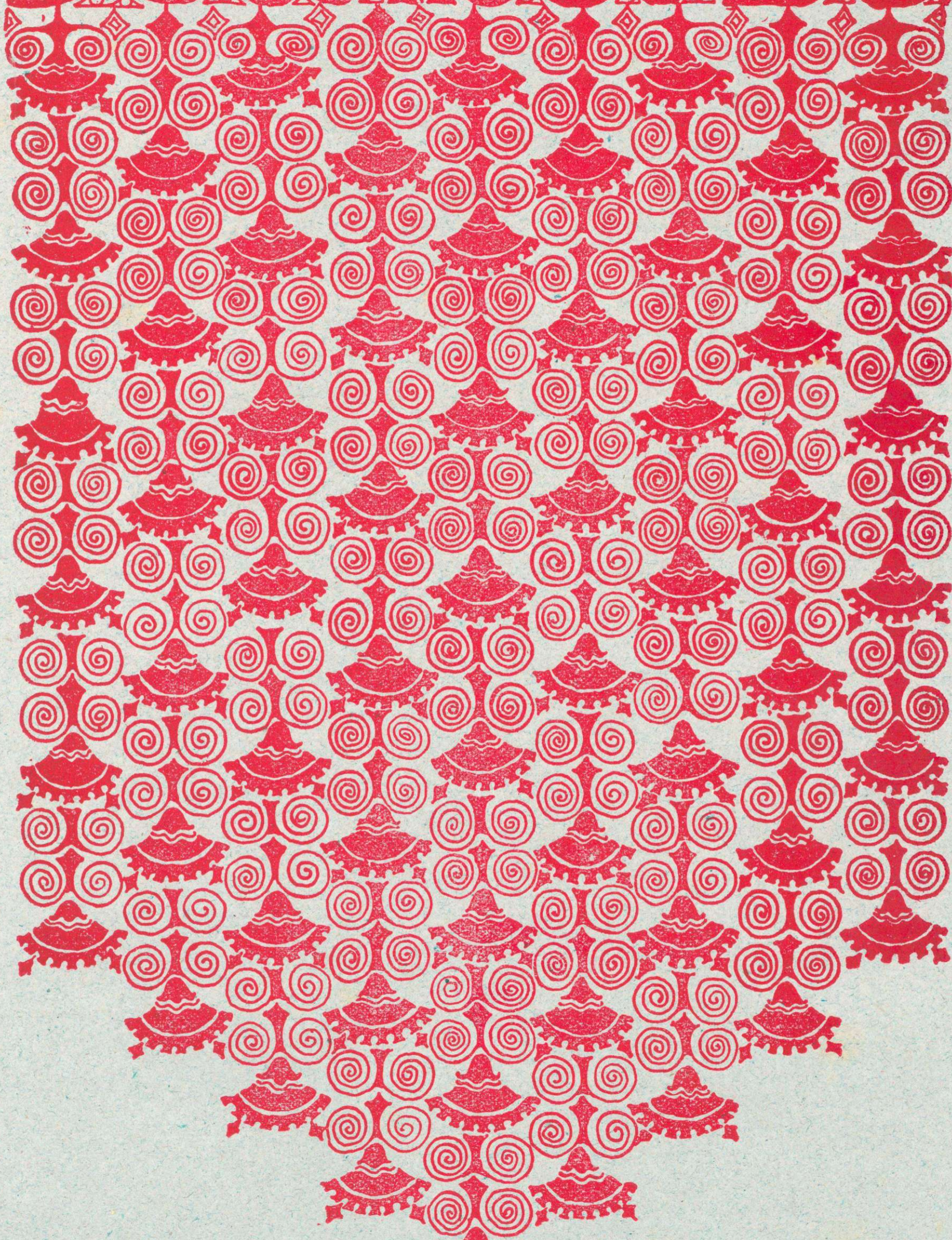

Poština plačana v gotovini.

Postupnik 239 1920

DOMIN SVET

ARH. I. V

LJUBLJANA 1920.
XXXIII. SV. 7-8

Vsebinska št. 7.-8.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. Pesmi: France Bevk: Roža skrivnostna. (Odlomki 1—14.) 149. — Vojeslav Molè: Peter Sič. (Uvod.) 152. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (prev. J. D.). 183.
II. Drama: Stanko Majcen: Dediči nebeškega kraljestva. (I. dejanje.) 153.
III. Dr. Ivan Pregelj: Plebanus Joannes. 160. — Fr. Jaklič: Nevesta s Korinja. 170. — Narte Velikonja: Tri gracije. 174. — Dr. Vojeslav Molè: Pismo z Oceana. 178.

ZNANSTVENI DEL:

- I. Dr. Iso Cankar: Giulio Quaglio. 186.
II. Zapiski:
Slovstvo: O. Župančič: V zarje Vidove (S. Majcen). 193. — Shakespeare: Sen kresne noči, prev. O. Župančič (Frst). 194. — S. Gopčević: Serbokroatisches Gesprächsbuch (Frst). 195. — Dr. V. Popović: Istorija Jugoslovena, I. sv. (J. Mal). 195.
Umetnost: XVII. umetnostna razstava (Frst). 197.
Gledališče: Drama (Fr. Koblar). 201.
Glasba: Opera (M. Kogoj). 202. — Iz koncertne dvorane (M. Kogoj). 202. — Kritika (M. Kogoj). 204.

Na platnicah: Slovstvene domislice (Dr. I. P.). — Razpis nagrad. — Prejeli smo v oceno.

Slike: Giulio Quaglio: 12. Videm, palazzo Maniago; 13. Videm, palazzo Braida; 14. Videm, palazzo Belgrado; 15. Videm, palazzo Belgrado; 16. Videm, palazzo Braida; 17. Videm, palazzo Belgrado; 18. Videm, S. Chiara; 19. Gorica, stolnica; 20. Ljubljana, stolnica; 21. Gorica, stolnica; 22. Bonzanigo, župna cerkev; 23. Stazzona, župna cerkev; 24. Bergamo, Conservatorio; 25. Lezzeno, župna cerkev; 26. Fumiani: Benetke, S. Pantaleone; 27. Giulio Quaglio: Gradec, Meerscheinschloß; 28. Rafael Quaglio: Ljubljana, semeniška knjižnica; 29. Fumiani: Benetke, S. Pantaleone (detajl). — Dve risbi k »Nestvi s Korinja«, risal Fr. Kralj.

„DOM IN SVET“ izhaja vsak drugi mesec 15. dne v dvojnih številkah.

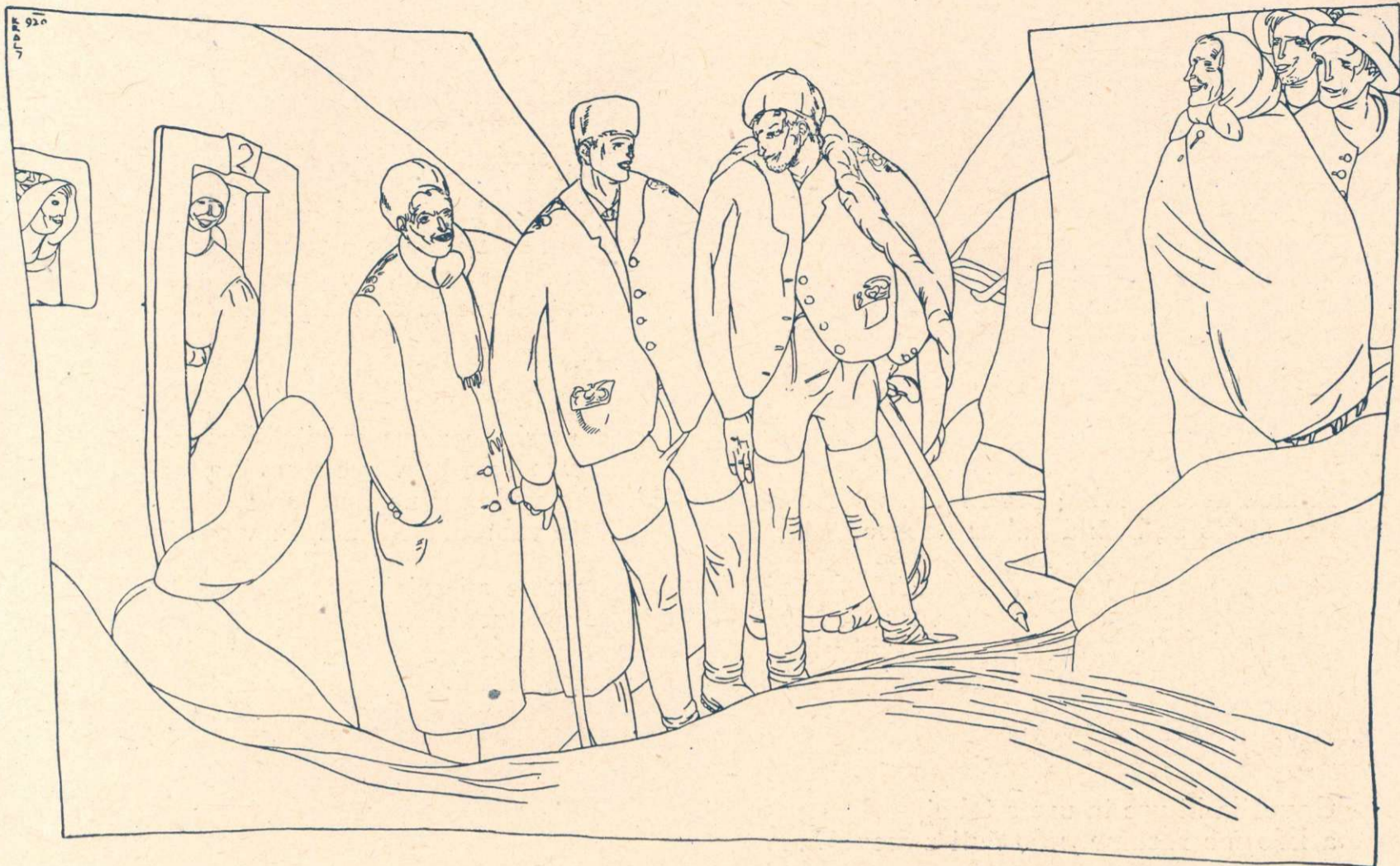
Naročnina letno 60 K, za dijake 50 K.

Urednik: Dr. France Stelè, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.

Upravništvo: Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna.

Založnik in lastnik: Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani.

Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

Na Korinju je bilo vse v oknih . . .

Roža skrivnostna.

Odlomki. — France Bevk.

Kot govoreča uganka si mi ti . . .
A te besede so le senca tvojih besedi,
ki sem ti bral jih z usten kakor češnje,
in vse so nerazrešne kakor ti . . .

1.

Šla sva skoz mesto, samá . . . Da bi znala,
kam naj položiva svojo ljubezen!
Grozna je noč, od bolesti sem pala
na zemljo, na dež in jokala, jokala . . .

Kot iskrico vjela sem upanje grenko . . .
Sijala je luč skoz zaveso pretenko
na naju, in žarki čez lica razliti
so vpili se v kri in pričeli krožiti . . .

V sobi kot v vencu družina je bila,
le rahlo sluteča, da luč sva jim pila.
Vstal je nekdo in prišel do zaves . . .
Kot ptički sva bila, ki groza ju trese.

Šel je dež kot da pesti na dušo bijó.
Vtonila je senca v zavesi, luč ž njo,
le enkrat je še kot perut splahutala,
kot ogenj v pepelu nama v dušah ostala.

2.

Pod drevjem se sklanjajo sence,
ki riše jih mesec na pot,
čudé nama sijajo zvezde,
nad goro spi božja perot.

Midva sva se tajno zaprla
v najtišji kotiček srca
in sijeva sebi; za naju
ne zemlje ni, niti nebá . . .

3.

S teboj sem skoprnela v en sam zvok,
vtopila se v ljubezni žive živ napoj.
In čuj: Ne izpustim te več iz rok,
zdaj čula bom kot angelj nad teboj.

Kot pesem sem, ki išče melodije,
ko najde jo, ji pohiti v objem
in tisočerna eno se razlije
v ljubezen, mrak in sanje — bdi nad vsem . . .

Čarobnost vseh noči sem preživela,
v plamenu enem šla sva v paradiž;
le po ločitvi nisem koprnela,
še v sanjah te lovim, ko mirno spiš.

Prižigam luč in gledam tvoj obraz
in zdi se mi, da sem te ukradla,
vrniti moram te, ko pride čas . . .
Kot gâd me je boleost popadla!

4.

Trepetala sem, ko so mi rekli: Cvetoče drevo!
V njih praznih očeh sem zazrla zavist jim temno
in zlob brez števila; prek njih so stotera čudesa
nad mano se bočila kakor nebesa.

Polnočnih bdenj sanje se v naročje mi sujejo,
po verandi kot škrateljčki se prekucujejo,
po trti mi plezajo in po mesečini . . .
Telo mi plamtí v prej neznaní bolečini.

In umrli so zame vsi ljudje razen enega,
ki zrla sem ga v svoje sanje vtopljenega.
Tiha voda, ki na dnu moje duše je spala,
se je vzbudila od luči, ki v me je sijala.

5.

Govorila bi ure in ure s teboj,
a kdo me razume, kdo čuti z menoj? . . .

Ves svet mi je bil ena sama skrivnost,
a zdaj mi je le ena roža skrivnostna,
ki je v meni zacvela, življenja me prosi
in novih, opojnih boleosti mi nosi.

Aj, pela bom v njih kot gozdovi v viharju,
ker ljubim vonj rože skrivnostne pod srcem.
Na trg bom stopila, povedala vsem . . .
Pustite, da radost čez zemljo prostrem!

Govorila bi ure in ure s teboj,
a kdo me razume, kdo čuti z menoj?

6.

Sred spanja klical si ime — —
kot zvezda, ki za hipec sine,
neznano mi je bilo.
Zavila sem obraz v blazine
in plakala do dne
in svoje solze pila,
da mi je luč vgasnila . . .

In zdaj je jutro, ljubček moj.
Verjela sem, da sem bogata,
jaz, revica prerevna.
In ko boš šel in boš vrata
zaprl za vedno za seboj,
ne jemlji s sabo bolečin,
te naj mi bodo za spomin.

7.

Ah, jaz te ljubim, jaz sem ljubosumna!
Zavpila bi v brezbrežnost: Pridi k meni,
da te večno najdem, orel izgubljeni,
ki vse ure mislim nate kot brezumna!

Glej, lahko bi te srečalo na cesti
deklè, ki nisi videl ga nikoli,
a misliš, da ne bo nehálo cvesti,
in lepše je kot jaz, ki mrjem v boli.

Ko v mojih rokah tvoj obraz trepeče,
in en pogled ne more mi ubežati,
se jaz začnem za tvojo misel bati:
Kdo ve, če z drugo v dalji se ne šeče?

Tako trpim. Zdaj rada bi oči zaprla,
a bdím; sirota bi bilà po tvoji zgubi.
Če umrl bi ti, jaz s tabo bi umrla,
a nočem niti, da te smrt poljubi.

8.

Ime se tvoje vžgalo je v srce ljubeče,
vsak hip ga radostna ponavljam,
kot otrok, ki ne ve, kaj naj blebeče,
in zna besedo eno, ki še v sanjah jo šepeče.

In če ljubav se v sto imenih razodeva,
preljubkih in neumnih, ne huduj se!
Ker vsako ime je lepo, ki ga reva
iznajdem zate, ko srcé mi prekipeva.

Le reci mi in dušo ti bom razprostrla:
Življenje — rekla ti bom: ti — življenje!
Gospod — in sužnja ti v oči bom zrla.
In smrt — na tvojih rdečih ustnah bom umrla.

Le radi popja v sebi bi se umreti bala.
Ko ga bom vzrla v tajnosti cvetočega,
dišečega kot božji cvet, bom vztrepetala,
s poljubom prvim tvoje ime mu dala.

9.

V plamenih tiho dogorele sveče,
pod oknom v vejah moja smrt trepeče:
ah, legla bom, se zvila v bolečini,
ostala kakor senca na blazini.

Obiščem vsako ženo, ki rodi;
rob smrti se iz nje oči smehlja;
glej, dala sem vso kri, predrago kri,
predzadnjo kapljo svojega srca.

Ko v lilijskih plenicaš otrok sanja,
narahlo ga poljubim na obraz,
narahlo, da ne vžalim mater,
ki je ljubosumna, kot bila bi jaz.

In kruto vprašam jo, če je trpela.
A kot da ima otroka pred seboj:
Ne vem, — umrla nisem, otrok moj. —
In vem ta hip, da mnogo je trpela.

Srce mi bije prvi hip trpljenja —
a nočem, da mi sipljete darov.
Odrčajte mi, bedni, pol življenja,
kupite mojih nedrij blagoslov!

10.

Bridkost je šepetala z mojo dušo in dejala:
kje imaš najdražjega,
da bi ga na sence poljubila,
mojo senco odpodila?

In od tedaj ga čakam kakor krik odmeva čaka:
še mi je neznan in tuj,
a čutim ga, kako živi
in z mojim srcem govori.

11.

Spomladi sem lovila v hrepenenju solnčne žarke
in zibála mlade veje,
brala popje, da ni cvetje vzknilo;
vse drevo se je solzilo.

Drevó sem v bregu, z vejami v nemirnem begu
v luč, ki je življenje:
v meni popek spi,
in slednja veja se mi sestra zdi.

12.

Kakor da na pragu večnosti sem bila
in vanjo sem točila drago kri,
za kapljo kapljo sem jo napolnila,
da iznad valov pretajnih vstal si ti —

moj otrok . . . In potem so se slapovi
vdrli čez obraz — morje solzá,
gozdovi smeha s petjem kot zvonovi —
kot zvezda plula sem čez vrh nebá . . .

In sem v vsemiru duše pot dobila,
kot pramen blažena, lahka,
kot božja misel, ki je svet rodila
in je še sama sebi sveta vsà . . .

13.

Sinoči o polnoči
sta se dve mavrici tiho zagledali
v moje oči.

Vsa omamljena, trudna iz spanja
planila sem: Ali je res, je li sanja?
Ah, res je moj otrok bil, ki me je zrl
in ročici razprl
kot bi me hotel vzeti v naročje,
se ljubko igrati z menoj.

Iz veselja planila sem v jok:
moja luč, ti moj Bog!
in se vanj potopila,
kot da blazna bi bila . . .

Do jutra nebeškega sva se igrala,
ljubila, ljubila . . .

Da znala sem, kaj je ljubav,
ne bila bi te poljubila,
iz materinih belih nedrij
ne bila bi je nikdar pila,
ki zlata je kot dnevi vedri
in črna kot temà nižav.

Nalila sem ti ves njen raj,
vso njeno slast v kipečo čašo,
a sebi sem boleost pustila.
Naj Bog živi ljubezen našo! —
vso čašo usta so izpila . . .
Boleost ostane vekomaj.

Peter Sič.

Roman v oktavah. — Vojeslav Molè.

*Prijateljema in tovarišema v dnevih bede in
izgnanstva dr. Francetu Steletu in dr. Ivanu Plessu.*

Uvod.

1.

Te verze pišem v senci bajonetov,
med tolpo žalostnih karikatur
človeških src, ki so kot vrt brez cvetov,
mladost brez smehljajočih, svetlih ur.
Ostala v njih od smelih je poletov
samo še strast živinskih procedur,
in kar bilo je bog, izpremenjen
na gori, je samó še — bête humaine.

2.

Za dnevom dan se vlačí leno, leno . . .
In vedno zrem le isti kos neba,
le istega dvorišča tesno steno,
in slišim, ko udarjajo ob tla
koraki isti, — in skoz mrak strupeno
tam zunaj veter se nam krohota.
Še vran, ki krakajoč na streho seda,
je isti le, — da, vedno ista beda.

3.

In vsako jutro ista nizka soba,
deset ležišč je v njej, deset drugov.
In vsako jutro vstajamo iz groba
spominov, sanj v resničnost topih dnov,
in vedno je v besedah ista zloba.
Od dne do dne kot težek sen snegov
zagrinja srca vedno višji srd:
brez krink je vsak obraz in v njem je smrt.

4.

In zreš v očeh hinavščino in laž,
sovraštvo in zavist in misli blatne;
in kakor z mačko z drugom se igraš
in govoriš poklone mu nezdatne,
a v srcu liješ laž njegovo v čaš
nebroj, tehtáš besede mu zagatne.
In duša plaka samega spoznanja,
pod grenko težo se življenja sklanja.

5.

A zunaj — step brezmejna se prebujá
v poljubih solnca v radostno pomlad,
in sleheren je žarek šumna struja,
in sleherno drevo je pesem nad,
pojoča solncu večno aleluja
življenja. — In od tam, kjer v tih zapad
za dnevom dan samotno, gluho gine,
grme skoz noč koraki zgodovine.

6.

Grmijo kladiva in nakovala,
človeštvo kuje zarjo boljših dni.
In v prah se ruši pod udarci skala,
in pajčevina padajo vezi,
ki v njih je mukah zemlja trepetala,
in v novih ritmih poje spev krvi
pozdrav v bodoče radostne daljine,
spleten iz sanj, gorja in bolečine.

7.

A tu — kot krik s pozabljenega brega,
ki plaho, tiho sluša ga srce,
odmev le gluh do mene sega.
In vstaja misel, plove čez poljé
spominov, od cvetov do cvétov bega, —
dobrave vseokrog šume, šume . . .
Iz sanj že polpozabljenih poletov
te verze pišem v senci bajonetov. —

Dediči nebeškega kraljestva.

Sanjska igra v treh dejanjih. — Stanko Majcen.

Osebe: **Dana**, štirinajstletna.

Božidar, } otroka, njena brata.
Borko, }
Vule, } otroka iz sosesčine.
Marica, }

Dva tuja otroka.

Keba, starka.

Konjederec Kenda, imenovan **Vôzma**.

Gospa Til, imenovana sestra **Ana**.

Polkovnik.

Polkovnikova žena.

Gini, šestletna, njuna hči.

Zdravnik.

Voznik.

Vojak.

Mnogo otrok, starke, starec.

Dani se prikaže v sanjah razen navedenih oseb še njena **matí**.

Vrši se v revnem, kužnem okraju zasedenega mesta med vojno. Otroci so begunci.

Prvo dejanje.

Soba, obenem kuhinja v razdrtem pritličnem poslopju. V prvem mraku viharnega pomladnega dne se v desnem ozadju vidijo vrata na dvorišče, na levo od vrat nezačrtno okno. V levem zadnjem kotu stoji ognjišče s kozicami, latvicami in lonci ter skladnico drv. Na peči naprašena ropotija. Pred ognjiščem na levo zelo nizek in ozek vhod v kamro, ki je temnejša od sobe. Pred kamro, prislonjen na levo steno, stoji posteljnjak s slamnico. Ob desni steni omara. Sredi sobe miza s stoli.

Pohišje je kaj staro in revno. Iz vsakega kota tega velikega, a strahotno praznega prostora gleda beda.

Skozi okno se vidi kos pustega, blatnega dvorišča, konec sosedne strehe, ki je prestreljena, in krpa vedrega neba, ki se še sveti nad streho.

Božidar in **Vule**, prvi enajst-, drugi osemleten, oba v prevelikih, tujih, za silo zakrpanih suknjah in prav takih hlačah, z golimi vratovi in dolgimi lasmi, sedita drug tik drugega na slamnici. **Marica**, sedemletna, v zelo tenkem krilu in bosa, kleči pred odprto omaro na desni in premetava šaro, ki jo je izdevala iz omare: svežnje starih oblek, prazne škatle, razbite okvire in podobno navlako.

Božo. Dolgo je ni.

Vule. Bodite zadovoljni, da jo imate. Mi tam nimamo nikogar.

Božo. Saj tudi za vas berači.

Vule. Kdo ve... In kdo ve, ali bo sploh kaj prinesla.

Božo. Kos kruha bi bil dober.

Vule. Kos kruha in maslo... debelo, rumeno maslo. Masla več ko kruha, kruha pa takle kos. Ali ste opoldne kaj jedli?

Božo. Suha juha je bila... Zdaj se spominjam, da sem nekje daleč odtod... pri neki hiši... na studentu... jedel kos mesa. V skledi sem ga našel. Skleda je stala na pragu. Še gorak je bil.

Vule. Mesa že nisem jedel, kar pomnim. (Skrivnostno.) Ali so vrata zaklenjena?

Božo. Naša vrata so vedno zaklenjena.

Vule. In okno — ali skozi okno nihče ne more?

Božo (se zmagovito smeje). Ti se bojiš! (Zaupno.) Ali si kaj ukradel?

Vule (odkima). Našel.

Božo. Pokaži!

Vule (s pogledom na **Marico**, ki je poslednji del razgovora pazno poslušala). Saj ni nič...

Marica. Tam v žepu imaš tako gotovo nekaj... Skozi hlače se ti sveti... (Preti s prstom.) Ti!

Božo (ki sta ga že samega obšla radovednost in plahota). Nihče ne vidi, mirno pokaži. Tudi **Marica** ne bo zatožila.

Vule (počasi privleče iz globokega hlačnega žepa svetlo vojaško ostrogo).

Božo (plane gledat, **Marica** se bliža skrivoma, tako-rekoč zgolj z očmi).

Vule. Ne dotakni se!

Božo (prevzet strmi).

Vule (potehta ostrogo v roki). Težka je.

Božo. Srebro...

Vule. Prodam jo židu... denar skrijem pod streho...

Božo. Če je srebro, te zapro.

Marica. Bolje bo, če jo spravimo.

Božo. Ali je naša, hm?

Marica. Tak misliš, da jo je **Vule** ukradel?!
Vule, ali slišiš?

Vule. Čuden si, **Božo**.

Božo (s pozo in glasom odraslega). Kujon!

Marica. Ali ga ne boš udaril?

Vule (položi ostrogo na tla in zgrabi **Božo** za rame. **Marica** hlastne po ostrogi in beži ž njo proti vratom).

Božo, (ki jo je opazil). Ha, ha, zaklenjena so!
Vule, ostrogo ti je odnesla, tatica!

Vule (izpusti **Božo**, se ozre in plane za **Marico**. Med tepežem nekdo od zunaj potrka na vrata. Otroka odskočita in zbežita nazaj k slamnici. Ponovno trkanje).

Božo. Kdo je?

Glas (od zunaj). Božo, odpri vendar!

Božo. Dana je, nič se ne bojta! (Stopi k vratom in jih odklene).

V sobo stopi **Dana**, tenko, visoko vzraslo, štirinajstletno dekle blede polti in črnih las, z debelo ruto krog života, v pisanem zakrpanem krilu in s culo pod pazduho. Iz cule gleda kos kruha.

Dana. Šš... tak dirindaj! Še na cesto nas vržejo, nage, kakor smo. (Spusti culo na mizo in pogleda v ognjišče.) Ogenj je pošel. Rekla sem ti, da naloži...

Dočim **Dana** zakuri, zlezejo otroci na stole, razvežejo culo, ogledujejo kose kruha, skorjo sira, grudo soli, zavitek krp in drugi drobiž, ki ga je **Dana** naberačila, in segajo po njem.

Dana (zapazi in skoči mednje). Počakajte vendar, da razdelim!

Božo in Vule. La - čen.

Dana (Vuletu). Ti sploh naš nisi.

Vule. Pa smo blizu... Nimamo nikočar...

Dana (deleč kruh med otroke, Vuletu). Čas bi že bil, da naprosite koga, vi tam na osmici. Ne zmorem vseh... dovolj jih imam sama...

Otroci sedejo, jedo in so tihi. **Dana** pristavi lonec vode in nasuje krompirja vanj. V kamri na levi zajoka otrok.

Dana. Da, da, da, tvojo nevihto sem slišala na drugič konec mesta. Kako si vokal! (Odide v kamro in prinese iz nje triletnega **Borka** na roki. **Borko** je zaspal in čemern.) Tri bele krompirčke ti skuham danes, tiho bodi...

Božo. Kje si pač bila tako dolgo, **Dana**?

Dana (sede z **Borkom** na roki med otroke. Kakor je bila doslej materinska in stroga, tako je zdaj vsa otrok, zaupna in vesela, da se more s kom od srca izgovoriti). Po široki ulici gor, po zadnji stranski do ogla: tu sem začela. Velika štacuna je bila. Ljudi vse črno. Odrivali so se s komolci in so se pehali s pestmi. Bilo pa je tam vsega: moke, masti, soli, rozin in sladkorja.

Božo. Ali si kaj vzela.

Dana (se pomišlja). Nisem. Ali naj bi bila?

Božo. Še pomišljal ne bi.

Dana (se za hip pokesa. Tiho). Nisem upala... V tisti hiši sem nato dobila kruha. Ampak na ulici je stal gospod in je gledal za menoj.

Vule. Zakaj je pač gledal za teboj?

Dana. Da, da, zakaj je pač gledal za menoj... Pri neki gospe je stalo kuhano mleko na oknu. Kadilo se je iz lonca, koža se je delala na vrhu. Vse sladko je dišalo v kuhinji...

Božo. Treščil bi ga ji z okna!

Dana. Ali **Božo**!

Božo. Si li kaj dobila?

Dana. Nič. In tisti gospod je zopet gledal za menoj. Stal je na ulici in je gledal za menoj...

Keba (v cunje ogrnjena starka, brez zob in zelo vela, stopi v sobo. Prezebala tišči roke na prsi in se stresa). Veter pa tak, da nikoli tega... Zapirajte vrata, otročiči, **Vôzma** je na ulici.

Dana (široko razpre oči in dvigne rame). **Vôzma**?

Keba (malo gluha). Ali ste kaj topli, deca? (Si napravi prostor med otroki in sede mednje.) Da, **Vôzma**. Prišlo je zopet nekaj otrok... deset, petnajst... in trije so bolni. Strašno bolezen so prinesli s seboj iz begunstva... kugo in lakoto... (Vuletu.) Ti mali si najtoplejši... kar tiščala se te bom kakor peči... Da, in **Vôzma** je hud... Dolgo žico nosi na rami in otroke lovi...

Božo. Koliko jih je bolnih, praviš?

Keba. He?

Borko (na **Danini** roki zajoče).

Dana. Pa nisi bolan še ti?! (Se ustraši lastne slutnje in zarije obraz v otroka.) Ne jokaj! Kai bom s teboj, če zboliš? (Ga nese po sobi in ga ziblje. Sredi sobe se ustavi, motri najprej otroke zapored, nato **Kebo** in še **Borka**.) Ali je kdo bolan? — Tebi se blede... **Keba**, nič ne veš...

Keba. He?

Dana (uspavaje **Borka** pol govori, pol poje).

Tajnonina, tajnona,
našega **Borka** ni doma,
iščejo ga kukavice,
golobice, prepelice:
kdor ga ima, ga ne dá.
Tajnonina, tajnona.

Keba. Stara sem in nadložna... Pri vas je dobro. (Pokaže skozi okno.) Tam... tam... tam...

Dana (se sunkoma okrene. V hipnem navalu obupa, ki ga pa možato zмага.) Bolezen? Bolezni so različne... nobene ne pustim k njemu. Ali je sploh bolezen blizu?! (Z žarečimi očmi **Borku**.) **Borko** moj mili, tako daleč sem te prinesla, streho smo našli, posteljo imamo, krompirček se kuha... (Ga uspavaje nese v kamro. Iz kamre se sliši njeno tiho, sladko petje.)

Borko gre po zlati poti,
zlata ptička prileti naproti —
iščite ga, kukavice,
golobice, prepelice:
zlata ptička ga ima.
Tajnonina, tajnona.

Keba. Saj sem le prišla pogledat, ali bo kaj večerje nocoj. (Stopi k ognjišču in privzdigne pokrov z lonca.)

Dana (od leve). Krompir v oblicah.

Keba. Ali bo tudi zame kaj?

Dana. Komaj dva sta za vsakega.

Keba. Hu, toliko jih je . . . poln lonec.

Dana. Natanko so prešteti, da . . . in tudi Fijo mora dobiti.

Božo in Vule (planeta pod ognjišče). Fijo, Fijo, večerjamo!

Dana. Počakajta, da mu odprem. (Odpre vratca in spusti Fija v sobo. Fijo je droben, bel pes. Otroci se zapode ž njim po sobi.)

Keba (se ozre). Kaj, ali tega tudi rediš?

Dana. Zakaj »tudi«? Mar sem za ves svet? Saj še za teh par želodcev ne morem preleteti dovolj ulic. In ljudje, ha, reže se ti, če prosiš vbogajme, pa ne da bi kaj dali. Fijo pa je naš. Fijo je prišel z nami in ostane z nami.

Keba. Za dva krompirčka bi te namreč prosila.

Dana. Nadležna si . . .

Keba (sede med otroke, ki so se med tem zvrstili okolu mize in željno čakajo na večerjo).

Dana (postavi lonec med nje, si dvigne psa v naročje in sede ž njim na posteljo. Družina hlastno sega po jedi). Dva krompirčka pustite za to drobno stvarco, ki tak moker gobček ima, tako bistro gleda in je ves . . . ves . . . moj . . . (Zamaknjeno.) Moj . . . moj . . .

Vstopi gospa Til, imenovana sestra Ana, obilna častniška vdova štiridesetih let, v solidni modni obleki in s pokrivalom sester Rdečega križa na glavi: temnomodra, na temenu speta in čez tilnik spuščena ruta z znamenjem na čelu. Za njo vojak z zvezki, svinčniki, ravnili in neprižgano svečo v levici. Ta vojak se molče okrene, na kar vstopita še dva zelo plaha, razcapana in prezeblata otroka in se postavita v kot pri vratih.

Sestra Ana (ne da bi se ozrla, z nevljudnim glasom zaposlenega človeka). Pogledjte, ali smo na številki 6!

Vojak (pogleda v zvezek in stopi ven. Zunaj se vzbne na prste, da bi razbral številko nad vrati, kar nehote traja nekaj trenutkov, ker je že gost mrak), Številka 6. (in se vrne v sobo.)

Sestra Ana (pregleda ves prostor). Kdo tukaj gospodinji?

Dana (stopi iz vrste). Jaz.

Sestra Ana. Ali si najstarejša?

Dana. Da.

Sestra Ana. Koliko si stara?

Dana. Štirinajst bom.

Sestra Ana. To je res primerna starost. S samimi nedoraslimi gospodinjami imam posla . . . (Se ozre po sobi, s prijaznejšim glasom.) Vsaj toplo imate tu. In suho. Drugod burja brije nad glavami in v postelje dežuje. Koliko vas je?

Dana. Štirje. Pravzaprav pet.

Sestra Ana (šteje). Kje je četrti?

Dana. V kamri spi. Majhen je še.

Sestra Ana. In peti?

Dana. Pravzaprav ga ni. Fijo mu je ime. Leži pod ognjiščem.

Vojak (se radovedno sklone pod ognjišče in odpre vratca). Pes . . . (Otepajoč prah s kolen pride nazaj k mizi.) To namreč treba vedeti . . .

Sestra Ana. Prav Vam je, čemu se vtikate v vsako luknjo! (Dani.) Na, imej ga, saj ti ga privoščim . . . Tu sta še dva (Iztegne roko nazaj, kjer še vedno stojita, stisnjena v kot pri vratih, tuja otroka), našla sem ju med potjo. Begunca na povratku sta, kakor Vi. Došla sta pozno in nista našla strehe. Pod nekak žleb ali kaj sta se skrila. Gotovo bi bila ostala zunaj, da nisem prišla ravno tam mimo. Izročam ju tebi, skrbi zanje, ker si tako velika in pametna.

Dana (nezaupno ogleduje tujca).

Sestra Ana. Kaj ju ogleduješ? Saj ste vsi enaki. Prav nobene razlike ni med vami begunci. Koliko jih imaš zdaj?

Dana. Sedem.

Sestra Ana. In kdo je ta starka?

Dana. To je Keba. Gluha je . . . in z nami je.

Sestra Ana. Genljivo . . . Zdaj pa bi vendar rada vedela — Ampak kaj tako vame strmiš, otrok? Ali ti nisem všeč? Gospa Til sem, sestra Ana. Prišla sem, da vidim, kako živite. Da vam uredim stanovanja, poskrbim za hrano in sploh . . . saj ne morete živeti tako sami med seboj, kakor odrasli! Dobila sem ukaz, da vas izbrskam iz vaših luknjic, da vas zberem okolu sebe in vas nadzorujem. Okolu štiristo vas je v tem predmestju, sem čula. — Kako ti je ime, dekle?

Dana. Dana.

Sestra Ana (vojaku). Pripravite se! (Vojak prižge svečo in jo pritrdi na mizo. Nato razgrne zvezek in pripravi pisalno orodje. Sestra Ana med tem z Dano stopi po sobi. Pred kamro se ustavi in pogleda vanjo.) Ta smrad, ta mokrota . . . Ali nič ne zračiš? (Pred slamnico.) To bomo jutri sežgali. Tako sumljivih reči ne trpim v stanovanju. (Ko stopita v ospredje, švigne nekaj izpod postelje v levi sprednji kot.) Podgana! Ustrašila se je svetlobe.

Vojak (naglo vstane).

Sestra Ana. Ostanite! Ni prva, ki sem jo videla v življenju . . . Zdaj pa, ljubi otrok (Sede na stol, ki si ga odrine od mize), mi boš odkrito in razumno povedala, odkod si, kje si izgubila svoje ljudi, kedaj in kod si se vrnila v mesto, kako živiš — skratka vse, kar te bom vprašala in kar pride v tisti zvezek. (Vojaku.) Vi pa pišite.

Dana (zadregno vzdihne).

Sestra Ana (z glasom kakor izpočetka). Že dvajset otrok sem danes izpraševala. Upoštevajte to, gospodična! (Vojaku.) Ali bodo merodajni činitelji priznali moj trud?!

Vojak. Brezdvomno, gospa. To so nadčloveški napori.

Sestra Ana. No, punca...

Dana. Milostiva gospa...

Sestra Ana. Reci mi sestra Ana! — Kje si se izgubil, otrok dolgočasni?

Dana (z roko). Tam daleč...

Sestra Ana. Vse: »daleč«! Ali jaz, hvala Bogu, nisem pri vas doma. Daleč — je zame Španija.

Dana. Velik kraj je bil.

Sestra Ana. Kateri?

Dana (molči).

Sestra Ana. Ali je bila mati še pri vas — v tistem velikem kraju?

Dana. Bežali smo, majka, bratca in jaz. Iz postelj smo planili in smo bežali.

Sestra Ana. Kje ste stanovali?

Dana. Tu v bližini, tretja ulica na desno. Zdaj so konji tam... Planili smo in smo tekli. Dva tedna in eno noč smo bili na poti.

Sestra Ana. No, no...

Dana. Vse mesto je bežalo križem. Zdaj je kdo rekel na desno, zdaj kdo na levo. Bežali smo pač, dokler nas niso ustavili vojaki, ki so prodirali za nami. Prišli smo v tabor, kjer je bilo mnogo ljudi.

Sestra Ana. Stoj! Katero številko je imel begunski tabor?

Dana (molči).

Sestra Ana. Povsod isto: tam daleč... velik kraj... mnogo ljudi. Tako ne bom opravila mnogo. Dalje.

Dana. V taboru smo bili tri mesece. Majka je vedno ležala.

Sestra Ana. Legar? (Ker Dana molči, vojaku.) Zapišite: legar! (Dani.) Ali je umrla?

Dana (povesi glavo).

Sestra Ana. Zapišite: umrla! Ali očeta nimaš?

Dana. V vojski je.

Sestra Ana. In kaj je bilo potem?

Dana. Čakali smo, da so se osušile poti. Nato smo šli, Božidar, Borko in jaz. V neki vasi se nam je pridružil Fijo. Vzeli smo ga s seboj.

Sestra Ana. Kdo je Fijo?

Vojak (z značilno kretnjo). Pes.

Sestra Ana. Ah da! — Kaj pa mali bratec, saj še ne hodi?

Dana. Nesla sem ga.

Sestra Ana. Peš — in na rokah — do sem?

Dana. Včasih smo dobili voz.

Sestra Ana. Kako dolgo ste se vračali?

Dana. Trinajst dni.

Sestra Ana. Čestitam. Živce imajo ljudje... Kako, da si zalezla ravno v to bajto? Ali ti je tako ugajala?

Dana. Prazna je bila.

Sestra Ana (Kebi). Ženska, čuj, kdo je poprej bival v tej kuhinji?

Keba (vstane šele, ko jo opozore otroci, in se približa mizi). He?

Dana. Malo gluha je.

Sestra Ana. Poznam take lastnosti. (Vojaku.) Čim starejša je ženska v teh krajih, tem zlobnejša je. (Kebi.) Kdo, vprašam, je poprej — (Jo za hip in ostro fiksira. Keba ji prav blizu pogleda v obraz.) Ne, tej ženski ne zaupam nič! To je nevarna ženska. Proč ž njo!

Vojak (s par odločnimi kretnjami priskoči).

Sestra Ana. Nič, nič... Le ustrašila sem se malo. Ne vem, kaj mi je prišlo... (Vojak nemilo tišči Kebo proti vratom.) Pustite jo vendar, babše! Sem se že pomirila. Kaj prida ni, kdo zna, ali je nisem vendar prepoznala... Naj ostane tu. Otrokom je nedvomno dobra varuhinja.

Otroci so se bili tega nastopa precej ustrašili. Zdaj veseli zopet sprejmejo Kebo v svojo sredo. Keba sede k njim na posteljo.

Sestra Ana. Kje smo ostali? — Hotela sem vedeti, kdo je poprej stanoval v tej kolibi. (Vojaku.) Napravite črto. Posebno važno za naš položaj to ni —

Vojak (vleče na ušesa).

Sestra Ana. Ali ste napravili črto?

Vojak. Voz prihaja. Polkovnikovi konji so.

Sestra Ana (vsa iz sebe, razočarana in razjarjena hkrati). Ali se Vam sanja? Komaj me mine ena neprijetnost, ste že z drugo tukaj.

Vojak. Zdaj so krenili v stransko ulico...

Sestra Ana. To je nemogoče. Da mi je ta ženska tudi tukaj za petami? Uredila sem bolnišnico, žrtvovala lastno perilo, da bolniki niso ležali goli... Postavili so me v zavod s posteljami brez posteljnine, praznimi omarami, brez živil, brez zdravil, brez denarja. Ali nisem za tri rjuhe beračila po vsem mestu, preden sem jih dobila? Komaj je imela soba človeško lice — kdo je stopil vanjo? »Jaz sem pokroviteljica vseh dobrodelnih zavodov. Kako daleč ste že?« In seve, kadar se delé priznanja za krvavi trud, priznanja po zaslugah, kdo jih ima? Ona. (Vstane in se rezolutno postavi pred

Sl. 19. Gorica. Stolnica.

Sl. 20. Ljubljana. Stolnica.

vojaka). Ne, ne, ne, prislušknite še enkrat. Jaz teh konjev ne poznam.

Vojak. Polkovnikovi so. Naravnost semkaj jo kurijo.

Sestra Ana (se brezupno spusti na stol). Ali se ne motite?

Vojak. Kako se bom motil? Saj sem lansko jesen ž njimi vozil.

Sestra Ana. Otroci, recite mi sestra Ana, in če vas kdo kaj vpraša, odgovorite, da ste zadovoljni.

Pred hišo se ustavi voz, vojak hiti odpirat. V sobo stopi polkovnik, starejši, malo zalkoholiziran častnik dobrih manir in dostojanstvenega nastopa. Takoj je očito, da je v občevanju z ženskami »mož na svojem mestu«.

Polkovnik. Ali Vas res že zalotim pri delu, sestra Ana? Neumorna ste na polju ljudske blaginje. — Moja žena bi si rada ogledala to najnovejšo mestno zanimivost, to naselbino begunskih otrok...

Sestra Ana. Ne razumem prav nič.

Polkovnik. Globoko se klanjam pred takim pojmovanjem človečnosti. Naj je položaj, kakor je, Vi ste prvi...

Sestra Ana. Le kako... le kako se vse to dogaja?

Polkovnik. Kraj sicer ni vabljiv, tudi se mi mnogokaj zdi sumljivo, vendar take bede nisem pričakoval. Ko so mi pred tremi dnevi sporočili, da moram begunce vsaj deloma prevzeti v svojo oskrbo —

Sestra Ana. Poslali ste me vendar semkaj z nekakim dekretom, pooblastilom ali kaj in ste mi zatrdili, da bom samostojna. Saj mi ni za čin. Sestra Ana sem, sestra Ana ostanem, dokler morem lajšati gorje nesrečnemu človeštvu. Toda samostojna hočem biti. To je bil pogoj. In to ste obljubili, gospod polkovnik.

Polkovnik. Moja žena se popolnoma idealno zanima za otroško varstvo.

Sestra Ana. Ampak zanima se. In to je dovolj. Jaz pa hočem, da se ne zanima. Saj ni mnogo, kar zahtevam. Prepustila sem ji bolnišnico — ko je bila urejena, kajpak. Na sto korakov se ogibljem hiralnici, ker vem, da tam njeno srce bije. Pustite Vi meni to deco, naj jo nadzorujem in oskrbujem po svoje. Naposled nisem častihlepna. Le za svoje delo zahtevam svojega plačila.

Polkovnik. Še danes izpregovorim besedo na merodajnem mestu.

Sestra Ana. Tako nisem mislila. Predobro veste, da me tako ne morete potolažiti. Tirate me v brezup...

Skozi vrata, ki so ostala odprta, vstopi polkovnikova žena, visoka, vitka krasotica osemindvajsetih let. Nezastrta eleganca. Za roko vodi šestletno dekle v divni beli obleki. Kakor oblaček vonja in sijaja priplava ta otrok v sobo. Polkovnikovo ženo spremlja zdravnik, velik, slok, tridesetleten mož zelo mirnega in resnega obraza. Lase ima dolge, nazaj počesane, redka kostanjeva brada obroblja čeljust, tenki brki senče zgornjo ustno. Ogrnjen je v preprost rjav havelok, v roki drži širokokrajn črn klobuk. Škornji.

Sestra Ana. Hvala Vam za sladki obisk. To-like pozornosti ti otroci niti ne zaslužijo.

Polkovnikova žena (visokostno). Deca so mednarodna svetinja. Kakor mi z njihovo, tako ravnajo sovražniki z našo deco, kjer so prestopili meje naše domovine. Ampak zrak... zrak... in kaj pravite k temu okolju, doktor? — Ah, nisem še predstavila. To je zdravnik, ki bo prevzel službo v begunskih okrajih.

Sestra Ana. Skoro bi rekla, da ste zgrešili pot.

Zdravnik. Tudi v takih hišah žive ljudje.

Polkovnikova žena. Ali naj otroka slečem? (Sleče dekletu plašč in ga izroči vojaku.) Morala sem k njim, k tem najrevnejšim vseh revnih; srce me je gnalo. Kako daleč ste že? Vse zdravo, obleke, hrane dovolj? In mleka, zlasti mleka — ali ste založeni ž njim?

Sestra Ana (z uničevalnimi pogledi na polkovnika). Danes... danes jutraj sem prišla. Javljenih je bilo petdeset otrok, v resnici pa jih je štiristo. Začela sem na spodnjem koncu predmestja. Spi-sujem otroke in beležim podatke. Preden od vsakega posebe izvem najpotrebnejše, mine večnost. Stanovanja so brez izjeme slaba. Če bi ne imela dolgoletnih težkih izkušenj v nastanjanju beguncev, bi ne vedela, kako bi si pomagala. Oblek ni... za hrano moram šele prositi... (Polkovniku.) Vse bom pustila in bom šla! Prav zares: vse bom pustila in bom šla!

Zdravnik. Ali ni nobenega odraslega med njimi?

Sestra Ana. Sami otroci.

Zdravnik. Stari ljudje, ki so tu, sploh bežali niso?

Sestra Ana. Ti so tu od vsega početka. Gospodinjijo dekleta kakor ta...

Polkovnikova žena (je med sestrinim poročilom povedla svoje dekle pred otroke. S košaro jabolk v roki). Ali vidiš, kako so ubogi? Še jesti nimajo kaj, pa ne da bi se oblačili! In po noči — po noči jih gotovo zebe. Ali ste lačni, otroci? (Vzajemno, živahno prikimavanje.) Na, Gini, podari vsakemu jabolko!

Gini (sega v košaro in deli jabolka).

Sestra Ana (polkovniku). Tako se je začelo tudi v bolnišnici, v hiralnici... povsod, kjer sva bili

skupaj. Priljubila se je ljudem, vtihotapila se je v njih zaupanje in je bila ž njimi zoper mene.

Polkovnik. Pokroviteljica je, ne morem ji braniti.

Sestra Ana. Kako, da ji ne morete braniti? Ali niste mož?

Polkovnikova žena na levi spredaj zaupljivo izprašuje Dano, ki ji le napol odgovarja. Dani brez prestanka uhajajo oči k zdravniku, ki absorbira vso njeno pozornost, odkar je na sceni.

Polkovnikova žena. Ali se poznata?

Dana (živahno prikima).

Polkovnikova žena. Kdo je to?

Dana. Ne vem.

Polkovnikova žena. Kako ga poznaš, če ne veš, kdo je?

Zdravnik. Srečala sva se na onem koncu mesta. Stopila je iz hiše, kjer je ženo prosila za kruh. Kruha ni dobila.

Polkovnikova žena. In Vi to veste, doktor?

Zdravnik. Povsod so že davno odkosili, večer se je bližal, v njeni culi pa ni bilo še ničesar.

Polkovnikova žena. In Vi ste si vse to zapomnili?

Zdravnik. Da.

Polkovnikova žena. Dober spomin imate.

Gini se je med otroki hitro udomačila. Radovedno zdaj stoji pred Kebo, ki se ji na vse načine laska. Keba dvigne smejočo se Gini na roko in zapleše ž njo po sobi.

Sestra Ana. Vzemite ji otroka! To je nevarna ženska. Gospod polkovnik, rotim Vas... (Keba postavi Gini na tla.)

Polkovnikova žena. Česa Vas je strah pri teh ubogih ljudeh? Ali jim ne zaupate? Tako goli, beda jim bóde iz oči, iz ust diši glad —. Kaj Vam morejo lačni in žejni, zapuščeni in pozabljeni?

Sestra Ana. Še premalo ste prišli med »lačne in žejne, zapuščene in pozabljene«, gospa, da bi poznali tudi njih zlobo. Sicer pa rada priznam, da govorim zgolj iz občutka. Te ženske se ne dotaknem: tako sem sklenila, ko sem jo videla prvič. Kar dlan me zsrbi, če jo pogledam.

Polkovnikova žena. Jaz pa stopam pred te ljudi z edino mislijo, da so me potrebni, da sem jim prišla kot rešiteljica, ki se je oklenejo, potapljajoči se v brezup... Pomagati pa jim moramo takoj. Ali ne, doktor?

Zdravnik (jo nemo pogleda).

Vstopi konjederec Kenda, imenovan »V ô z m a«, civilist v vojaških gamašah, oguljenih škricih in s trdim, črnim, zelo naprašenim klobukom, ki ga ne snema. Starec šestdesetih let s kuštravimi sivimi lasmi in naočniki. Na rami puška, na roki zvitek žice z zanko.

Vôzma (se postavi pred polkovnika, pozdravi po vojaško z roko na klobučni krajec in se odkašlja). Gospod načelnik, javljam, da sem v službi.

Otroci puhnejo narazen in se poskrijejo po kotih. Dva fantiča zlezeta pod posteljo. Od kepe otrok, ki se je živahno zabavala sredi sobe, ostane na mestu samo Gini. Ta se plašna in proseč ozira po materi.

Polkovnikova žena. Je li strela udarila med nje, kaj?

Sestra Ana. Ali je to tudi kak funkcionar?

Polkovnik. To je konjederec Kenda ali Vôzma, kakor mu pravijo otroci. Strah vseh psov in psičkov. — Ali imate tudi Vi tako živalco?

Sestra Ana. In če bi jo imela? Za nas predpisi pač ne veljajo.

Polkovnik. Vašemu psu prizanese tudi tako neizprosen mož kot je Vôzma. (Vôzmi.) Kaj novega?

Vôzma (se odkašlja). Moja obrt cvete.

Polkovnikova žena, (ki je Vôzmo ves čas gledala s studom in strahom). Ali je vse to potrebno?

Polkovnik. Pasja zalega je ena najstrašnejših šib tega mesta. So ulice, v katerih ni živega bitja razen psov.

Polkovnikova žena. In s to žico jih lovi?

Polkovnik. V mestu vendar ne bo streljal. Žico pa vrže kakor laso za psom.

Polkovnikova žena (se zgrozi). Še mene obhajajo čudni občutki, ko ga gledam. Kako mora biti šele otrokom?

Polkovnik. Ali mi imate kaj sporočiti?

Vôzma. Iz moje službe nič. Ali moj tovariš (se prikloni proti zdravniku), moj tovariš bo moral te brloge temeljito pretekniti. In sicer kmalu.

Sestra Ana. Koga neki misli?

Zdravnik. Mene. (Vsi v smeh razen zdravnika.)

Vôzma, (ki je tudi ostal resen). V tej ulici, številka 8, dve steni odtod, je kopica otrok kakor tu. Leže trije. Na številki 10 jih leži sedem. Po vsej otroški naselbini je škrlatica.

Polkovnikova žena (instinktivno seže po otroku). In to... in to... poveste šele zdaj, idiot?! Vojak, jopico, torbico, otroka! Usmiljeni vojak, hitro, hitro! Še igrati sem jo pustila ž njimi! To imam zdaj od svoje dobrosrčnosti... (Stoji z otrokom na roki sredi sobe negotova.)

Polkovnik. Ven! Vzemi voz!

Polkovnikova žena (pred sestro Ano). Toda — ona?

Polkovnik. Tu je vsak trenutek smrtna nevarnost. (Jo potisne skozi vrata.)

Sestra Ana (z nepritajeno veselostjo). Malo ne-
previdno je bilo vsekakor.

Polkovnik. Službeni pa ste prokleta, dragi Kenda.

Vôzma. Ni moja obrt. To sem rekel le tako. Ker sem videl.

Sestra Ana. Meni se to nič čudno ne zdi. Po kuži mi je dišala ta ulica že dolgo.

Polkovnik. Koliko otrok je tam?

Vôzma. Na kupu so. Kaj vem. Deset jih leži — drugače je v redu.

Sestra Ana. Za tem kvartirjem bi bila itak prišla tja —

Polkovnik (s kretnjo, ki odreže vse nadaljnje besedičenje). Tu sem mora najprej zdravnik. Vse drugo so marnje. Oprostite, da se tako izrazim. Vse varstvo je prazno, dokler ne vemo, ali sploh kaže... Meni se zdi, da ne. Pač pa so druga vprašanja... (Zdravniku.) Upam, da pojmite položaj.

Zdravnik. Zato sem prišel.

Polkovnik. Nič ljudomilja, človečnosti... in kar je še takih besed: varnost posadke je zdaj poglavitno. Saj smo sredi mesta!

Zdravnik. Od postelje do postelje pojdem.

Polkovnik. Čujete: var - nost po - sad - ke! Vse drugo je sentimentalnost! Ali mislite, da — mi — nismo odgovorni! Še to noč odredim vse potrebno. Poznam zdravnike Vaše sorte. Iztreznite se svetujem Vam...

Sestra Ana (odhajajočemu). Ali naj ostanem? Po dekretu bi skoro rekla...

Polkovnik. Storite, kar brez lastne nevarnosti storiti morete. Ne zahtevam ničesar. Tu se nehajo obziri take vrste... (Odide.)

Sestra Ana (dvigne torbico, ki jo je polkovnikova žena pozabila na mizi, in jo z zmagovito ironijo drži vojaku pred obraz). To torbico izročite jutri gospe polkovnikovi in ji recite, da mi je žal... Ali smo se jih otresli! Malo vroče je postalo pod nogami in že jih ni. U, ta gospoda! To pa že rečem: Dokler imam te roke, se ne bojim ničesar!

Zdravnik. Še nocoj grem tja.

Sestra Ana. Počakajte, saj grem z Vami! Dekle — kje pa si?

Dana (vstane izpod ognjišča).

Sestra Ana. Ah, stražiš svoj zaklad? (S pogledom na Vôzmo.) Čudak je ta mož... Z zdravnikom obiščeva še nocoj vse bolnike. Izročam ti varstvo te hiše med tem. Odgovorna si za vse. Pazi, da se malim nič ne pripeti... In pred vsem: nihče iz hiše! Stroga kontumaca! Ali si razumela? Jutri zjutraj bom zopet pogledala... (Sestra Ana, zdravnik in vojak odidejo.)

Po njihovem odhodu nastane v sobi napet molk. Otrok za otrokom pomoli glavo iz skrivališča, da bi videl, kdo je odšel. Na slavnici sedi Keba in dremlje. Dana je zopet sedla pod ognjišče.

Vôzma (sedi z velikim papirjem, razgrnjenim po kolenih, sredi sobe). Gospodinja — moram ti tako reči, ker si postavljena za varuhinjo nad to hišo — gospodinja, ali imaš psa pri hiši?

Dana. Nimam ga.

Vôzma. Stopi bliže! Prašam zato, da me razumeš. Povej po resnici!

Dana. Nimam ga.

Vôzma. Nekaj sem slišal oni dan... Tudi veš, kako je ukazano. (Bere.) »Iz zdrastvenih razlogov ukazujem do preklica, da se pobijo vsi psi in vse mačke v mestu. Lastniki živali naj jih prijavijo v treh dneh... Varnostni straži naročam... Zdravstveni organi dobé posebna navodila...« Prašam tedaj še enkrat, odgovori po vesti in poštenju!

Dana. Saj ga nimam.

Vôzma (zgane papir in ga spravi. Nato vstane in se z bodečimi očmi ozira po sobi. Pogled mu obvisi na ognjišču). Pogasite ogenj, upihnite luč, preden ležete! Če se vrnem in najdem... (Prilično.) Ali ste kaj večerjali nocoj?

Dana. Nekaj malega je bilo.

Vôzma. Toplo?

Dana. Skuhala sem.

Vôzma. Ne diši ravno po pečenki v tej kuhinji. Če bi vam zmanjkalo, domala zmanjkalo vsega, mi povejte! Kos mesa imam za vas vedno. (Odide.)

Otroci počasi prilezejo iz skrivališč.

Božo. Ali je šel?

Vule. Še se čujejo koraki.

Dana. Poglej, ali je na dvorišču!

Vule (se vzbne na okno). Ni ga več. — Meso je ponujal. Ali ste slišali?

Božo. Pasje.

Vule. Dobro bi bilo, na ražnju pečeno, dehteče...

Dana (odpre vratca in si dvigne Fija v naročje). Prav zdaj ti je šlo za kožuh, na življenje in smrt ti je šlo, Fijo! Si li videl zanko, zanko na dolgi žici? Ali jaz te ne dam. Lej te roke! Osuše naj se, če te izpuste...

Božo (potrese Kebo). Zbudi se, zbudi... Saj so šli.

Keba. Otročiči, spat... mraz je pri vas... Mraz in bolezen.

Dana (se domisli bolnika). Ju, Borko! (Hiti v kamro ponj. Ko ga na roki prinese spečega.) Kak si mi ti, najmlajši moj? Keba, ali je to bolezen?

Keba. Bolezni so črne, so bele, so rdeče... Najhujše so rdeče... Jutri bomo videli. Spat ga spravi!

Dana (odnese otroka na levo).

Božo (otrokoma iz sosesčine). Ali ne gresta domov?

Keba. Saj si slišal, da je bolezen tam — kam ju podiš?

Dana (od leve). Ostanita, kjer sta.

Dana spravi otroke spat. Na odejo, razgrnjeno po tleh, položi najprej tujca, ki se jima že zelo dremlje. Božo ji pomaga. Nato ležeta soseda. Naposled Božo. Keba se odpravlja.

Dana. Ostani še, Keba! (Prešteje otroke.) . . . šest, sedem. Vsak dan jih je več! (Leže na slamnico in se zagleda v strop.)

Keba. Kaj ti bom?

Dana. Ah . . . ! Tak je le bolezen tam . . . In ti, Keba, si to vedela. In ti, Keba, sploh gluha nisi . . .

Keba (upihne svečo. Nato postrga žrjavico na kup in jo zastavi z opekami). Žrjavico ti pustim. Viharno je zunaj in soba se bo shladila.

Dana. Ko sem danes stopila iz hiše, je na ulici stal gospod in je gledal za menoj.

Keba. He?

Dana. Kje si? Stopi k postelji; tako . . . trenutek še postoj, da zaspim! Trudna sem . . . In ko sem se ozrla, je še vedno stal in je gledal za menoj. Lepe oči je imel. To je bil — on . . . (Zaspi.)

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma! — Dr. Ivan Pregelj.

V.

Jurij Štampa je stopil hrupen v kuhinjo k Magdaleni. Zdravi obraz se mu je svetil v dobrodušnosti. Mož je klical:

»Kirjelejsom, Magdalena! Res je, še živiš. Pa od kje si to tolščo vzela nase, ti nesrečno dekle! Kam je šla tvoja dekliška vitkost, tvoj obrazek, tvoje lice, ki sem te vanj ščipal, kadar ni bilo brata. Hahaha. Kaj te bo sram? Nič preveč ni bilo. Hej, boš pokazala, če še kaj znaš. Veš, mladi zarodni za kuho. Poslušaj! Ali imaš kaj netopljenega masla?«

»Tri funte, gospod.«

»Stôpi ga, da bo za máselnik. Pa presoliti ne smeš.«

»Ne bom!«

»Potrudi se,« je menil Štampa pokroviteljsko. »Velik gospod sem, pa še dedoval sem, hudičevo veliko sveta sem dobil na Kobariškem. Same meje je za dva očenaša. Le poslušaj: od Kravjega griča na Kal, od Kala na Lastovčič, od Lastovčiča na Beli potok, od Belega potoka do Velikega kamena, kjer so trije križi vsekani, od Velikega kamena na Podolnico, s Podolnice do Studenca romaric . . . Zdaj veš?«

»Vem, gospod.«

»Jaz ne,« se je zasmel mož in odšel z vikarjem v sobo vesel svojega novega dovtipa:

»Mejo Tolminec in Čedajcev sem ji naštel, pa je vse verjela.«

Vikar mu je prikimal. Oni je vprašal:

»Ali se še pravdajo zanjo?«

»Še,« je odgovoril vikar.

»In se še bodo,« se je smejal Štampa, »Ložani in Sedlani. Pa jaz se ne bom. Moj svet leži, hvala Bogu, tostran.«

Važno si je vihal košate brke in izpūlil siv las.

»Odkdaj sem siv?« se je začudil.

Vikarju je šinilo skozi glavo: »Še v tem je podoben bratu, da ne sme pomisliti na starost in smrt.« Ko pa je zopet pogledal v vesele gostove oči, je zaključil drugače: »Kaj še! Nečimurnega bi se rad delal. Pa mene ne boš preslepil. Mar ti je, kakšen si, saj ne maraš za babe.«

V pogovoru jima je minila ura. Tedaj je prišla Magdalena pogrinjat. Ž njo je vstopil Peter.

»Studiosus almae Antenoritarum,« je dejal vikar. »Hej,« je vzkliknil Štampa, »socius mihi! Collegium je popoln. Gospod duhovni oče, začnimo! Venite apotemus!«

* * *

Potem ko je bil Jurij Štampa udobno legel v lesenem naslonjaču nazaj, je mežikal nagajivo v vikarja in začel nosljati, kakor da se drami:

»Ulpianus, libro primo de justitia et jure: est jus appellatum a justitia.«

Poredno je ošvrknil s pogledom dijaka, ki je bil povetil glavo v žalostni slutnji, da mu je veseli gospod nevaren. Kratka tišina se je odprla v strašno globel, nad katero je utripalo nemirno dijakovo srce. Hipoma je vprašal Štampa:

»Quales sunt fontes juris non scripti?«

Mladenič se je glupo nasmehnil:

»Ali po Cepoliju?«

»Quales sunt fontes juris non scripti?« je ponovil s hladno in strogo počasnostjo Štampa.

»Sunt septem,« je odgovoril dijak in pogledal proseče na izprašujočega. Štampa je mižal in je zanosljal:

»Dunque?«

Vikar je zakašljaj, dijak se je stresel, kakor premražen.

»Traditio . . . consuetudo,« je začel Štampa.

»Traditio . . . consuetudo,« je ponovil dijak.

»Usus forensis.«

»Usus forensis.«

»Auctoritas peritorum.«

»Auctoritas peritorum.«

Kratek molk je legel ob omizje. Štampa se je zasmejal:

»To vem jaz. Ostalo ve Cepoli. Pa jaz ga ne bom bral.«

Vikar je presenečen zardel. Kroteč se je rekel ostro:

»Pojdi in sram te bodi!«

Dijak Peter je vstal. Omahnil je k vratom. Za vrati je zaihtel od sramu in žalosti . . .

»Kaj je ta Cepoli?« je vprašal hripavo vikar.

»Pokrivalo za nevednost v njegovih ustih,« se je zasmejal Štampa. »Pa to je še vedno boljše, kakor če bi moža zares poznal.«

Vikar je strmел nemo predse v beli prt. Štampa je pravil:

»Rekli so mu „valde practicus“. Zares, valde spaktikus je, navaden slepar. Vso postavo je zmedel, da je ena sama zmota, liber terribilis vse pravice in pameti.«

»Kako je to mogoče?« je vprašal vikar svobodnejši.

»Boš že še doživel,« je vzkliknil Štampa, »in če ti ne, bodo Ložani in Sedlani, Čedad in Tolmin, ko bo šla pravda iz očeta v vnuko, iz roda v rod.«

Nato je dvignil slovesno roko in dejal zanosno:

»Kadar boš slišal, da kdo besedo zavija, mu reci Cepoli, Cepoli, razumeš, Belcebub vse pravice.«

»Cepoli,« je ponovil trpko in zamišljeno vikar.

»S fantom pa ne bodi prestrog,« je menil Štampa, »pa ne zameri, da sem ti odprl oči, in zdaj veš, koliko zna —«

»Nič,« je odrezal vikar.

»Mladooost,« je zazdehal Štampa in utihnil. Ko je vikar pogledal nanj, je videl, da je bil zadremal. Zato je tiho vstal in šel iz sobe . . .

Sedel je v »sobi sveta« za mizo in je brojil. In vsota izdatkov za Petra je bila tolika kakor kupna cena za hišo, vrtil, za molzno kravo in še vedro vipavca povrhu.

»Vedro vina bi bil popil za poroko in pri prvem krstu,« je mislil vikar, »hiši bi bil prizidal stog, molzna krava bi se bila mladila. Tako pa je napravil štiri leta, nima hiše, ne vrta, ne krave in ne kaplje vipavca. Prekleti človek!«

Zamislil se je v žalostno razmerje svojega lahkomišljenega sorodnika, in kri mu je znova vrela:

»Glej, tega Štampo! Nič ga niso podpirali, ni imel ne reda ne svéta, pa je zdelal šole in ima službo kakor grof in še deduje in nekaj vê. Tu pa vzameš človeka, ga od otroških let sam učiš, je za bukve rojen, pa se zavrže. Če bi se smel zavreči, saj se ne bi, zato ker je le ta pot zanj, gre v kravo. Hudičevo je to delo!«

Vikar je vrgel račune od sebe, šel v kuhinjo in naročil, naj mu pokličejo Petra. Katrica ga je iskala, pa ga ni našla.

»Da se me vsaj še boji,« se je vikar nekoliko umiril. —

Štampa je prenočil pri vikarju. Drugi dan, v ponedeljek, je obiskal glavarja Bonaventuro in se vrnil k južini, katero je bil naročil za enajsto uro, da bi mogel še za dne do Kobarida. Hrupen je navalil pred vikarja:

»Janez, hudič ga vzemi! Lanckneht je res nevoljen nate. Komaj za spoznanje sem ga pogovoril. Norčav si bil. Popravi! Imaš priliko. Volčanski mu nagaja. Interdikt je dal nabiti po Čedadajcih na vrata pri svetem Danijelu. Stopi v grad, pa povej, kakor je prav, kakor je oni pisal in si mi kazal: po nepotrebi vihtijo orožje interdikta le v svoje telesne koristi.«

Vikar je odvrnil mirno, skoro nevoljno:

»Mar so mi lanckneht, Čedadajci in Volčan.«

»Kakor veš,« je rekel Štampa in začel obedovati.

Matevžek mu je osedlal medtem konja, Magdalena mu je napolnila potno čutaro z vinom. Ko se je poslavljaj, je stisnil Magdaleni zlat beneški dukat v roko, Katrico je hotel uščipniti v lice in Matevžku je dal že s konja dober svet:

»Zgodaj legaj in zgodaj vstajaj. Pretegniti se ti pri delu pa tudi ni treba. In če boš kdaj ženo imel, ji povej, da si poznal Štampovega gospoda niz Modrejce. Lepo v miru živita in ne pretepa j!«

Matevžek je vneto pomislil na Katrico in je odvrnil hvaležno in vdano:

»O, saj je ne bom!«

* * *

* * *

Vikar je vzrastel izza mize in pogledal strogo na Petra, ki je bil vstopil.

»Takooo,« je zategnil slovesno, »si se vendar premislil in prišel, ko te kličem. Se kazni bojiš?«

»Ne,« je odvrnil mladenič.

Vikar mu je molče stopil naproti in se sklonil mimogrede po palico, ki je ležala na klopi.

»Gospod stric, tepsti se ne dam,« je rekel Peter narejeno odločno.

»Na kolena,« je ukazal rezko vikar.

»Tepsti se ne dam,« je ponovil dijak neodločno. Vikar je zastrmel presenečen v njegove kalne oči. Iz želodca ven mu je zavrela besnost in zaigrala v roko.

»Nemarnež,« je zavpil, »boš koj videl, ali se daš. Na kolena!«

Oni drugi se je umikal k vratom in se topo smešil. Takrat je vikar kakor omahnil za korak nazaj, stopil hipno naprej, zamahnil s palico in zadel mladeniču čez lice, nos in čelo, da se je opotekel in mu je kri zalila obraz. Dvoje začudenih, otroških oči je pogledalo proseče v vikarja. V hipu je ugasnila strast v njem in se umaknila sladki bolečini. To so bile oči, ki jih je ljubil, otrokove oči v zibelki s sračjo nogo. Mrzlica jih je zblodila, da ne morejo niti hrepeneti niti se čuditi. Samo vprašujejo: ščurkov skedenj? Kako je to? Stric, ali je res?

Mladi si je segel z roko v obraz. Kri mu je zalila prste. Odtaval je h klopi in sedel. Vikar je šel naglo iz sobe, zajel vode v skledo in se vrnil. Z mize je potegnil bel prt, ga zmočil in začel umivati ranjeno Petrovo lice. Mladenič je glasno zajokal:

»O stric, kaj ste naredili!«

»Za jezo, za žalost, za lenobo tvojo,« je govoril krčevito vikar. Oni pa je jokal krčevito. Iz njegovih ust je udaril vikarju v nos vonj vina in je spoznal, da joče Peter iz vinjenosti.

Nov odpor je jeknil v vikarju. Odstopil je in zaklical:

»Pijanec! Ne joči, saj te nisem ubil.«

Stopil je razburjen po sobi gorindol. Nato je šel odločno k mizi, izvlekel predal in vsul iz male vrečice denarja na mizo. S trepetajočimi prsti je štel. Nato je rekel, hripavo, a mirno:

»Tu je petinsedemdeset lir za štiri mesece in za pot. Izgini iz Tolmina in vrni se drug človek. Si slišal?«

Mladi ni odgovoril.

»Si slišal?« je zavpil vikar.

Tedaj je rahlo potrkal. Vikar je burno stopil k vratom in prašal rezko:

»Kaj je?«

»Čedajski Vas išče,« je odgovorila Katrica plaho in tiho.

Vikar je brez besede šel iz sobe. Peter pa je stopil k mizi in spravil denar, potem ko je bil izsul iz vrečice še nekaj novcev. Nato je strahoma uprl oči na vrata, ki so se plaho odpirala. Katrica je planila notri in mu začela jokaje poljubljati roke. Branil ji je. Nato pa je vprašal hripavo:

»Ali se me ne sramuješ, ker me je tepel?«

»Ne, ne, ne,« je šepetala, ga poljubila v obraz, na rano in se odtrgala od njega in zbežala. Dijak je ostal sam, si obvezal glavo in čakal. Vstopil je stric.

»Jutri grem v Čedad,« je rekel kratko, »dva dni bom zdoma. Ne gonim te že jutri na pot, a ko se vrnem, bi te ne maral več videti tu. Si razumel?«

»Sem!«

»Pojdi!«

V mladeniču je vzrastlo nekaj ganotja:

»Stric, saj se bom poboljšal.«

»Poboljšaj se!«

»Stric,« je zaprosilo tedaj iz globine in ugasnilo hipoma. Vikar se je ozrl manj strogo v mlado dijakovo obličje. Nato je rekel:

»Srečno hodi.«

Stegnil je roko v pozdrav. Oni se je sklonil, da bi jo poljubil.

»Pusti!« se je vznevoljil vikar.

Drugo jutro navsezgodaj je odšel vikar Janez v Čedad, kamor ga je klical naddijakon de Caballis pod kaznijo petdesetih ducatov.

* * *

Peter je vezal culico, pel polglasno in pil iz vrča, ki mu ga je bila Katrica napolnila že vdručič. Magdalena mu je cvrla na pot in mu darovala dukat, ki ga je dobila od Štampovega gospoda. Pod mrak je stopil Peter v kuhinjo in je našel Katrico samo ob ognjišču. Ovil ji je odzadaj roke čez prsi in ji zašepetal v uho:

»Nocoj, Katrica, ko Magdalena zaspi!«

»Ne, ne, ne,« je prosila.

»Prideš!« — — —

Polnočne zvezde so utripale visoko nad Mrzlim vrhom in Jalovnikom, tiho je sopla noč. Sanjavomehka se je bila potegnila prozorna meglica iz Bele vode in Tolminke nad dobrovo. Takrat sta zastrmela v svetlo noč dva bleda, mlada obraza iz okenske teme v vikarjevem domu tesno drug ob drugem. Moški glas je zašepetal:

»Polnoč je mimo, ni še čas!«

»Bojim se,« je šepetal ženski.

»Če bi stric vedel —«

»Ne govori! —«

»Tako si lepa!«

»Moj si!«

Čez hip je prosil ženski glas:

»Spremiti te ne bom smela. Preveč me bo sram.«

»Matevžka?« je vprašal moški.

»Tiho bodi!« je odvrnila Katrica in mu pokrila ustnice s poljubi. Lice sta tiščala k licu in gledala preko tolminskih hiš doli na grobišče pri Svetem Urhu. Kosmi rahle meglice so se motali doli krog samotnih zidov in križev. Katrica je rahlo kriknila in potegnila mladega dijaka od okna:

»Duhovi vstajajo, ne glej jih!«

»Zakaj ne?« je odvrnil Peter.

»Umrli boš,« je zaprosila.

»Norica sladka!«

Omahnila sta od okna v temo.

»Ljubi me!« je zaživel on znova in jo objel s trdo, krčevito roko, da je zaječala od bolesti in slasti...

* * *

Peter je krenil na pot čez Volče po soški dolini, da ne bi srečal strica, ki se je vračal čez Kobarid. Vsa bolest slovesa mu je bila ugasnila v svežosti pomladi in spočite mlade krvi. Bil je veder, ker je čutil popolno svobodo pred seboj; lahko se je bil odtrgal od Tolmina, kamor je vedel, da se bo čez nekaj ur vrnil stric. Iz ovinkov in ključev je zaklicalo hrepenenje popotnih: po svetu, na jug. Tesno zadržnjena, težka je tiščala mošnja pod jopičem, vonj pečenega petelinčka v culici se še ni bil razdišal, prijetno so pekle ustnice od polnočnih poljubov.

Peter je bil v Volčah, ko je zazvonilo pri Svetem Urhu poldan. Ob glasu zvona se je ozrl, zamahnil z roko in zašepetal:

»Katrica, srček!«

Njo je imel v mislih in na licu, ko je šel skozi Volče. Otroci na cesti med hišami so vstali iz prahu in zijali vanj. Na nekem nizkem pragu sta sedela bleda in samotna deček in deklica. Njiju velike oči so šle za Petrom.

»Srečno pot,« je zaklical nenadoma deček.

»Zdrav, sinček,« je odzdravil dijak.

»Vrnite se zdravi,« je zagostolel otrok.

»Kakor Bog da, ljubček.«

Peter je šel dalje in velike oči otrok, ki sta sedela sama, so šle za njim. On pa je šel mimo glasne krčme. Mlad človek je stal na vratih in je vprašal:

»Kaj ne boš vstopil? Pri nas je veselo. Far nam je cerkev zaprl, smo pa sem prišli molit.«

»Pa vstopim,« je odvrnil Peter z veselo živahnostjo, »da ne porečeš, da držim s farjem.«

Šel je v hišo, sedel za mizo in so mu natočili in je pil, se smejal in pel z njimi.

»Tolminskega fajmoštra žlahta je,« so ugenili, »naj pije fant. Njegov stric z nami drži.«

»Njegov stric je pošten.«

»Nobenega boljšega duhovna na Tolminskem.«

»Bog mu daj srečo. Našega pa naj hudič vzame.«

Zdelo se je, da bodo vzljubili mladeniča, ki je sedel med njimi, za strica, za duhovna, ki so ga hoteli ljubiti, pa ga ni bilo...

Mlada točajka, nemarna v nošnji in prezrela v ude, je slonela na podbojih vrat in pogledovala poželjivo po mladem in čednem gosposkem dijaku. Temu je bilo leglo vino v ude in je postajal domač in zaupljiv. Dan je potekal. Nekje pred hišo so se oglasile gosli in piščal. Začeli so plesati. Peter je prijel točajko. Nesramno mu je ležala v rokah in na prsih.

»Tona,« je sodel, »če hočeš, ne grem do jutra naprej.«

Zasmejala se je glupo: »Pa ostani.«

Nekdo je sunil Petra pod rebra in se mu režal v obraz: bil je oni mladi človek, ki ga je bil povabil v taberno. Mežikal je zoprno in rekel:

»Za pijačo daj, pa je tvoja.«

»Dam!« je odvrnil Peter. — — —

Pozno v noči ob štirih zjutraj se je opotekel čez prag iz taberne mlad, strašno bolan človek in odmahoval po cesti proti Čiginju. Hripavo je skušal peti:

»Meum est propositum in taberna mori...«

Pred Čiginjskim selom se je zleknil ubito v travo med gostim grmovjem. Vzšlo je solnce. Prijazni otrok v Volčah se je zbudil ob strani svoje sestrice v borni posteljici in je rekel:

»Anka, mama je prišla ponoči. Rekla je, naj prideva k Svetemu Danijelu.«

»Pojdiva!« je zahrepenela deklica.

Vstala sta in šla in nista našla matere pri Svetem Danijelu. Solzna sta sedla na njen grob. Potem sta videla divje race na bregu ob Beli vodi in sta zlezla na prod. Potem sta videla gori više ovčarja, ki je s čredo brodil čez vodo, in sta hotela brodit še sama. Vikar Janez se je vračal iz Čedada in je stal sredi brvi. Videl ju je sredi vode. Krilila sta z rokami, omahnila in izginila... Našli so ju in pokopali pri Svetem Urhu. Bog sam jima je bil dal pošten pogreb, ob uri, ko je visel na

vratih sv. Danijela interdikt, ki ga nista bila zakrivila...

Na cesti med Čiginjem in Volčami je tedaj neznan prosjak zapel hripavo in zateglo:

»Oh, nikarte, nikarte riba,
riba faronikal«

Pesem je vzdramila pijanega človeka v grmovju, da se je zavedel, zaječal in se prijel za glavo. Otipal je usahli mošnjček pod suknjičem in culico ob sebi. Vstal je iz trave in dvignil pest proti Volčam:

»Preklet bodi, pankrt, za prijazno besedo!« —

Kakor, da je bilo tisto prijazno dete kaj krivo, ki je bilo sladko, žalostno in čisto, čisto, čisto...

* * *

Vikar Janez je prišel nevoljen iz Čedadu. Plačal je kazen »quingenta libras« za svoj greh, da je bil nasvetoval tolminskemu glavarju, naj si sam vzame urbarje. Zato pa je vikar vedel, da ima volčanski celó v gradu svoje zaupnike, morda v glavarjevem pisarju, gospodu Rassauerju, ki je pozneje popravljajl grad na Kozlovem robu in ponoveril tristo goldinarjev...

Vikar Potrebujež je tretjo nedeljo po Veliki noči videl, gredoč k cerkvi svetega Urha, da so Volčani prebredli Belo vodo k maši. Onstran so stale le žene in otroci.

»Zakaj niso prišle čez?« je vprašal.

»Gospod,« so rekli Volčani debelo, »sram jih je brodit pred dedci, Voda je do pasu.«

Vikar se je nasmehnil, oblekel mašno srajco in se vstopil na zapadni rob zidu na tolminskem grobišču in je pridigoval, da so ga slišali tostran vode in onstran. Pri maši pa je ukazal zvoniti pri vsakem mašnem delu. Od takrat se ponašajo Volčani:

»Svojemu nismo hoteli dati desetine. Tolminski pa nam je zastonj mašo bral.«

Vikarju Potrebuježu pa je nekaj dni pozneje sporočil volčanski de Menezeis sledeče:

»Mojim ovnom pridiguješ čez vodo. Svoje žlahte, ki prihaja v mojo faro pohujšanje delat in mesenost uganjat z najbolj umazano svinjo v fari, ne pokaraš! Trohico v tujem očesu vidiš —«

Vikar Potrebujež je odgovoril:

»Za umazano svinjo v fari ti vem zdravilo. Zapri jo, kakor knežanski Martin, eno noč v mrtvašnico med mrliške kosti, ti, ki ne vidiš bruna v svojem lastnem očesu. Amen!«

Katrica je nesla pismo. Ko se je vračala, je jokala vso pot do Tolmina...

Pod Tolminom se je morala ogniti tolminskemu glavarju, ki je jezdil na čelu svojih vojakov in biričev: okruten, slovesen, sijajen, zmagoslaven. Izvohal je bil, da desetinsko žito čedajskega kapitlja leži nekje v Volčah, v župnišču gospoda Jožefa de Menezeisa... Gospod Jožef de Menezeis je glavarja spodobno pozdravil, mu odprl vljudno svoje shrambe in rekel:

»To je žito, katero iščete. Pa je last tolminskih gospodov de Formentinijev in de Cucagna.«

»A čigava last si ti?« je pošla vzdržnost glavarju. Volčanski vikar je hinavsko sklonil glavo, prekrižal roke na prsih in odvrnil pobožno v najslajši laščini:

»Ponižni sluga sem prečastitih gospodov Svete Marije Device v Čedadu.«

Glavar je besen odjahal. Ko je bil pod Tolminom, tam, kjer se mu je bila ognila Katrica, se je obrnil po svojih ljudeh in je rekel:

»Kadar ga v Tolminu srečate, ga pretepite!«

VI.

Novi vikarjev znanec, skrivnostni vrač iz Zalaza je obiskal vikarja v njegovem domu. Moža sta se zaprla v »sobo svetá«. Vikar sam je pogrnil mizo in postregel gostu. V polglasnem razgovoru sta si sedela nasproti: lice in protilice, beseda in protibeseda, krčevita bolest samoobtožbe in prijateljsko tolažilo.

»Kako živim?« je rekel vrač in si šel z majhno, skoro dekliško nežno roko čez lepo čelo. »Kupil sem si ribjo lov in posedam ob vodi. Soli imam s seboj, in kadar ulovim za obed, ukrešem ogenj in pečem.«

»Preobje se človek rib,« je menil vikar.

»Ne,« je odvrnil vrač, »jaz sem jih vaju. Rodil sem se ob morju.«

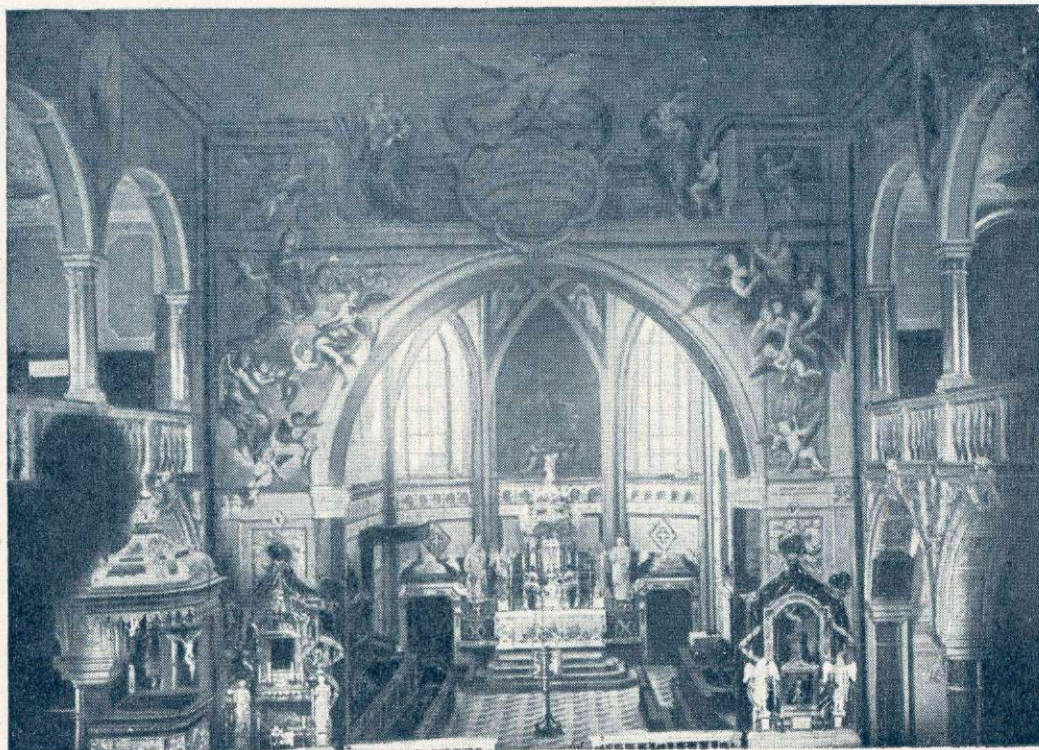
»Pa kruh?« je vprašal vikar.

»Dobim ga od pastirjev, ker jim zdravim živino in otroke,« je odgovoril vrač in potožil: »Stari so nezaupljivi in se boje in ne puščajo radi otrok k meni.« Koj pa je vzdrtelo svetlo v njem:

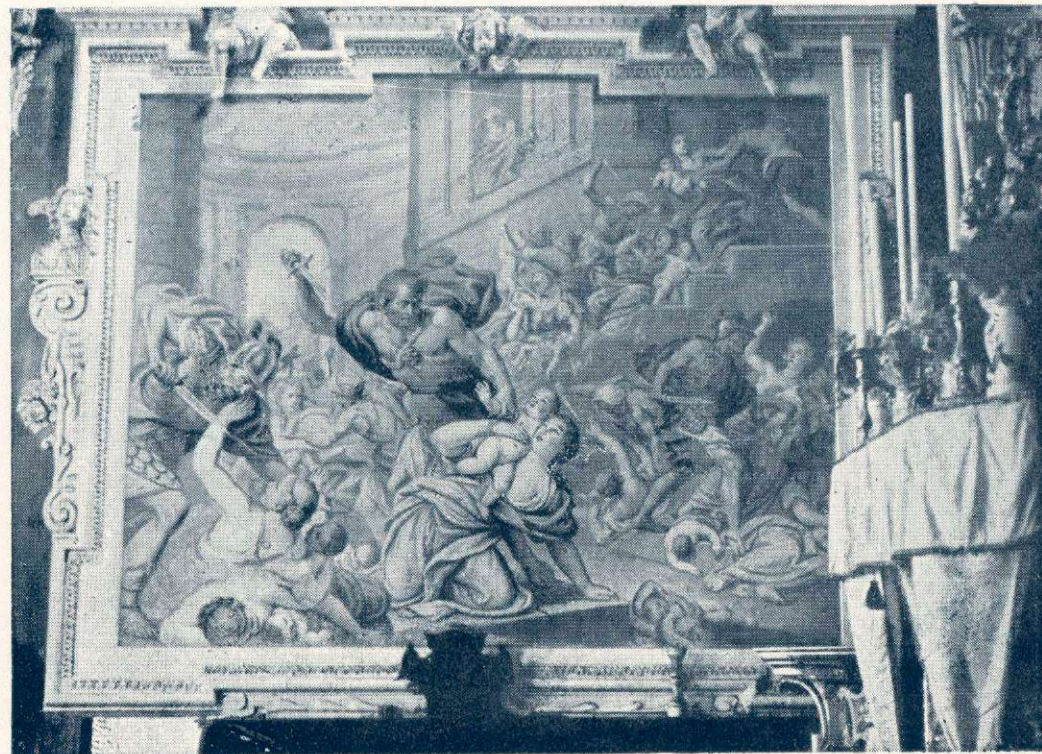
»Pa otroci so modri, se me ne boje in prihajajo skrivaj. In ko so otroci pri meni, pozabim in se smejem.«

Zopet si je šel z roko čez čelo. Vikar je videl, kako je nežna, in je pomislil:

»Ali je mogel moriti s to roko? Ali ni morda le tako prišlo vanj in veruje, da je res ubil človeka, in so ga kaznovali po cerkveni in posvetni sodbi? Ali ni le hudič v njem, kakor zadnjič v meni, ko sem oponašal glavarja, in mu bega duha

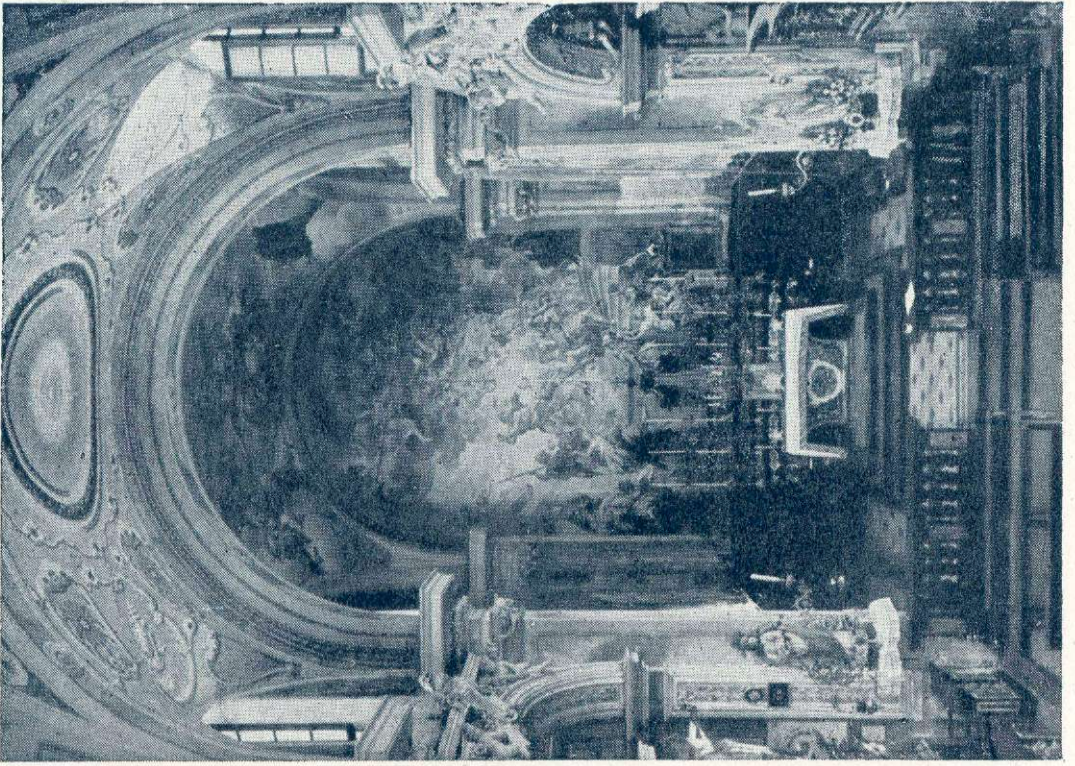
Sl. 21. Gorica. Stolnica.

Sl. 23. Stazzona. Župna cerkev.

Sl. 22. Bonzanigo. Župna cerkev.

Sl. 25. Lezeno. Župna cerkev.

Sl. 24. Bergamo. Conservatorio.

Sl. 26. Benetke. S. Pantaleone. (Fumiani.)

nečisti duh, in mu leži v sanjah in ga plaši, da si beden očita, kar ni bilo, in vidi senco umorjenega, ki ni umrl in se niti rodil ni nikoli.«

Vrač je pripovedoval skoro vedro:

»Pred nekaj dnevi sem jim povedal, da sem ubil človeka, pa vse natančno, kako sem ga in kako hodi nazaj in me preganja.«

»Zakaj ste to storili?« je vprašal živahno vikar.

»Za pokoro,« je odvrnil oni. »Sem mislil, da se me bodo odslej bali in bom sam v svoji žalosti.«

»Ali jih zdaj ni več blizu?«

»Še,« je odvrnil vrač. »Prišli so in so prosili, naj še povem to strašno pravljico.«

»Morda je res le pravljica,« se je oddahnil vikar. »Tako kakor vsaka druga, tako kakor tista o ribi faroniki, ki bo mahnila z repom.«

»Ne,« je rekel odločno vrač, »ni pravljica.« Nato si je prečudno pretresen pokrtil obličje z roko in mrmral krčevito:

»Vse drugo, vse drugo naj bi bilo padlo na mojo vest! To pa je grozno brez konca. Za tatvino in krivico zadostiš, povrneš; za ubito življenje ni zadostila. Samo eno je: Zob za zob. A jaz sem hotel še živeti in živim. A čutim, da ne smem.«

»Bog, ki Vas je rešil čudežno iz rabeljskih rok,« je odvrnil vikar, »ni maral takega zadoščenja. Vzemite nase jarem, ki Vam ga je nadel. Težak je.«

Vrač je segel pod svojo raševino in izvlekel vrv z zanko in jo položil na mizo pred vikarja.

»Čemu?« je vprašal duhovnik. Oni je odgovoril trudno:

»Sinoči, ko sem obupoval, sem bil vtaknil glavo v zanko in preden sem došel danes k Vam, sem videl tri pripravne veje —«

»Boj se Živega,« je vzkliknil vikar in planil kvišku. In kakor ves iz sebe je begal po sobi. Slučajno je prijel za ono isto palico, s katero je bil udaril svojega sorodnika. Zdaj jo je zavihtel ves iz sebe nad tujcem in je zaklical:

»Norec lisasti, otročja pamet ti, ovca ti garjeva v čredi moji! Dam jaz vetra hudiču v tebi. Dam soli potepu, ki te je obsedel. In nomine Omnipotentis! V imenu Križanega, sedemkrat ranjenega, po Judu sleparju izdanega! Beži, smrdeči, žalostni duh z vrvjo svojo, hudič Juda, beži in se veži na vejo in se razpoči. Amen, Amen, Amen!«

Onemu je padalo čez glavo, hrbet in pleča in je zdrknil na kolena; njegova beseda je prosila in blagoslavljala:

»Še daj, gospod, še!«

Utrujen, zasopljen je odstopil vikar in zastrmel sam nad seboj in svojim dejanjem. Oni je razširil roke proti njemu in je rekel:

»Bog blagoslovi! Zdi se mi, da je odleglo.«

»Če še ni, vrni se jutri in pojutrnjem in tako dolgo, da boš zdrav!« je rekel zasopljeni vikar in dostavil: »Pa če si bil dijakon in si res imel blagoslove, naj ne bo tujstva med nama. Jaz sem Janez. Kako je tebi ime?«

»Peter,« je odvrnil vrač.

»Čudež,« je vzkliknil vikar in se začel smejati hripavo, ko je pomislil, kako usodna je bila ena palica dvema Petroma. Nato pa je prijel gosta za roko in vprašal resno:

»Zdaj pa ne taji in povej po pravici! Nikoli nisi nikogar ubil!«

Oni drugi se je nasmehnil in rekel jasno:

»Saj si mi odvezo dal. Mar naj sem pri spovedi lagal?«

»In zdaj zdraviš živino in otroke. Kje si se tega učil?«

»Preden sem šel v samostan, sem bil adept.«

»Lep potep,« je odvrnil vikar. »Sram te bodi, če je res in si degradatus. Kakšen izvrsten kaplan bi mi bil!«

»Bog ni hotel,« je odvrnil žalostno izgnanec.

Sedla sta zopet k mizi. Njun pogovor je bil postal miren, stanovski. Temna je beseda v Pismu! Kako to? Ali more biti temen, ki je vseveden in je poslal Svetega Duha?

»Ni,« je govoril gost, »temà besed je prišla v knjigo življenja, odkar smo pozabili prvi govor, ki je bil živ in je imel oči in je videl za skrivnostjo teles v dušo stvarstva. Saj ni rekel: fiat lux', in ni rekel z besedo Helenov. Rekel je drugače.«

»Kako?« je vprašal živo vikar.

»Z besedo judovsko.«

»Ali je tam drugače?«

»Drugače!«

»Ne greši!« je vzkliknil vikar. »Mar je Jeronim slepar in je krivo pisal?«

»Bral sem judovsko besedo nad latinsko,« je govoril gost, »in sem našel, da je ena kakor glas moža in je druga kakor glas žene, ki se pači po možko. Po glasu jo spoznaš in boš nevoljen: Taceat mulier!«

Vikarju je oživelu lice, ki se je bilo trudno zamislilo v govor učenega, in je rekel:

»To ti verujem. Zares, gnusi se mi jezik Cepolijev.«

»Sladak je,« se je nasmehnil gost.

»Pravičen naj bo,« je odvrnil vikar in vprašal: »Pa povej, kako stoji tam v besedi judovski, v prvi besedi!«

Gost se je nekako sanjavo ozrl po sobi in njegovo oko je obviselo na sliki »svetá« in je rekel:

»Tam ni, kakor je tu na steni, tam je takó, kakor je vse res: kamen je kamen, kača je kača in lev je lev. Tam ni strahov, a je resnica, je Bog, in zato je grozno. Zato sem bil obupal, ko sem bral: ne ubijaj! in sem bral: kri za kri. Tu so besede: bijejo v uho in ne padejo v dušo, tam je glas troblje, ki kliče Sodnika.«

»To je pač tako, kakor z mojim križem,« je dejal vikar. »Vidim ga, poznam ga, a ko sem iztesal, ni bil tisti, ki sem ga videl.«

»Kje ga imaš?« je vprašal gost.

Vikar je šel iz sobe in se vrnil z razpelom in je rekel:

»Glej; ni lep in mnogim je v pohujšanje —«

Sredi govora je utihnil in zastrmel v gostovo lice, ki je bilo prebledelo in je jecljal:

»To je njegov obraz —«

»Čigav obraz?« je vprašal vikar nemiren.

»Obraz človekov, ki sem ga ubil!«

»To je obraz njega, ki ti je odpustil,« je vzkliknil vikar. Nagnil je razpelo proti gostu, ki je odmikal svoje lice.

»Poljubi ga!« je velel duhovnik. —

»Poljubi!«

Oni drugi je hlastnil z bledimi ustnicami v obličje Nedolžnega. Trnje v vencu krog glave mu je raztrgalo čelo, da je rahlo zakrvavel.

»Kri za kri!« je zarajal vikar in prvikrat je stresla groza tudi njega pred podobo, ki jo je bil sam izrezljal...

* * *

Nekaj dni pozneje, v noči od petka na soboto, je sanjal vikar Janez čudne sanje. Trikrat ga je bil poklical Križani z razpela v prečudni govorici, ki je vikar ni znal in jo je vendar umel in se je bal. Ni odgovoril dvakrat, šele na tretji klic se je odzval:

»Gospod, ali Ti govoriš?«

»Govorim,« je odvrnil glas s križa, »ker si neveden, da boš vedel in videl. Ni prazno, kar pojejo o faroniki. Spustila bo rep, da bo gorje!«

»Zanesi, Gospod!« je prosil tedaj vikar in usmiljenje mu je stisnilo srce: kakor na dlani je občutil žalost otrok in žen, ki tavajo težke po prostoru in tajijo svoj krik. »Zanesi, Gospod,« je ponovil. »Grešnikov ne boš pretresel in le nedolžni in otroci bodo trpeli. Saj sam veš, da je vedno tako.«

»Po človeško golčiš,« je odvrnil Križani.

»Kakor ljubim, govorim,« je rekel vikar.

»Kakor ljubiš!« je jeknilo zasmehljivo in narastlo v strašen krohot. Burna, strašna melodija je vzrastla od nekod v ta smeh; prasketajoč grom je bruhnil. Vikar se je prebudil, odprl oko v strašno bliskavico, ki je bila od zunaj napolnila njegovo sobo. Prvi poletni vihar je divjal nad Tolminom, tolkel in bobnel težek ob Peči in ni mogel čez in je padal kakor v vrtincu nazaj, nizko nad dolino vso noč. V vikarjevih ušesih je brnela žalostna melodija pesmi, ki jo je sanjal:

»Le z repom bom mahnila,
ves svet bo potopljen,
na hrbet se zvrnila,
ves rod bo pogubljen...« —

V gradu so sestavljali tiste dni novo davčno knjigo, a naddijakon iz Čedadada je sporočil vsem vikarjem na Tolminsko, da bo prišel na letno vizitacijo.

* * *

Vikar je bral iz naddijakonovega pisma:

»... ex quo extirpantur vitia et plantantur virtutes, cultus divinus diligenter observatur et multorum bonorum incrementa proveniunt...«

»Cepoli!« je zamrmral vikar.

»Sicutque definitum fuit, quod quando Archidiaconus iturus ad sedendum ad Placitum, fecimus mandatum hoc solemne in forma cum sigillo affito quo ituri sumus...«

»Cepoli!« je dejal vikar še krčeviteje.

»Potovali bomo v Volče in od tam dne 16. julija v Tolmin. Potovali bomo v spremstvu pobočnika prečastitega gospoda, našega prijatelja Tomaža Falcidija in častitega gospoda tajnika Bernardina de Puppisa. Za svojo varnost in za postrežbo si bomo vzeli šest oboroženih mož in tri sluge. Potovali bomo z devetimi konji in tremi tovornimi živalmi. Skrbi za stan in hleve, za hrano, ki bodi izdatna tudi za naše spremstvo, in naznani naš prihod vsem svojim obhodnikom, ključarjem, cerkvencem in vsemu ljudstvu, da nas dostojno sprejme. Ko pridemo dne 15. julija v Volče, pridi pred nas, da Te zaslišimo radi prestopkov, katerih si obdolžen. To zadnje Ti naročimo pod kaznijo osem denarjev ali petdesetih lir. Milost Gospoda našega Jezusa Kristusa s Teboj. Christophorus de Caballis, archidiaconus in montibus.« —

Vikar je vzel stare zapiske, da bi bral in razsodil, kolika, kaka in čigava dolžnost so »berovnje«, in je računil:

»Z a t o m i n : tri funte masla, petnajst kokoši, sedemdeset jajec, šest sirov in mleko za tri dni, po pet molznikov na dan. R a v n e : dva funta masla ali obele, eno tele in pet solidov. D o l j e : dve svinjski plečeti, star ovsa za konje in krme dve butari. L j u b i n j : funt medu, šest belih kruhov, petdeset jajec, deset kokoši. P o l j u b i n j : dvaindvajset kokoši —«

Vikar se je zasmel:

»Hujši so perotnini kakor dehor!«

»T o l m i n«, je bral naprej, »je dolžan dati štiri sobe in tri sobe za hlapce in sluge. Skrbi naj za vino ali pa plača petinosemdeset lir. Tudi hleve in krmo bo oskrbel za en dan. Zato se odkupijo Zalaščani s petnajstimi lirami; oskrbeti pa morajo na stroške vse fare divjačine in rib za en obed.«

»Lačni ne bomo,« je menil vikar pikro. »In vse po starih predpisih! Cepoli!«

Čez hip je dodal:

»Samo eno je pozabil! Zakaj ni poslal mandatura še Gospodu Bogu, da bi bil dal seno, moko in med; in hudiču, naj ne bi bil priklical suše, toče, golice kurje in govejevega smrkla.«

* * *

Okoli sedmih zjutraj je šel vikar Potrebujež iz Tolmina v Volče, kamor je bil prejšnji dan došel naddijakon iz Čedadu. Pod Volčami je zaklical nekdo za njim. Vikar se je ozrl in spoznal knežanskega Martina.

»Eno pot?« je vprašal Martin.

»Ne vem,« se je nasmehnil Potrebujež. »Če dajec me hoče videti, še preden je stopil v mojo faro.«

»Saj sem rekel, da imava eno pot,« je odvrnil Knežan. —

Tri ure pozneje se je vračal Knežan iz Volč proti Tolminu. Pod Tolminom je zaklical nekdo za njim. Knežan se je ozrl in spoznal vikarja Janeza.

»Zdaj veš, čemu!« je odzdravil knežanski in se smejal: »Petdeset lir! Prav je, le plačaj! Boš pomnil, kaj se pravi imeti dolg jezik, kadar je v Volčah interdikt.«

»Ne bodi obleven,« je odvrnil vedro tolminski. »Ušiv trgovec si, za osemdeset lir so te obrali.«

»Kadar me še pokličejo, pošljem sto in ostanem doma,« je menil knežanski, »tako kakor idrijski menih Jernej.«

Začel se je veselo smejati, obstal sredi poti in je govoril: »To je vsakokrat stara pesem: fra Bartolomeo! Kje je fra Bartolomeo? Prosim, fra Bar-

tolomeo! A fra Bartolomeo je lepo v Idriji; in je tam fra Bartolomeo, ker ga ni ne v Volčah, ne v Tolminu, ne na Šentviški gori... fra Bartolomea.«

»De Caballis«, je menil resno vikar Janez, »mi je skoraj všeč. Ves truden in boječ je. Pravi zatolščen otrok, ki se kmisa, če je dva dni z doma. Prav gotovo, da se me je zbal in sem se mu smilil, ko mi je že iz navade sodil Falcidij: quinquaginta libras.«

»Tomaž Falcidius,« je zaklical krutorobato knežanski Martin. »Izvedel sem, da je odprtega telesa. Imam vino, ki čisti. Dal mu ga bom in, ko bo zvečer legel pri meni, bom odmaknil lestvo, da ne bo mogel ven.«

»Pa če se kaj pripeti?«

»Zato pa, da bi se mu,« je odvrnil Knežan. »Tebi bom sporočil prvemu, ker imaš jezik dolg iz Tolmina v Volče.«

»Molči,« je vrnil vedro vikar Janez. »Saj si slišal, kakšen si in da si celo Boga sleparil.«

Za hip sta umolknila. Nato je rekel tolminski:

»Najbolj všeč mi je bil mladi cancelarius.«

»Nič ne skrbi,« je odvrnil knežanski, »ga bodo že popravili, preden bo naddijakon.« Vstopila sta v Tolmin. Prav tedaj je naddijakonov tajnik zapisal na oknu volčanskega župnišča v svoje potne spomine orisno vrsto o Tolminskem:

»Luogo nei tempi estivi molto dilettevole per la bellezza et copia incredibile di fontane e fiumi limpidissimi, per l'aria saluberrima, per l'altezza dei monti, per la profondità spaventosa delle valli, per li palli stretissimi et novità barbara del Paese.«

Mladi klerik je nato zasanjal s svojimi velikimi, žejnimi očmi nekam skozi okno, daleč. Vstala je pred njim slika mesta na vodi. Pod mostovi in ob zideh pod balkoni se brezšumno krečejo pisane ladjice. Z balkona je udaril smeh, pod mostom vzdihov je odgovorila pesem. V svitu lune je sinilo gor blede lice z žalostnimi temnimi očmi in bela roka je zavihtela duhtečo rutico; prvi večer, drugi, tretji večer. In potem nikoli nič več...

Naddijakonov tajnik Bernardinus de Puppis si je potegnil z roko čez oči in je vzdihnil:

»Prošlo!«

Deset let pozneje je bil gospod Bernardinus de Puppis duševno okreval in se odebelil; in kanoniki »ad sonum campanulae congregati« so ga izbrali dne 8. maja za novega naddijakona...

* * *

Naddijakon de Caballis se je bil brez nesreč vrnil z vizitacijskih poti in je počival na Dvoru v Tolminu. Otroško veselje je občutil, bil je uverjen,

da je storil veliko dejanje in prestal zgodbe, podobne dogodivščinam velikih popotnikov. Ponavljal je ganjen:

»Bog, Bog, kako je velik svet. Kako je čudepoln!«

Vreme, ki se je bilo sprevrglo, ga je zadržalo še nekaj dni dalje v Tolminu. Samo dva dni, a dovolj, da je postal nemiren in se mu je začelo tožiti po Čedadu in je pogledoval nestrpen na nebo. Nebo je drugi dan zvečer podgorelo. Prav tedaj, ko je naddijakon odredil, da bo potoval prihodnje jutro, je prišel volčanski vikar kot odposlanec tolminskih plemičev s prošnjo, naj blagovoli prečastiti sprejeti za odhodnico malo gostoljubje kot potrebno »rekreacijo« za trude in napore. Obenem je vikar predložil celo seznamek jedil, pijač in imena povablencev.

»Odloči,« je pozval naddijakon svojega spremljevalca Falcidija. Falcidij je vprašal volčanskega:

»Nocoj?«

Volčanski je pritrdil.

»Mi jutri odidemo,« je odvrnil Falcidij. »Gospodje v Tolminu so kasni s svojim gostoljubjem.«

»Nimajo olike, v hribih so,« jih je opravičeval volčanski in začel uverjati kanonika, da bi naddijakonov obisk pri Formentiniju vplival le dobro na razmerje Tolmincev in gospodov članov kapitlja. Vrhutega plemiči upajo, da so se na ta način otresli glavarjeve prisotnosti, katerega so morali vabiti, a ga baš ni doma.

Falcidij je nemo preletel imena vablencev in je rekel:

»Vidim, da so tudi tebe vabili.«

»Da,« je odvrnil volčanski, »prijatelj sem jim, quasi familiaris.«

Falcidij je rekel uradno:

»Tolminski farani so. Če so tebe, morali bi že iz dostojnosti tudi domačega.«

»Tuj jim je,« je odvrnil volčanski.

»Nam ni tuj,« je rekel Falcidij uradno hladno:

»Če smo tebi prijatelji, mar smemo že biti onemu krivični? Prečastiti sprejme povabilo samo pod pogojem, da povabijo tudi gospoda Janeza.«

»Če bo prišel,« je rekel volčanski.

»Vabiti ga je treba,« je odvrnil odločno Falcidij. Naddijakon je trudno prikimal.

Volčanski se je poklonil in odšel. Falcidij pa je rekel naddijakonu:

»Imam svoj namen s tolminskim. Ni slab duhovnik; njegova cerkev je v redu in močen človek je; bil bi Golijat v naših vrstah. Pa je svojeglav in trmast.«

»Odločen človek,« je soglašal naddijakon.

»Potrudil se bom,« se je nasmehnil Falcidij; »pri vinu in v veselju ga morda ukrotim in privedem nam.«

»Ali bo prišel?« je vprašal nemirno naddijakon.

»Bo!« je odvrnil Falcidij določno.

Volčanski in plemiči so sklenili, da vikarja Janeza vendar ne povabijo. Če bi naddijakon prашal po njem, bi rekli, da se ni odzval vabilu.

»Toda prostor pri mizi mu ne smemo pozabiti določiti,« je menil de Formentini.

»Prav tako kakor glavarju,« je pristavil de Cucagna.

»Če je mogoče, meni naproti,« je rekel smeje se volčanski...

Vikar Janez pa je sprejel eno uro pred določenim časom po naddijakonovem slugi sporočilo:

»Prečastiti gospod naddijakon želi nocoj ob osmih govoriti s teboj v Formentinijevi hiši.«

»Zakaj?« je vprašal vikar.

»Ne vem,« je odvrnil sel...

Vikar je šel, se obril in preoblekel praznično. Ob določeni uri je stopil v Formentinijevo hišo. Nekaj radovednih ljudi je stalo pred vrati, kjer sta se bila usadila dva naddijakonova čuvaja kot straža. Duhovnika sta pozdravila in eden njiju je dejal zaupno v domači besedi:

»Zadnji so, gospod, naj se podvizajo po stopnicah v veliko sobo.«

»Si domačin?« je vprašal vikar.

»Oba sva Ložana,« je odvrnil čuvaj, »pa ta je mutec.«

»Narobe svet,« je pomislil vedro vikar. »Mustasti strežnik pri mizi bi bil bolj na mestu.«

Vstopil je v sobo, katero so bili razsvetili s svečami na pozlačenih lestencih. Zagledal je dolgo, belo mizo, na kateri se je košatila draga posoda tolminskih svobodnjakov brez okusa, neubrano, mnogolično postavljena na ogled. Polglasen govor je polnil nizki prostor. Vikar je hipoma preletel lica navzočih. Poznal je vse. Gostje so stali ob mizi, naddijakon je govoril z domačinom, Falcidij je držal domačici gospe Formentinijevi roko. Okoli njiju so stali de Cucagnevi, de Puppisovi, mrki de Mutto, mlajši de Pocharelli in trije Locatellijevi, ki je bil notar. Naddijakonov tajnik je slonel ob kaminu in pogledoval žalostno v smeri proti oknu, kjer je ugledal vikar volčanskega de Menezeisa. Vikar je spoznal, da je stopil med ljudi, ki so se pripravljali, da sedejo k večerji, in se je zmedel.

»Kako to,« je mislil, »da me povabi v tujo hišo k večerji? Ali me bo hotel tu pred vsemi temi

ponižati za kar si že bodi? Še to, seveda, naj mi napravi v fari, potem bom vsaj vedel, kaj mi je narediti.«

Ni še bil premaгал svoje osuplosti, ko ga je družba opazila in kakor na nevidno znamenje utihnila.

»Tolminski vikar,« je zaklical naddijakonov tajnik in mu stopil naproti. Vajen je bil glasnikovega posla iz Čedadu v kapitlju. Ko se je zavedel, da se je zaletel in kot gost naznanil gosta, je rahlo zardel. Obstal je v zadregi. Vikar mu je stopil odločno naproti in mu ponudil roko. Nekaj povabljenih žensk se je približalo vikarju in se mu hladno poklonilo. Moški so se nekako uradno vzporedili v vrsto in odstopili. Domačin je stopil vikarju naproti in je rekel:

»To je zelo čudno naključje, a nič ne dé. Zelo mi je všeč!«

Vikar je razumel ponižanje svoje. Bile so besede, kakor da jih je rekel človek, ki se je začudil: odkod, prijatelj, med nas, brez svatovske obleke? Pa se je še o pravem času potajil in je ostal navidezno vljuden in dostojen. Mrzlo je pljusnilo vikarju v lica, živo je občutil tresljaje vzmrzličene kože na čelu. Motno je videl v nekaterih licih pomilovalno dobrohotnost, drugod ponižujoče preziranje. Odločno je vstalo v njem:

»Kaj mislijo, da sem prišel na večerjo, kamor me niso vabili?« Obrnil se je ostro v smeri k naddijakonu, stopil naprej in rekel:

»Prečastiti, poslali ste pôme!«

»Pozneje,« se je nasmehnil naddijakon ljubeznivo in pomežiknil Falcidiju.

Nekdo je odkazal vikarju mesto pri mizi.

»Oremus,« je zaklical volčanski tolminskemu naproti.

* * *

Ura strašno neprijetnega položaja, ki mu vikar ni slutil ne vzroka ne namena, je bila prešla. S topo mirnostjo je bil prenesel neskočno vrsto malih ponižanj, migljajev, smehov in šepetanih besed, tako da se mu je slednjič zagabilo še kaj opazovati in poslušati in je moral vendar videti, da ga res in namenoma smešijo. Strežaji so bili nalili v drobne beneške čaše izbranega vina in je le posodica pred njim ostala prazna. Ko je napil domačin naddijakonu, jo je vikar sam nalil z miznim vinom. Pri tem se je ujel njegov pogled z očmi volčanskega, ki je zardel in je bil videti izredno svež, veder in slovesen. Vikar je opazil tiho, zahrbtno misel v njegovem licu in je iskal, kaj bi bilo. »Z očmi govori z drugimi o meni,« je mislil, »nekaj

vidi na meni in me tiho razkazuje! Prekleti človek! Kaj hoče od mene? Ali mu je sojeno? Ali res misli, da se sme še in še igrati z menoj?« Oko se je vikarju zalilo v nekaki strašni ljutosti z motno rdečo lučjo, da je moral zamižati. Vso silo je moral zbrati, da ni planil kvišku in zavpil v soseda naproti, naj mu da mir. »Ne,« se je krotil, »bodi previden! Osmešiti se ne daj, ne daj se zapeljati! Še nekaj trenutkov ti je tu ostati in pojdeš in plju-neš in doma popiješ vrč krepkega vipavca na to plehkobo in to nemarnost, ki ti jo je napravil oni-le čedajski, ki ti nima kaj povedati.«

Tiho je zazvenela drobna steklena čaša koncem mize, šum ob mizi je utihnil, kanonik Falcidij se je dvignil in je govoril: kratko zahvalo gostitelju in vsem zbranim, šegav poklon gospem, okusu obeda in vin. Nato pa je začela njegova beseda nekako tipati nekam v še nejasno, splošno in je že kazala, da vendar hoče dotipati, dokazati.

»Cepoli,« je mislil trpko vikar Potrebujež. »Cepoli, kaj blodiš kakor maček okoli vrele kaše? Kaj tipaš in ne popadeš? Kar pokaži jasno: samo eden je, ki me skrbi in mi dela preglavice in je tuj! Seveda, o stanovski ljubezni blebečeš! Kdaj sem bil jaz nevoščljiv, prepirljiv in komu krivičen? Mene ne pustijo v miru in ne jaz drugih! Glej, glej! Zdaj se celó sladkaš in se hliniš! Le sladkaj se! Le hlini se! Meniš, da bom zdaj pri priči ganjen vstal in za to kapljo vina, ki ga pod mizo izliti ne smem, rekel onemu — de Formentiniju, da mi je žal in kar je podobnega, in da bom temu-le naproti zaklical: prijatelj, daj mi roko in pozabiva! Cepoli, Cepoli! Ne vstanem, ne porečem! Meni nisi govoril! Nisem med povabljenici!«

Falcidij je govoril zanosno, s prepričanim nasmehom na ustnicah. Vikar je čustvoval vsebino govora:

»Zares! Poštena naj bo vsaka beseda in premislil naj jo, ali ne bi bolela mene, če bi mi jo kdo rekel. Glej, saj tako delam! Pa kdo je, ki jo obrača? Kdo jo obrača? Tistemu povej: Cepoli, ne obračaj besed! Ne meni! Nisem jaz trdil, da je duhovnik grši od svinje, drugače sem rekel; da je nečisti duhovnik kakor svinja. In to je sveta resnica in jo bom ponovil. In vsi naj jo slišijo, ki so nečedni, da bodo čedni. Sovražim svinjarijo! To je! Sovražim iz dna duše, ker sega tudi po moji krvi in me blodi.«

Sredi vikarjevih misli je bil dogovoril Falcidij in mu je odgovoril živahen šum gostov, ki je vzdramil vikarja Janeza. Pogledal je doli proti naddijakonu, ki mu je veselo kimal: otročiček, živahen in veder, ker je vse tako lepo in bo zdaj vstal

vikar in se zahvalil. Pogledal je vikar na Falcidija in je videl, kako trpko čaka. Pogledal je v slednji obraz, le mimogrede sicer, a je videl v vseh stopnjah povelje: zdaj povej! In ta hip se ga je polastil prečuden strah: brezkončna praznota, ki ne ve, ne misli ne prošnje ne poklona. »In niti tega ne vem, kaj je hotel od mene,« je mislil. Sklonil je glavo nizko na prsi. Za hip se mu je zazdelo, da sliši v splošnem molku in v tišini sobe nekako sopihanje. Dvignil je oči in se zagledal v strašno spremenjeno lice volčanskega. In ni mogel doumeti, ali je to v licu de Menezeisa glupost, jeza ali osuplost, in je bil čudno telesno vesel/te izredne spremembe v licu svojega nasprotnika. »Glej,« mu je šinilo skozi misli, »tako bi zazijal, če bi mu v obraz povedal, kar vem o njem iz ust Katričine matere.« Sam ni vedel, kako mu je prišlo, da se je nasmehnil onemu in mu odkimal z glavo, češ: ne boj se! Nekak vzdih razočaranja je bil preletel omizje in zdelo se je, da se bo zdaj pa zdaj prebudil nov pogovor. Tedaj je zasikal volčanski zahrbtno, kakor od spodaj gori:

»Če si ti tisti, čemu ne greš koj?«

»Kam?« je vprašal tolminski.

Volčanski je sunil odločneje in jasneje:

»Kar misliš storiti, stori koj!«

Vikar Janez je razumel navedbo evangeljskih besed in je rekel glasno:

»Nesramen obrekovalec si!«

»Piagnone!« je odvrnil zaničljivo Volčan.

»Seveda; na grmadi bi me rad videl, ottimano, ker ti grajam greh,« je rekel slovesno tolminski. Naddijakonov tajnik je glasno vzdihnil. Vsa miza je poslušnila.

»Kaj pa je? Kaj pa je?« je prašal plašno naddijakon.

Falcidij se je dvignil odločno in zaklical:

»Gospoda tovariša, mir!«

»Piagnone,« je ponavljal tolminski v sebi. »Enemu sem svoj čas sunil v obraz za to besedo. Ne šali se z menoj! Kri ni voda. Ne šali se z menoj!«

Kakor od strašne bolezni kvišku pognan, je hipoma stal volčanski, bled, s trepetajočimi ustnicami. Stegnil je tresočo se roko in pokazal na tolminskega in rekel:

»Gospodje! Samo grehe očita! Znorel je. Nič drugega ne ve in ne vidi in še svoje lastne sramote ne, ki jo skriva doma.«

»Kakšno sramoto?« je vprašal naglo vikar Janez.

»Mir!« je zaklical v drugo Falcidij. Sredi njegovega klica je zavpil volčanski:

»Vsemu Tolminu je že očitno in znano!«

»Mir!« je zaklical presunljivo Falcidij v tretje. Odgovoril mu je temen šum mize, ki se je premaknila, in žvenket čaš, ki so se prevrgle. Vikar Janez je bil sunil s svojo pestjo volčanskemu v obraz. Tedaj je zakipelo ob mizi petnajst glasov in dvajset rok je padlo po vikarju Potrebuježu in ga sunilo iz sobe.

Vikar je stopil skozi vrata, kjer sta stala naddijakonova čuvaja. Nekdo je zaklical dol skozi okno:

»Primita ga!«

»Kóga naj primemo, gospod vikar?« je vprašal Ložan.

»Menel!« je odvrnil vikar in se hripavo nasmehnil. In šel je skozi noč in ni vedel, kam gre...

(Dalje.)

Nevesta s Korinja.

Fr. Jaklič.

3. „Ta bo ta prava!“

Košičkovi so izvedeli še tistega dne, zakaj niso šli pisma delat. Proti večeru namreč je prišel Vence in jim je razložil, kako stoje stvari.

Dejal je:

»Fant, tolar sem ti nazaj prinesel! Punca te neče!«

Peter je zardel. Zazdelo se mu je, da je osramočen, in jeza ga je obšla. Stolkel bi jo bil takrat, ko bi bila pred njim, ker neče njega, Košičkovega, ki je tolar spravila in mu v roke segla, a ga je varala, samo varala, in sedaj se mu posmehuje, a drugi se mu bodo rogali, češ punca ga neče.

Stolkel bi jo bil, tako je pa samo zaklel hudo kakor še nobenkrat, da se je mati zganila in teta pri peči prekrižala, a oče ga je ostro pogledal.

»Nič ne rentaći! Kar je, pa je! Čakaj, ti bom pa povedal, kako je to prišlo, pa boš videl, da je prav tako in da je nespametno hudiča klicati na pomoč, ko bi se moral prav za prav angelu varhu zahvaliti in svojemu patronu in še ne vem, kateri svetnici, da je to o pravem času prišlo in so te obvarovali pred njo, ki je že vsa zapisana drugemu. S teboj bi bila šla pred oltar, a v srcu bi bila postiljala drugemu.«

»Zakaj pa naju nisi vrnil, ako si to vedel,« je očital stari. »To sramoto bi nam bil lahko prihranil.«

»Pa takrat nisem še vsega vedel tako, kakor sedaj vem. Vidva sta prišla tako nenadoma k nam in: alo, pojdi z nama! Meni se je čudno zdelo, ko sta povedala, da gresta k Skončnim, ker sem takrat že vedel, da je nekaj snubcev odklonila, a ker sta pravila, da so ženske vse uredile in ker sta bila tako gotova uspeha, sem molčal in sem šel z vama. A že takrat se mi je zdelo, da nekaj ni prav, da je punca bolj iz strahu privolila kakor iz ljubezni; saj je le v me silila, za te, Peter, se pa ni kaj brigala. Danes zjutraj po južini, ko sem se lotil koša, ki ga imam v delu, pa ti pride Skončna Francka v hišo. Jaz jo pogledam in premišljam, kaj bi jo vprašal, pa mi kar pomoli v papir od tobaka zaviti tolar in pravi: 'Tolar sem vam prinesla, ki mi ga je dal Košičkov Peter, in mu ga izročite in mu povejte, da ga ne bom vzela.' Rekel sem ji: punca, kaj to delaš? Prej bi bila premislila, preden si mu obljubila! Takrat se je pa začela jokati in jaz sem videl, kako ji je hudo. Smilila se mi je, ko je pravila, kako ima rada Jernejca, da ga ne more in ga ne bo nikdar pustila, da sta jo oče in mati prisilila, da se je obljubila Košičku. Povedala je tudi, kako je ponoči pobegnila z doma in se skrila, ko je bilo treba iti k pismu. In potem sem jo še izpeljal in izvedel še marsikaj. In sedaj vem, da je prav tako. Ti, Peter, si pa prost in poiščeš drugo, ki bo rada spravila tolar.«

Nevolja, ki je trla vse Košičkove, je začela izginjati in občutili so nekakšno usmiljenje. Sočutje se je oglašalo v Petrovem srcu.

»I, kdo pa vas je napravil, da ste šli snubit Skončno?« je vprašal Vence.

Stari je pogledal ženo in rekel: »Eh, kdo? Štefanova Marjeta je nekaj urejevala. Pa tresek babji ni nič pogledal in povprašal in samo sramoto nam je napravila.«

»Ja-a? Marjeta? Kaj je ne poznate? Njej je bilo samo za cvrtje!«

»Menda že!«

»Marjeta je pri meni doslužila,« se je oglasila Mana. »Ta baba!«

»Kdo pak bo kaj ovedel kakor Marjeta,« je ugovarjala Košičkova. »Kaj bomo sedaj kar pustili Marjeto?«

»Kar molči mi o Marjeti! Pri nas se ne bo več gostila,« se je kregal jezno stari. »Bomo že sami naredili.«

»Kdo? Ti? Koliko žensk pa poznaš?«

»Naj si jo pa sam izbere!«

»Pa naj si jo!«

»Sv. Antonu se priporoči, Peter, in jaz ga bom prosila,« je dejala teta.

Vence je motril Košičkovo družino in poslušal razgovor. Potem pa je vprašal:

»Fant! Koliko si pa star?«

»Osemindvajset sem jih že!«

»Pa še nimaš izbrane? Tako vam pravim: Ako si je doslej še ni poiskal sam, sedaj si je tudi ne bo. Ni take nature!«

»Kaj mislite, da mi je kaj za to? Pa pustimo vso stvar v miru, da se nam ne bodo ljudje še bolj posmehovali!«

»Kaj se bodo posmehovali?« ga je ustavil Vence. »Če se je prvič nekoliko podrlo, kaj za to! Vam bom pa jaz nekaj nasvetoval, ako se name-ravate sedaj naprej ženiti.«

»Kaj?« je vprašal Košiček nezaupen, ker je bil Vence premolknil.

»Čakaj! Vam bom vse povedal. Mene ubogajte! Meni ni nič za cvrtje, ne za krofe. Sedaj ste se začeli ženiti, naj gre do konca!«

»Jaz tudi tako mislim. Ali ne, mati?« je pritrdil Košiček.

»Kje jo bomo pa sedaj dobili tako naglo?« je omenila mati in zrla radovedna Venceta, v kateri rega so bili vsi obrnjeni.

»Veste, kaj? Pojdimo na Kôrinj po nevesto!«

»Saj ne iščemo koze, saj bomo žensko jemali!« ga je zavrnil Košiček osupnjen in nekoliko užaljen.

Tudi mati je odmajevala, a teta Mana je rekla: »Kaj? V tisto grmovje?«

Vence se je nasmejal in dejal:

»Tudi v grmovju rastejo dekleta. Res je: Na Korinju so kapital koze, pa tudi punce so faj! Meni verjemite!«

Vsi so zmajevali.

»Boste videli, da bo prav. Čakajte, vam bom vse povedal! O sv. Lukežu je prišel k meni tisti kosmati Lenček, ki s kravami baranta, da naj grem z njim kupit kakšno dobro kravo. Pri nas je bilo takrat že vse prebrano, zato sva jo pa mahnila čez Tisovec v Krájino. V Tisovem ni bilo nič, na Kalu tudi nič takega, potlej sva se zglašila pa še na Korinju, preden bi stopila doli v Ombrs. Pa kjer bi se človek najmanj nadejal, tam se najde. Kar od kraja sva šla po hlevih. V Drobiževem hlevu sva pa našla kravo, ki je bila Lenčku všeč. Šla sva v hišo in vprašala, ako je krava na prodaj. Malo so si pomišljali, nazadnje pa smo kupčijo le sklenili, nakar je Drobiž prinesel banjko mošta, mati pa prigrizek. Stregla nam je dekle, pa moram reči, da mi je bila koj všeč; tako pripravna, snažna in priljudna je bila, da sem jo kar pogledal. Ob sladkem moštu so se nam razvezali jeziki in, kajpak, beseda dá besedo, naposled smo se zmenili tudi o možitvi. Drobiž je rekel: Kajpak, dati jo bo treba, samo ne vem, kam. Sicer jo doma krvavo potrebujemo za delo, saj vidita, vendar, dati jo bom moral, da bi se le prilika našla. Jaz sem dejal: Nič bati se! Ta ga bo kmalu dobila! On je pa dejal: Ni nič takega. Na Korinju so samo mlade, krepke gospodinje, na Kalu ni nič, na Kuželjevem ni nič, tako da res ne vem, kaj bo, ker na Kôrinj tako malokdo pride pogledat. Nazadnje sva mu obljubila midva, ki veliko hodiva okol po kupčijah, svojo pomoč. Bil je vesel in naju spremil do Javh, in ko smo šli narazen, je še naročil: Pa ne pozabita, kar smo se zmenili. — Jaz mislim: to vzemite! Ta ni razvajena. Boste videli, da bo prav.«

»Tak si dobro pogledal?« vpraša Mana. »Je kaj osebe?«

»O, ja! Za njena leta je kaj junačna.«

»Pa bodo rekli: Na Kôrinj so morali po njo,« je rekla mati.

»Naj pravijo, kar hočejo! Kadar se človek ženi, takrat ga obrečejo do kosti. To naj vas ne moti! Košiček, saj si pameten, da ne boš dal nič na čenče in prazno govorjenje.«

»Meni je tudi tako prav. Kaj pa ti praviš, fant?«

Vsi so se ozrli vanj, ki pa ni vedel, kaj bi dejal.

»Peter, kar po njo!« se je oglasila teta. »Nalašč pojdi vkljub poljskim dekletom, ki se tako obrajtajo. Nalašč! Jaz bom potrpehla, četudi kaj prav ne bo, Peter! Le pojdi na Kôrinj! Nalašč pojdi!«

Peter je pogledal teto, očeta in mater, potem pa rekel Vencetu: »Vi pravite, da jo je vredno pogledati in da bi bila?«

»Boš videl, da ti bo všeč. Gotovo bolj kakor ti je bila Skončna.«

»Pa pojdimo pogledat! Ako pa tudi tukaj ne pojde gladko, me pa ne spravite nikamor več.«

Nato so se domenili, da pojdejo takoj drugi dan snubit na Korinj, da bo lahko že v nedeljo na oklicih, da ne bo treba ljudem skrbeti in ugibati, kje jo bo Košiček dobil sedaj, ko mu je Skončna ušla.

Drugi dan je počakal Vence Košičkova dva na Javhah, potem pa so gazili proti Korinju. Dan je bil prav lep: jasen in solnčen, in snega ni bilo preveč, da se je lahko gazilo. Peter je delal gaz, za njim je šel Vence in potem oče. Oče in sin sta bila kajpak nekoliko v skrbeh, bolj zamišljena in molčeča, zato je pa Vence govoril za tri.

Na Korinju je bilo vse na pragih, ko so jih videli prihajati. Prvi je bil mlad in gorak v odpeti kamižoli, drugi v sivem burmusu, a zadnji v kožuhi, ki je bil pa že obnošen. Na glavi so imeli kučme, v rokah pa gorjače, ob katero se človek tako rad opré, ko mu noga ne stoji trdno v snegu. Venceta so vsi poznali; ta in oni je tudi Košička spoznal.

»Le kaj jih je prineslo?«

Ker je bil Vence vmes, in so ga poznali, da rad mešeti, so uganili:

»Ti bodo kaj kupovali. Kakšne junčke ali buše iščejo. Za kravo bi se kar trije ne vzdignili.«

Ko so zavili k Drobižu, so pa dejali:

»O, tam pa že ne bo nič! O sv. Lukežu je kravo prodal, buše pa mora imeti, ker s kozami orati ne more.«

»Stopite vi naprej!« je dejal Peter, ko mu je Vence pokazal hišo.

»Kajpak, grem pa jaz. Ti bi se itak ne upal vrat odpreti.«

Drobiževa družina je bila zbrana v hiši. Mati in hči sta sedeli pri kolovratih, gospodar se je pa ukvarjal z dvema fantičkoma, katera je učil koše plesti. Mlajši otroci so se pa igrali na peči in pri peči. Vse je obstalo, ko vstopijo in pozdravijo.

»Kaj imaš zopet kakšne kupce?« je vprašal Drobiž in gledal Košička in fanta. Starega je poznal.

»Kajpak, ko kupce! Drobiž, pri vas ni nikoli stiska za drobiž!« je odvrnil Vence in gledal številno družino. »O koliko jih je! Poglejta no!«

»E, naj jih bo!« se je oglasila mati. »Saj imamo vsi dovolj jesti, hvala Bogu!«

»Prav praviš! Sedaj bom pa še jaz eno rekel: Mi se bomo nekaj pogovorili, pa ni treba otrok zraven. V vas jih pošljite!«

Drobiž je pogledal vse tri, jih razumel in hitro dajal povelja. Nekaj jih je poslal na pod in v hlev, mlajši, ki niso bili za nobeno delo, so šli pa v vas k botrnim. Ko se je hči odpravljala iz hiše, ji je dejal Vence kot stari znanki:

»Ti pa ne smeš iti v vas!«

»Kaj mi boste vi ukazovali? Jaz grem, kamor hočem. Kaj pa mislite kupiti?«

»Lej jo! Lej jo! Tebe!«

Preden je zaprla vrata, je še enkrat živo pogledala Petra, ki se je ozrl za njo in jo primerjal Skončni in drugim, katere je poznal. Tudi oče je zrl za njo.

»No, kako vama je všeč?« ju je vzdramil Vence. »Ali vama nisem povedal, da so tudi na Korinju pravdanska dekleta? Kaj? Ali moreta kaj reči?«

Potlej se je pa obrnil k Drobižu:

»Sedaj smo pa prišli po Micko. O sv. Luki sem ti obljubil, da poiščem ženina vajini hčeri, in komaj je advent minil, sem ga pa pripeljal. Lejta ga! Kaj ni fant, da ga je lepo videti? In ni ta pravega očeta sin, kaj? Kaj ne poznaš Košička iz Podgorice?«

»Tak takega sina že imaš!« je rekel Drobiž in podal roko fantu.

»Čez mu bom dal, pa iščemo nevesto.«

»Tako je!« je rekel Vence. »Sedaj se pa kar zgovorimo, ako ste namenjeni dati hčer od hiše.«

Materi je prišlo prehitro, zato ji je šlo na jok, ko je pomislila, da jo bo hči zapustila.

»Kako pa bomo brez nje? Kdo bo pa delal? Toliko živali imamo in veliko dela na njivah! Kako bom sama zmagovala?«

»Saj doraščajo drugi,« je menil Vence.

»Jo pa doma imej in čakaj, da bo za teto pri hiši,« je dejal Drobiž.

Mati je nekaj pomislila in rekla: »Pa jo daj! Pa če ne bom mogla prosa oplet, boš pa najel.«

»Tako je! Pa bo Micka omožena in proso bo opleto!« se je šalil Vence.

Potem so se pa hitro zmenili. Vence je razložil, kaj se je pripetilo Košičku pri Skončnih. Košička je malo pogrevalo in Petra je bilo nekoliko sram, a Vence si je mislil, bolje je, da se sedaj vse pove, kakor pa da bi Drobiževi šele po drugih izvedeli, kaj se je Košičkovim pripetilo pri Skončnih; zato je vse na široko povedal.

Drobiž je rekel na to:

»Torej si jih šele potlej pripeljal k nam, ko drugod nič ni bilo!«

»Hudimer! Ali vama nisem povedal, da sta bila že na poti k Skončnim in jih takrat nisem mogel prestreči?«

»Nikjer drugje še nismo poizvedovali in vprašali,« je dejal Košiček.

Peter je bil zardel do ušes, na to pa rekel:

»Kaj me boste ponujali? Ako se jim zdi, da je pri nas kaj napačnega, pa kar pojdimo!«

»Saj nisi voda!« ga je miril Vence. »Denar se vendar ogleda, preden se spravi.«

»Nič hudega nisem rekel in nič slabega ne mislim,« je pogovarjal Drobiz. »Meni si vseč in dobrega očeta sin si in v lepem kraju je tvoj dom. Toda pri Skončnih ste se zmenili za pet sto goldinarjev; tolike dote pa pri nas dati ne moremo.«

»Za doto se ne bomo razdrli. Kaj praviš, Košiček,« je dejal Vence.

Ker Košiček ni nič odgovoril, je vprašal Vence Drobiza: »Koliko boste pa dali dote?«

»V skrajni sili sem mislil domakniti do tristo goldinarjev. Tolikšno doto ima malokatera nevesta pri nas na Korinju in v Krájinu še iz premožnejših hiš kakor je naša. Pa toliko bi že zbožali.«

Naredili so bili potem za štiristo goldinarjev in Košiček je privolil, da se izplača šele v štirih letih po sto goldinarjev. Potem so si segli v roko in mati je šla klicat Micko.

Micka se je bila med tem osnažila pezdirja in prahu, ki se ga je bila nabrala pri preji, umila, počesala in prepletla kite, premenila ruto, ki jo je imela čez ramo in nedrije, ter prepasala nov predpasnik. Bil je bel, sicer hodnikov, a vendar snažen, poznali so se na njen še zgibi. Tako je pripeljala mati v hišo. Micka, ki je imela že itak čeden obrazek, malo zagorel, kakor jih imajo vsa krájinška dekleta, z zdravo rdečico na polnih licih, je kar žarela, ko se je pokazala z materjo med vratmi. Mati ji je sicer prej naročila, naj bo korajžna, ko stopi pred snubca, ki je premožen in lep, pa se je nekaj kar opotekala in skrivala za materjo in srce ji je tolklo kakor takrat, ko je iz Štupnikovega malna nesla poldrug mernik moke navkreber domov. In ko je opazila, da upirajo vsi na njo oči, jo je pa kar zmešalo, kakor še nikoli, da še materinega hrbta ni videla pred seboj.

»Micka! Snubijo te za Košičkovega Petra,« je začel oče in ji povedal, da so se zmenili za doto in vse drugo, da se lahko omoži, ako se hoče, ker mislita z materjo, da je prav, ako ga vzame, ker jim je ženin vseč in gruntovanje dobro tam doli v Polju, kjer se dobi njiva brez kamna in je v cerkev po ravnem. »Ako se hočeš omožiti, poglej Petra in reci, da ga vzameš!«

Med očetovim pripovedovanjem ji je bilo odleglo, in srce ni več tako razbijalo. Parkrat si je z rokami popravila ruto in potem je mirno pogledala snubače, najprvo starega Košička, potem pa še Petra. Za trenotek je umaknila oči, kose je srečala z njegovimi, a potem ga je zrla in srce ji je koprnelo k njemu.

»Ga bom pa vzela!« je rekla Micka in mu segla v desnico, ki jo je ponudil Peter. In tudi tolar ji je dal, ki ga je stisnila v roke. Ko je podala staremu Košičku roko, jo je držal dolgo časa v roki in je rekel: »Kaj ne, Micka, da boš dobra žena mojega sina, nam pa skrbna in prizanesljiva gospodinja.«

»Tako bo, kakor boste hoteli vi in mati,« je odvrnila po kratkem premisleku.

»Lej jo! Lej jo! Kako modro govori,« je spregovoril Vence.

In potem so šli k mizi, katero je bila mati že med posvetovanjem pregrnila. Drobiz je šel po vino, mati je pa prinesla kruha in potem je šla

pred peč, da pripravi kaj gorkega. Greoč je očitala Vencetu, zakaj ni nič sporočil, da pridejo snubit in ni nič pripravila za likof. K sreči so klali pred Božičem, zato je bilo še nekaj klobas, jetrnih in krvavih, a mesene je vzela iz dima in tako je Drobizevka v kratkem času obložila mizo, da so si gostje lahko izbirali.

Micka in Peter sta sedela na častnem prostoru za mizo in se pogovarjala kakor stara znanca in prijatelja iz mladih let.

Zmenili so se, da dadó takoj na oklice, da bodo naredili pismo in da bo takoj ženitovanje, ko bo pripravljeno za balo in gostijo. Mati je imela dovolj platna v skrinji, da ga bo lahko odmerila, kar ga bo treba za obleko in za v balo, drugo se bo pa kupilo v Ljubljani, kjer se dobi žida in moderpolan, ruta za na klobuk in poročni venec ter šopki za svate, lepi in očiti, kakor je cvetje v gredi.

Ko so se založili in zgovorili najvažnejše reči, so šli na domislek Vencetov pogledat živino, in Peter in Micka sta ostala sama za mizo; takrat je njima zmanjkalo besedi, dasi sta si imela dosti povedati.

Micka se je zavedla, in da se izmota iz mučnega položaja, je natočila iz majolike in rekla: »Peter, pij!«

Ko je odpil, ji je natočil še on in porinil kupico pred njo: »Sedaj pa tudi ti pij!«

»Naj bo Bogu k časti! Peter, na tvoje zdravje! Prvič se vidiva, pa te imam že rada!«

Prijel jo je za roko in jo stisnil, da je vedela, da jo ima tudi on rad, da ni prišel k nji z mrzlim srcem. Gledala sta se in pogovarjala, da še opazila nista, kako so se odpirala vrata in so prihajali v hišo bratci in sestrice, ki se jim je predolgo zdelo biti v vasih, ko imajo doma goste, in se jim je kar čudno zdelo, kako sedi Micka pri tujem fantu za mizo in govori z njim.

Čudno se je zdelo tudi Korinjecem, kaj delajo kupci toliko časa pri Drobizu. Beletova Rezika je pridirjala v vežo in vprašala ondi Mickinega brata: »Kje pa je Micka?«

»V hiši je pri mizi, pa en fant je pri nji.«

»Čigav fant?« se je začudila Rezika.

To vprašanje je vzdramilo Micko, da je izvila roko Petru in vzkliknila: »Moja sestrična Rezika!«

Vstala je od mize, šla k vratom in jih odprla, rekoč: »Rezika, pojdi no v hišo, boš pila!«

»Kdo pa je v hiši?«

»Pojdi notri! Ga boš videla. Za tovarišico mi boš.«

Čudeč se je Rezika radovedno pogledala v hišo in šla notri. Pila je, nato je sela k obema, govorila z njima in ogledovala Mickinega ženina. Z izgovorom, da ima nujno delo, je šla brž domov razglasit, kaj je videla pri Drobizevih.

Ves Korinj je bil pokonci, ko se je izvedelo, da so pri Drobizevih snubači iz Polja.

Mračilo se je že, ko so se snubači odpravili. Drobiz in Micka sta jih spremila do konca vasi. Tam sta jim segla v roko in potem sta šla nazaj. Drobiz se je ponosno oziral na desno in levo in odgovarjal sosedom, ki so ga nalašč ogovarjali, a

dekleta so stala na pragih in gledala za mlado nevesto.

Pri Prosenih dolinah, ko se je Vence poslavljajal, da krene s poti, je dejal Petru: »Fant, kaj tako molčiš? Kaj ti ni všeč dekle?«

»Kaj bi mi ne bila, ko je tako prijazna!«

»Viš! Nisem pravil, da ti bo všeč? Kaj? Misliš, da Vence ne pozna dekličev? Tako ti rečem — Vence pozna blago.«

Pri Košičkovih se je tega dne čas silno počasi motal. Zimsko popoldne je sicer kratko, da se človek komaj enkrat zaobrne, a danes ga pa kar ni hotelo biti konec. Košičkovka je nekaj godrnjala, kaj je bilo treba iti po Krajincanko na Korinj, ko se v dolini ne manjka deklet in bo Krajincanka šarila po hiši, saj po ravnem še prestopiti ne zna, toda Mana jo je zavrnila: »Jo bom pa jaz naučila!«

V nedeljo potem so vrgli Košičkovega Petra in Drobiževu Micko raz leco. Može so se po stari

navadi spogledali, ženske so pa steknile glave in šepetale, dokler niso zabučale orglje in so prišli gospod pred oltar.

Štefanovi Marjeti je kar vroče postalo. Na! Pa jo je dobil Košičkov Peter, čeprav ona ni posredovala. Le kdo je skupaj spravil? Po maši in čez dan potem je pa prestrezala prijateljice in znanke in jim pravila: »Ješ! Ješ! Ali ste slišale, koga so danes oklicali? Košiček je moral na Korinj po nevesto. S Krajine bo pripeljal, ta mlado. Ja! Tako je, ako ga tukaj nobena ne mara!«

Pa ji niso nič kaj pritrjevale, samo ugovarjale so: »Kje je pa kaj vprašal?«

Seveda jim je Marjeta pravila, kako so pri Skončnih Košičku vrata pokazali, in da ga punca še pogledati ni hotela.

Pa ni samo Marjete grizlo, ker se je Peter tako hitro oženil, tudi Skončni materi in očetu ni bilo prav, a nevoljna nista bila nanj, temveč na svojo hčerko.

(Dalje.)

Tri gracije.

Narte Velikonja.

IV.

Teta in dr. Zobnik sta sedela v sprejemnici. Vrata so bila nalahko priprta, nič ne vem, kdaj jih je odprlo. Čitala sem vsa zatopljena v povest.

»Mislim, da jo spravim v Dom,« je dejala teta. Zadnje dni je govorila somo o Domu.

»To bi res bilo najbolje,« je pritrdil svetnik. »In tebi to ne bo težko, saj samo odločiš.«

»Če ne bo z gledavanja!«

»To je vendar javna ustanova in do ustanove ima vsak pravico, ki izpolni pogoje.«

»Bo že tako!«

»Najbolje je.«

»Vse bolj me pa skrbi Maks!« je vzdihnila. »Zadnje čase kar nasilen postaja.«

»Dorašča!«

»In kako žali!«

»To je znamenje, da nima nobenega dela. Zaposli ga kako, odvrni njegovo pozornost drugam. Fantu manjka družbe, ki bi bila zanj; Tinica je premlada. Še cel otrok.«

Čutila sem, da mi je kri udarila v glavo, in srce mi je burno bilo.

»Ti misliš?«

»Da, to je čisto naravno. V njem se vzbujajo nezavedne sile. In nič čudnega ni, da se znaša nad žensko okolico, predvsem nad materjo, ker ga ta najmanj zadovoljuje. In povrh vsega pa še tvoja stara dekla s svojo neznosno 'pokoro'.«

Potegnili je veter in udaril z vrati; teta je vstala in jih zaprla. Hotela sem brati dalje, pa so se mi črke zmedle, po glavi mi je brnelo tisto o »ženski okolici«. Kako majhna sem si zdela, ker nisem ničesar umela.

Hotela sem izvedeti pri Magdi, toda ona je ždela v kuhinji in ko sem jo zbudila, je spet hitela strgati krompir.

»Sam večni Bog mi pomagaj, toliko dela na ene same roke!«

»Le potolaži se!« se je oglasila teta. »Najamem še eno.«

Magda je neverno pogledala in povlekla: »Čemu pa nam bo?«

»Bo že za kaj!« se je nasmejela teta. »Za pokoro!«

Magda je spustila nož v skledo in zmajala z glavo:

»Za pokoro mora biti srce voljno.«

Čez nekaj dni je prišla v hišo Rezika. Nasmihala se je v kmečki zadregi, obleka ji je bila preozka ter se je je tesno oprijemala. Roke je imela polne in rdeče od pomivanja. Meni se je prvi dan priljubila, ker je bila videti dobra. Prinesla je vso obleko v culi. Takoj pri prihodu ji je naročila teta:

»Z Maksom bodi prijazna in ne zameri vseh njegovih neumnosti.«

Rezika ni rekla besedice, samo raztegovala in krčila je prste ter kimala z glavo.

Magda pa je v kuhinji razbijala in ropotala s pokrivačami, godrnjala in si brisala nos in oči s konci rute, ki jo je imela na glavi. Vlekla je nazaj skozi nos in se pogovarjala sama s seboj:

»Prenesi še to, da te bo Bog spoznal, ki je do konca svoj križ potrpežljivo nosil...«

»Amen!« je dejal Maks. »Zdaj boš pa lahko ukazovala, Magda!«

»Ukazovala? — Do zdaj je bil mir pri hiši in raj, zdaj bo pa pekel.«

»Potem pa ni zveličanja! Vice, reci, Magda, za pokoro.«

»Da bi nas le Bog za vredne spoznal!« je vzdihnila Magda in si brisala solze, ki so ji drsele po uvelih licih.

V.

Sedeli smo po večerji v salonu. Skozi okno je lila mesečina. Ne vem, komu je bilo prišlo na misel, da je ugasil luč. Teta je o takem večeru dobila visok, pojoč glas, sklepala roke na prsih ali se pa igrala v mesečini, kakor bi igrala harfo. Kakor da sedi za rahlo vijoličasto tančico, se je zdelo; njen obraz se je blestel v svetniški gloriiji in oči iskriale kakor kaplje.

Maks je sedel v kotu, samo kot črna senca se je gibal pri mizici; govoril je na glas in prešerno. Trdil je, da ima Rezika glas, kakor bi se trkljala steklena krogla po mramornati plošči. Njegova beseda je mene čudno omamljala. In v srcu sem čutila nemirno željo, da bi nekam šla, da bi pritisnila čelo na mrzlo steno in vzklikala. Maksov smeh, njegov zvonki prešerni smeh iz polnega grla, je plaval v salonu in polnil ozračje. Jaz sem naglo dihala ter se čutila neizmerno nesrečno. Zatisnila sem oči in zdelo se mi je, da bi bilo najlepše, če bi umrla. V meni je trepetalo neznane boli, ki mi je širila srce. Iz kota pa mi je lil na uho skrivnostni Maksov glas, kakor da ga nekdo trga iz teme.

»Kot bi trkljala steklena krogla po mramorju,« je ponavljal Maks.

Teta se je nasmehnila, čutila sem na glasu.

»Kaj se pa toliko brigaš za njen glas?«

»Če poslušam, se še ne brigam!« je omnil trmasto. »Kdo bi se brigal zanjo, za tako nerodo!«

»Ne,« sem dejala, »nerodna pa ni, samo vajena ni in na parketu se ji drsi.«

»Zdaj se je pa oglasila naša mala,« je veselo poudaril Maks ter me prijel za roko. Kakor elektrika je šlo po njej. Rahlo sem jo pustila v njegovi in zatisnila oči v čudni blaženosti. In vse okoli mene je pelo kakor v sanjah.

Zunaj se je oglasil zvonec ter me iztrgal iz sanj. Vlila se je svetloba s hodnika, nato je z nova zažarela luč nad mizo.

Pridrsala je Magda; nekaj dni je imela solze v očeh in globoko na čelo potisnjeno ruto.

»Rezika naj pride.«

»Ali jaz ne morem?« je vprašala užaljeno.

»Rezika naj pride!« je ponovila teta. Beseda ji je spet zvenela vsakdanje, luč je ščemela v oči.

Magda je vzdihnila in se obrnila; nič ni rekla, samo oči je brisala. Maks se je razposajeno smejal.

Rezika je imela polna usta in je žvečila, da ji je teklo po bradi. Brisala si je roke in ustnice s predpasnikom ter ni vedela, kam bi z rokama.

»Čuj, Rezika, na vrtu sem pustila jopico; pojdi, da je kdo ne ukrade.«

Začugala se je na levo in desno, preložila roke, in obraz ji je bil ves prestrašen in prepadel.

»Gospa, mene, jaz... mene je strah...«

Maks je zamežikal:

»Ravno tebe bo pa volk požrl.«

»Ne, saj vem, toda jaz ne morem zato,« je jecljala in rdela v lice.

»Jaz tudi ne!« je dodal Maks.

»Tiho, Maks,« je jezno pogledala teta. »Ne vmešavaj se v stvari, ki te ne brigajo. Če si tak junak, pa pojdi ž njo!«

»Saj lahko grem!« Vstal je trmasto in si popravil lase. »Pojdi, Rezika, da te kdo žive ne speče!« Odprl je vrata, prijel Reziko, jo zasukal za rame in potisnil na hodnik.

Sama ne vem, kaj se je zgodilo z menoj. V grlu me je stisnilo, vročina je spreletela moje rame, za hip nisem mogla ne dahnuti, ne premakniti roke in v srcu me je zabodlo kakor z iglo.

Premaknila sem se na stolu in vzdihnila, da se je teta ozrla name:

»Kaj je, Tinica?«

»Nič!« sem dejala in čutila sem, da mi je kri udarila v glavo.

»Pač!« je vztrajala teta.

»Nič!« sem vnovič zatrdila. Solze so mi tiščale v oči; da bi jih skrila, sem vstala in odšla v spalnico. »Glava me boli, teta!«

»Pokrižaj se in pojdi spat!«

»Bom!«

V spalnici me je obšel občutek nejasne groze in osamelosti. V glavi mi je tolklo, nemirna misel je vstala v možganih in preko senc je legal hlad. Zakaj je Maks tak z Reziko; proti meni se vede vse drugače. Kadar govori z menoj, govori kakor z otrokom, jaz pa nisem več otrok. In če tudi sem še majhna, otrok pa vendar nisem. Z Reziko je navidez surov, toda to ni surovost, to je nekaj drugega. In s kakšnim dopadanjem gleda njene polne rame.

Streslo me je; obenem sem čutila vročino po vsem telesu. Odprla sem okno na vrt. Zagledala sem blesk bele Rezikine bluze ob vodometu, preko gredic se je razlegal Maksov smeh. Ko sta se skrila za jablano v sredi vrta, sem slišala Rezikin vzklik:

»Pustite me!«

Meni se je nekaj zarezalo v srce; naslonila sem se na mrzli kamen in solza mi je padla na roko. Vrgla sem naglo plašč okoli ram ter stopila na vrh stopnic. Brez sape je prihitela Rezika navzgor in za njo Maks. Stisnila sem se v kot. Za hip je Rezika postala, Maks jo je ujel za roko ter jo pogladil po laktu.

Zameglilo se mi je pred očmi. Zdelo se mi je, da mi primanjkuje tal. Naslonila sem se na zaboj v kotu ter zadela ob nepribit pokrov, ki je zaropotal na hodnik.

Rezika je ugriznila Maksa v roko, on pa jo je naglo potisnil v kuhinjo ter zaloputnil vrata za njo. Ves razdražen je stopil k meni; gledala sem njegovo kuštravo visoko frizuro in oči so mu gorele v divji jezi:

»Kaj vohuniš? Ali te je kdo poslal?«

»Ne, Maks, ne,« sem zajeccljala, »sama ne vem, Maks!«

»Česa ne veš?« je nadaljeval strogo.

»Maks,« iskala sem besede, »Maks, pusti Reziko na miru!«

Ustrašila sem se lastnih besedi.

»Zakaj?«

»Pusti jo« — v srcu mi je kljuvalo, beseda je bila že na jeziku, toda oblile so me solze in vse je zamrlo v duši. Samo njegovo roko sem pritisnila na lice.

»Otrok!« se je zasmel. »Ti si še otrok, zrasti moraš!« me je pogladil po licu kakor sestrico ter me peljal v spalnico. V salonu je bil glasen pogovor.

»Saj sem ti rekla, da je Maks poreden. Pona-gaja rad, toda hudega to nič ni. Radi fantovskih šal ne boš letala od hiše. Le potolaži se; ne bo hudega, če si pametna.«

»Toda gospod Maks so tako divji, če jih ujezim!«

»Pa ga ujezi!«

»Pa bo hud!«

»Naj bo; smej se mu. Saj se mu itak smeješ.«

»Da!« se je v polsmehu poljoku domislila.

»Da, včasih so gospod zelo zabavni.«

»No, vidiš! Kar spat se spravi, Rezika, in pomiri se. Tu vzemi torte!«

Videla sva skozi priprtek; teta je odrezala torte, Rezika si je obrisala solze in hlastno pograbila po ponujenem kosu.

»Čenča!« je jezno zaškrtal Maks.

VI.

Sedeli sva s teto na vrtu; Rezika je zraven naju okopavala, Maks je čistil pota. Zasopla je primahala Magda, že od daleč je migala z roko.

»Gospa, ali slišijo? Obisk; gospod profesor je.«

»Kakšen gospod profesor?«

»Gospod katehet, in zdi se mi, da ima malo časa.«

»Kje pa je?«

»Stoji in čaka.«

»Ali ga nisi peljala v sprejemnico?«

»Nisem; o moj Bog, kako sem pozabljiva!«

Teti se je zjasnil obraz.

»Pojdi, Tinica, prenesi gracije nazaj v mojo sobo, saj ne spadajo v sprejemnico. Bog ve, kaj bi si mislil!«

Stekla sem naprej. Na hodniku je čakal s klobukom v roki in bil že ves nervozen profesor Mlinar, Maksov katehet.

Prenesla sem gracije, ki so zadnje tri tedne stale v sprejemnici pred brušenim zrcalom ter se ogledovale v njem. Trak so še vedno imele ovit okoli ledij.

Ostala sem v sprejemnici ter pospravljala in brisala mizico.

»Prečastiti, o kakšna čast, kakšna čast,« je gostolela teta.

Katehet je bil zelo redkobeseden in nekam v zadregi. Parkrat mu je obvisel pogled na meni, kakor bi hotel biti sam.

»Hotel sem...«

»Zelo me veseli, te dni sem mislila na Vas. V Domu bomo rabili sliko in potrebujemo Vašega

okusa. Sveti Jožef, zaščitnik rejencev, bo zaščitnik tudi našega Doma,« je pobožno vzdihnila.

»Ali bo kmalu otvorjen?«

»Da, kmalu! Gospa Marnova je še pred smrtjo darovala večjo vsoto in drugi dobrotniki — gospod katehet ste na častnem mestu med njimi — ste tudi znatno pripomogli, da smo imeli za opremo. Vlada nas je podprla, nekaj pa je ustanovnih mest. Ker so nekatere prosilke precej premožne, bodo tudi plačevale.«

»Bogu koristno in dopadljivo delo, da bi le moglo zadostiti veliki potrebi. Z mladino je križ. In pod kakšnimi vplivi stoji, ve katehet najbolj. Človek to vidi, čim višji razred, tem večje skrbi. Na primer v sedmi gimnaziji, kjer je Maks, se fantje vlačijo ponoči okoli. Hvala Bogu, da ne povsod; imamo še družine, ki so zavetišče, če nam hoče ulica uničiti mladino.«

Profesor se je razvnel. Na njegovem bledem licu so se prikazale rdeče pege.

»To je poudarjal tudi moj pokojni mož.«

»Ali ni bil gospod podoben Maksu? Tako hitre in odločne narave je bil!«

»Bil; toda Maks se je silno poboljšal. Zelo sem Vam hvaležna; to je pripisovati Vašemu vplivu.«

»Maks, Maks...« se je ozrl vame. Teta je premaknila roki in dejala:

»Stopi, Tinica, in poglej, kje je Rezika!«

Odložila sem pletivo, ki sem ga ravno potegnila iz miznice. Na vratih sem ujela še besede:

»Maks mi kljub temu ne ugaja. In nalašč zato sem prišel, da Vas opozorim. S fantom se nekaj godi, zadnje čase je postal zamišljen in čisto drugi.«

To sem čutila že tudi jaz sama. Vse obnašanje Maksovo, vse zanimanje je veljalo Reziki. Nič več ni bila nerodna; živo se je sukala po sobi in vrtu in se smejala. Maks jo je dražil, ona se je smejala. Njene ozke obleke so ji dajale nekaj posebnega. Zelo rada je nosila štajersko nemški kroj z izrezano bluzo. Bela srajčka ji je kukala izza nje, rokave je imela privihane, da so se ji videli lakti.

Že sem hotela poklicati, ko sem zaslišala njen smeh, Maks je stal tik ob nji in lovil njeno golo roko. Bog ve, kje se je porodila misel, ki mi je pognala kri v lice. Tak občutek ima človek samo, če zadene resnico:

»To je tisto,« mi je zabrnelo v možganih. »Zrasti moraš,« je meni dejal Maks.

Počasi sem lezla nazaj po stopnicah. Kolena so se mi šibila; čutila sem se majhno in čudno osramočeno, novo spoznanje mi je razjedalo srce. Nikoli se še nisem čutila tako nerodno in neokretno; koder mi je opletalo kratko krilo po mečih, mi je bilo, kakor da me biča s pekočo šibo. Ko sem se zazrla v zrcalu vrh stopnic, sem se ustrašila svojega obraza: bled, s starikavo zateglimi potezami in preplašenimi očmi, ki so globoko udrte trudno izprašujoče strmele vame.

Vstopila sem in izkušala neopaženo in tiho sestiti v kot. Katehet je ravno končal:

»Gospa, dobro bi bilo, če bi vendar poizvedeli, s kakšno družbo se shaja. Ta raztresenost in brezbriznost v šoli ima globlje korenine.«

»Prav hvaležna sem Vam, prav hvaležna sem Vam, pazila bom...« je zatrjevala teta.

»In kako je bil odkritosrčen in vesel...«

Ob pogledu name se je teta skoraj ustrašila. Hlastno je stopila k meni:

»Kaj ti je, Tinica?«

»Nič« — sem trudoma stisnila skozi zobe.

»Ali si poklicala Reziko?«

»Ne — sem pozabila,« sem dahnila.

Profesor me je s sočutjem in prijazno zrl.

»Pozabila?« se je začudila teta.

»Da!« sem prikimala; v srcu sem čutila zbadajočo bolečino. Zdelo se mi je, da me nekaj duši. Naslonila sem glavo med dlani in čutila, da mi polze solze po licu. Nato so začele kapat na mi-zico in se zbirale v lužico.

»Kaj ti je vendar?«

»Nič!« sem zmajala z glavo. »Saj ni nič!«

Eden, samo eden je bil, ki bi mu povedala in še njemu ne, ker se mi je vedno smejal.

Katehet pa je stopivši k oknu pogledal na vrt. Pohrkal je kakor v zadregi:

»Zdi se mi, zdi se mi, da mi je zdaj jasno vse, tudi glede Maksa vse, gospa — pogledjte!«

Teta je za hip zamolknila, kakor da lovi sapo, nato se je zasmejala:

»Gospod profesor, kaj mislite vendar? Ta kmetiška bunka?!...«

»... Utegne biti pravi povod, kakor vidite!«

»Gospod, smejati se moram, ker vsako šalo vzamete preresno; Maksa predobro poznam.«

»Vsaj meni se tako zdi!« je dejal s poudarkom, užaljenost je zvenela iz glasu. »In tudi tam ni vse v redu!« je pri odhodu pokazal name.

»V Dom jo dam!« je že zunaj dejala teta.

Mene je ob teh besedah zazeblo. Čutila sem, da mi je vse tuje, občutek žalosti, bolesterelosti in osamelosti, ki sem ga čutila ob mamini smrti, je iznova zaživel v meni. Davno sanjane groze o neznanih prikaznih so zadobile naenkrat izraz in lice: iz daljne daljave se je bližalo nekaj strašnega, ki me je hotelo odtrgati od vsega, kar sem imela rada, kar me je opajalo in poživilo moje misli in čuvstva. Vzbudila se je v meni zavest, da me hočejo odtrgati od nečesa, s katerim je zrastle moje življenje in kar polni vsa moja dejanja. V hipu se je razgrnilo pred menoj kakor na dlani. Kot v sanjah sem zdrknila pred teto, ko se je vrnila, na kolena in zdi se mi, da sem zajecljala:

»Teta, ne, v Dom nikar!«

VII.

Vršile so se priprave za otvoritev Doma. Večer za večerom je bila seja in teta se je pozno v noč vračala z njih. Magda in jaz sva navadno sedeli v kuhinji ter čakali. Magda je zmajevala z glavo ter venomer vzdihovala, naj Bog preloži. Na moj vprašujoči pogled me je gladila po licu ter odgovarjala, da še ne razumem. »Ti ne razumeš še in sam Bog daj, da ne bi razumela nikoli.« In zrla je s svojimi sivimi očmi predse, kakor da

gleda v daljavi strašne dogodke; gledala je predse in njeni prsti so se gibali, kakor da me branijo pred nečem.

Ob takih hipih me je spreletel čuden strah, ki se mi je vpiljal v srce. Noge so mi bile kakor odrevenele in neznana moč me je tiščala na mestu.

Rezika je po navadi pospravljala v jedilnici; Maks ji je nagajal, če se ni učil. Včasih se je razlegal zvonki smeh obeh po hodniku, da je Magda poslušnila in mrmrala sama pri sebi:

»Ubožica, to ne bo imelo pravega konca!«

Nekoč, točno ne morem povedati kdaj, pa je bilo v hiši čudno mirno. Naenkrat je bil utihnil smeh, ki je mene mučil do smrti. Magda pa je zrla predse in se tresla po vsem životu:

»Moliva, da se sam Bog usmili! Kristus, ki je za nas umrl, naj nam odpusti!«

Začela se je kropiti z blagoslovljeno vodo in šepetala sama sebi.

Tisti dan pred otvoritvijo Doma je Reziko cel dan glava bolela. Slabelo jo je. Bleda kakor smrt je tavalala po sobah, lovila se za kljuge in tožila o krčih. Nobena jed ni ostala v njej.

Teta je bila vsa razburjena in zvečer jo je poklicala k sebi. Ker sem se nekaj mudila v salonu, je razdraženo zavpila nad menoj ter me zapodila spat. Šla sem, toda pritisnila sem se k vratom in vlekla na uho.

»Rezika,« je mirno in nenavadno prijazno začela teta, »povej po pravici, kaj je s teboj.«

»Ne vem; bolna sem in slabo mi je.«

»Kaj te boli?«

»Krč imam tu notri in čuden okus, kakor da sem kaj zaužila.«

»Rezika,« je teta spremenila glas. »Začniva od drugega konca. Povej mi, kaj imata z Maksom?« Nastal je molk.

»Le povej, vse kakor je!«

»Gospa,« je začela z jokajočim glasom, »gospa, jaz ga imam rada in ne morem nič zato, če ga imam rada...«

Zdelo se mi je, da je pokleknila, in njeno ihtenje mi je segalo v dušo. Pozabila sem bila nase in smilila se mi je.

»Govori naprej!« je nestrpno tiščala teta. »In on?«

»Je dejal, da tudi!«

»Tako?« je bruhnila teta. »Vstani! In rekel ti je, da te vzame? Ali še kaj?«

»Da, rekel je!«

»Kdaj?« je zasmehljivo vprašala teta.

»Ko se je...« dalje ni mogla, padla je vnovič na kolena in začela pretresljivo jokati.

»Ali sta kaj imela?« je zapiskala teta, kakor da jo kdo drži za grlo.

»Sva,« je jecljaje pritrdila deklica.

»Res?« se je zravnala teta. »Ven se spravi, takoj se mi spravi, ti neumnica pregrešna ti. Še tega je bilo treba! Zakaj si bila tako prismojena, če se drugače nisi ubranila?«

»Gospa,« je skrušeno in trepetajoče ihtela Rezika. »Kdo pa more misliti! Dejal je, da me bo vzela.«

»Še kaj?«

»In Maks ne laže!« je s poudarkom odvrnila deklica.

»Pa bo še študiral!«

»Ga pa počakam!«

»Taka, kakor si!«

»Kakšna?« je z grozo vprašala Rezika.

»Kakšna?« je ponovila za njo teta z zasmehom. »Kaj si mislila, kaj si mislila, te vprašam, deklina prismuknjena? In pod to streho? Ali veš, pod kakšno streho?«

»Gospa, gospa,« je začela, kot bi se ji bilo odprlo nekaj novega, še nepoznanega. Njen glas je zvenel ubito in vdano, kakor da v nji ni več življenja. »Če je tako, ne morem več pomagati...«

»Še to povej, deklina, kakor pod prisego povej, ali je res Maks ali ni kdo drugi?«

Ves pogovor je bil zame čudna skrivnost, še bolj neumljivo mi je pa bilo obnašanje Rezikino, ki je na to zadnje vprašanje kriknila, kot bi jo bil kdo sunil v srce.

»Gospa, kaj mislite o meni?!«

Njena beseda je bila odločna, silno ogorčenje in užaljenost je zvenela iz nje.

»Kaj mislim; po tem, kar se je zgodilo, si lahko mislim vse. Ničvrednica si in druge si tudi poznala.«

»Gospa!« je odločno ugovarjala Rezika.

»Dobro; recimo, da je bil res samo Maks, kdo ti more to verjeti?«

»Na to nisem mislila,« je polglasno zajecjlala.

»Vidiš; zato pa molči o vsem tem in lezi spat! Toda molči, drugače lahko povežeš in odideš!«

»Molčala bom!« je zašepetala in zdelo se mi je, da ji je poljubila roko. Zunaj na hodniku pa se je nato razlegel krik, kakor da pada.

Planili smo po koncu; teta, Magda, Maks in jaz. Magda je hitro prinesla vode, Maks jo je hotel dvigniti, toda teta ga je prehitela. Nesli so jo v posteljo; Maks se je tresel po vsem životu ter bled v obraz nervozno grizel nohte.

Pustili smo Magdo samo pri njej, na vratih se je Maks še ozrl na posteljo, kjer je ležala bleda

z roko pod glavo. Videla sem njegov pogled in vedela sem, da je vse moje koprnjenje, vse moje pričakovanje zaman.

»Maks, to je tvoje delo!« je bruhnila teta, ko je zaprla vrata za seboj.

»Mama, vse se lahko popravi!« je odločno, toda nežno, s čuvstvom pripomnil Maks.

»Da, popravi — z njo pojdeš iz hiše, iz moje poštene hiše, če boš hotel!«

»Mama, tega ne boš storila!« je zagrozil in stopil naglo k njej. »Ti, tega ne boš storila!«

»Kaj naj pa storim z ničvrednico!«

»Mama, govori lepše o moji — o moji« — premišljeval je ter iskal besed, »da, o moji nevesti!«

Kako lep je bil v tem trenutku. Vzpel se je bil in dvignil roke. Njegove odločne, za moje uho tako neusmiljene besede, so padale v moje misli kot težki udarci, toda ko je stal pred teto in jo drzno meril iz oči v oči, sem čutila samo eno željo: da bi ga smela poljubiti, tako nežno, tako od srca. Ko je spustil roko ter jo skrčil v pest, sem šele videla, kako silna samozavest in odločnost mu seva z obraza.

»Nevesta?« se je porogljivo nasmejala teta. »Ničvrednica! Nevesta? Kam boš z njo?«

»Vzel jo bom!«

Teta je prasnila v smeh in ga hotela pomilovalno pogladiti po čelu. Maks pa se je otresel, silna muka se mu je zrcalila na obrazu.

»Da, vzeli! In ne zasmehuj je! Tam glej, ali misliš, da ne vem, kdo jih je prinesel, tvoje gracije!«

»Kdo?« je zmagoslavno vprašala teta.

»Svétnik Zobnik, če si pozabila!« je poudaril ter ji ostro pogledal v oči. »In vsled tega ne zasmehuj Rezike, več mi je in bližja od tebe!«

Teta je osupla strmela vanj, nato skrušeno sedla na fotelj ter zaprosila z vdanim in tresočim glasom:

»Maks, prosim te vsaj to, ne delaj naši hiši škandalov!«

(Dalje.)

Pismo z Oceana.

Dr. Vojeslav Molè.

Indijski Ocean, med potjo od Sumatre do Ceylona.

»Ta je torej tudi še živ!« pomisliš, ko odpreš to-le pismo, in se gotovo začудиš, saj se je šest let lahko živelo brez mene in me ni nihče pogrešal, kajne?

Da, še vedno živim, in sicer prav dobro. Vozim se po morju, sedim na palubi in Ti pišem to pismo; pravzaprav bi bilo najbolje, če Ti ga lastno-ročno izročim, ko se vrnem v domovino, saj je ta način pošte dandanes brezdvomno še najsigurnejši. Tako vsaj domnevam, kajti odkar je bila zacvetela na Ruskem svoboda, ni bilo ne duha ne sluha o pošti iz domovine; kot dober rodoljub pa vendarle prav rad verjamem, da ste doma gotovo storili vse, kar je bilo mogoče, da nam sporočite o sebi

in o svojem življenju. In slišal sem celo praviti, da če ne prihaja k nam prav nobena pošta, kakor je prihajala iz vseh ostalih evropskih krajev, to še vedno ni dokaz, da ste pozabili na nas. Sicer pa zdaj, ko se vračam domov in ne rabim več pošte, ni to ravno najvažnejše vprašanje in ga lahko pustim na strani.

Vožnja je sijajna. Kamorkoli pogleda oko, vseokrog samo morje, brezbrežno, sinje, mirno in gladko kakor zrcalo, tuptam nad obzorjem beli, svetli oblaki, jadrajoči bogvekam. Pred mesecem dni sem še preživil zadnje dneve sibirskeske prelesti — v snegu in mrazu, v znamenju neprestanih prevratov in vsak dan novih političnih in državnih

programov ali fraz, ki bi se vse skupaj lahko imenovali: *c'est toujours la même chose...* — danes pa jadram na severu Sumatre, in se bliža ladja izhodu v odprti Indijski Ocean. Za mano je Vladivostok s svojimi rdečimi zastavami, zavezniškimi vojaškimi oddelki, večnohladnim, neprijetnim vetrom in zamrznjenim pristaniščem, s trgovskimi špekulanti, ki znajo iz ničesar ustvarjati milijone, in s kitajskim gledališčem, dišečim po česniku; — samo še spomin so čarobni japonski otoki in nebeškolepi zaliv Nagasaki s svojimi napol papirnatimi hišami, neštetiimi trgovinami, minijaturnimi vrtovi in minijaturnimi Japonkami s črnimi, bujnimi frizurami, z budhističnimi svetišči, smejočimi se pomladnimi vrtovi in prvimi letošnjimi rožami. Samo še kakor v snu vidim pred sabo strme bregove gozdnate Formose, njen južni konec, pokrit z vilami in japonsko radiotelegrafično postajo. Samo še bajka se mi zdijo prelestni Filipinski otoki in brezprimerno lepi Manilski zaliv s karantensko štacijo Mariveles, kjer bi mesto temnih Malajcev lahko živeli grški bogovi, in z otokom Corregidor — filipinsko - ameriškim Gibraltarjem — sanjajočim sredi morja sen večne lepote. In dnevi in noči na Južnem Kitajskem morju! Samo še neizbrisni vtisi so ostali po njih, a vse je že za mano, vse, — tudi solnčni, beli Singapore, kjer sem se nagledal večne pomladi, solnca, morja in zvezd — za celo življenje. In zdaj plovem po južnem, tropičnem morju; ogreva me tropično solnce, seštevam vtise in seštevam življenje, poslušam tupatam duhovite, večinoma pa nenavadno neduhovite pogovore, glasbene komade iz »Prodane neveste« in »Princese dolarjev«, čitam novele Amerikanca O. Henry, ki bi se menda presrčno smejal celo na svojem lastnem grobu, in razmišljam o tem, kakšna škoda je to, da ni ranjki Molière tudi pasažir našega parnika, kjer bi našel dovolj snovi za par novih nesmitnih komedij; — igram se z najmlajšimi potniki, s katerimi se mi ni treba nikoli pričkatati za nazore in principe, ker je najstarejši star komaj poldruge leto, — no, in danes tudi pišem. Dela je torej dovolj, kakor vidiš, tako da komaj ostajam »au courant«. Zelo sem vesel, da mi ni treba gubiti časa s čitanjem časopisov, in vidim, da se sijajno živi, četudi se ne ve, kakšen nov dekret sta izdala včeraj Ljening in Trockij, kako je sinoči spal Mikado in kakšen je danes kurz angleških funtov - šterlingov (da me to zadnje tudi še doma ni nikoli ravno bogvekakozanimalo, se gotovo še spominjaš). Čas, ki bi ga sicer porabil za čitanje časopisov, izrabljam raje v to, da razmišljam o singaporskih palmah, o lilijah na Esplanadi in o temnih rožah, ki cveto v parku okoli singaporske katedrale.

Da so se mi palme, lilije in rože tako zelo dopadle, ni čuda, saj jih v Sibiriji nisem videl celih šest let. Sicer nikakor ne trdim, da nima Sibirija nič zanimivega in ne nudi nič lepega. Snega je tam toliko, da ga ima človek že eno zimo dovolj za celo življenje, in nepopisno je hrepenenje, ki se budi sredi tega brezbrežnega snega v kratkih, monotonih zimskih dneh, in kadar zahaja hladno zimsko solnce nad belimi poljanami, — hrepenen-

nje, ki je zaman gnalo stotisoče nesrečnežev iz neskončnih step in jih vendar še vedno ni vseh privedlo v zaželjene kraje. Divna je step, kadar zazeleni na njej pomlad in prilete tisoči ptic s toplega juga in se igra veter od obzorja do obzorja z valovi šumeče zelene trave. Lepa je neprehodna, divja tajga, kadar jo zlati jesen in se smeje v nešteti barvah, med katerimi prevladuje pozlačen rumen ton. Čarobno je Bajkalsko jezero in otožnolepa in neskončno samotna je Mandžurija. Srce trepeče v grudih, kadar divja čez stepe zimski burán, in morda je za rafinirane okuse lepo tudi to, kako žene poleti stepni veter oblake prahu in peska pred sabo, da sploh ne moreš držati oči odprtih. Posebno originalna pa je Sibirija, kadar jo opazuje človek dolgo vrsto let dannadan izza plota ujetniškega tabora: buran je še groznejši, breze so še žalostnejše, življenje še globlje, srce še samotnejše. In še lepše bi bilo vse to, če bi človek vse to čital mojstrsko opisano v klasični knjigi. Kdor pa je vse to okusil in preživel sam, mu je gotovo veliko ljubše tropično morje, gorko, smejoče se nebo in palmov gaj na bregu, h kateremu plovejo v jutranjem bregu razpeta bela jadra. In tako seveda tudi jaz nisem prav nič žalosten, da ne morem več hoditi po lesenih hodnikih sibirskih mest, na katerih si človek zlasti zvečer — če ne sije ravno mesec — vsakih pet korakov lahko razbije nos, ali pa za vsakim voglom lahko prihaja v konflikt z diktaturo proletariata ali pa z diktaturo »restavracije«.

Kar pogrešam na morju, je morda edino velikopotezni, brezprimerni humor in satira zgodovine in usode, ki se je tam gori igrala z življenjem posameznikov in celih mas kakor Homerjeva Nauzika z zlato žogo ali pa — da bo primer točnejši in izrazitejši — moderni nogometaši z gumijskega kroglu. Pravijo, da življenje ni igrača. Jaz pa sem se prepričal o ravno nasprotnem. Precej krvava je sicer ta igrača, in malo prepogostokrat vlada med igro grobna tišina, kadar se pokazuje med igralci blede obraz smrti, igrača je pa vendarle. Ljudje se tam igrajo države, programe, socialne in državne revolucije, samozvance, vojske — in igrajo včasih svoje vloge prav mojstrsko, dokler se edini gledavec — usoda ne naveliča, ne prekine igre in ne pomeče vseh marionet v en koš. Vsakdo imenuje to igro drugače, za tega je zgodovina, za drugega je razvoj, za tretjega je napredek, za četrtega je Nemesis, za petega ni nič, — njeno bistvo pa ostaja vedno isto: rojstvo, kratak čas rastoče zavesti in konec, ki mu pravijo smrt. In ali ni usoda humoristična, če nam daje vse te malenkosti kot snov za globokoumna razmišljanja o titanski moči našega intelekta?

Na ladji se vsega tega prav nič ne čuti. Naš ameriški »Sheridan« reže mirno, nemoteno morsko gladino, neprestano, noč in dan, kakor da bi imela ta vožnja večno trajati. Le tupatam se prikrade bogveodkod prijateljica bolezen na krov in zboli ta ali drugi, ki ga moramo potem pustiti v pristaniški bolnišnici, da okreva ali pa da tam umrje. Toda kaj je to v primeri z romantično Sibirijo, kjer so umirali ljudje dannadan, a se ni

nihče zmenil za takšne drobnarije? Dostojevskij bi bil tukaj čisto nemogoč, ker ne bi odgovarjal solnčnemu slogu tropičnega morja. Čehov bi si morda prej našel par zanimivih tipov, čeravno bi se moral tudi najprej vsaj nekoliko aklimatizirati, kajti vožnja po Indijskem Oceanu ima prav malo skupnega s temno rusko carsko reakcijo in z »ЛИШНЫМ ЧЕЛОВѢКОМ«. Še najboljše bi se morda počutil tukaj mladi Gogolj, — toda ta je že zdavnaj umrl. — In vendar, vendar se vozi precejšen del Rusije z nami. Marsikaj nam je tam prešlo v meso in kri, marsikaj je postalo naše, kar je bilo poprej samo rusko, — če nič drugega — teh šest let sibirskeske življenjske šole, spoznanja in razumevanja.

Predvsem se vozijo z nami sibirski spomini in teh je dovolj. No, nečem Te dolgočasiti z njimi. Če bi začel pripovedovati samo gole fakte, mi itak ne bi verjel ter bi me bržkone smatral za človeka, kateremu se je v sibirskem mrazu bujno razvila domišljija in ki pripoveduje stvari, kakoršnih sploh ne more biti na svetu. Če bi Ti pridodal še komentarije, bi Ti še bolj majal z glavo in prilepil mojim nazorom razne etikete, katerih gotovo ne bi razumel človek, ki ne deli svoje notranjosti na odseke in pododseke, temveč jo vedno občuti kot nedeljivo celoto. Naj Ti na primer omenim le par stvari prav na kratko: v Sibiriji sem živel celo vrsto let življenje, ki pravzaprav ni bilo življenje, sem videl jako mnogo ljudi, ki sploh niso bili ljudje, in ženske, ki niso bile ženske, sem slišal nazore, ki sploh niso bili nazori, sem srečaval zdravnike, ki niso bili zdravniki, sem spoznal i Slované i Nemce, ki niso bili ne eno ne drugo, sem videl revolucionarce, ki so bili reakcionarci in narobe, in zadnje leto tudi politiko, ki sploh ni bila politika (no, to zadnje mogoče razumeš, ker se to dogaja včasih tudi pri nas, kajne?); videl sem starce, ki so bili otroci, in otroke, ki so bili onemogli starci. Videl sem tudi mnogo takšnih stvari, ki so popolnoma odgovarjale svojemu imenu: nesreča je bila nesreča, kri kri, in smrt smrt; neumnost je tudi bila neumnost in te je bilo, kakor se mi zdi, še največ. Nehote sem se moral spoprijazniti z njo, ker je že stara stvar, da se z njo ni mogoče boriti, in ker bi se bil sicer grozovito dolgočasil. Laži se tudi ni manjkalo, pa to ni nič nenavadnega, ker je laž brezdvomno bistven del podlage slehernega takozvanega socialnega in javnega življenja. Človek laže drugim in samemu sebi; in vsaj jaz se jako dobro zabavam, kadar imam opraviti s človekom, ki mi prijetno laže in misli, da mu res verjamem. In kako naiven je človek pri vsej svoji lažnivosti! Sam se laže in vendarle veruje tujim obljubam in lepim besedam. Mi smo n. pr. verjeli, da se Rusija bojuje za Slovanstvo, Irci, da se bojuje Anglija za pravice majhnih narodov, in ruski delavec in kmet sta prepričana, da je ruska sovjetska vlada res demokratska, da so vsi ravnopravni in da res vlada narod. Toda mogoče je dobro, da je tako; kajti brez laži ne bi bilo politike, ne bi bilo državnih konfliktov, ne bi bilo vojn, — veliko število ljudi bi bilo torej brez dela in kruha in ne

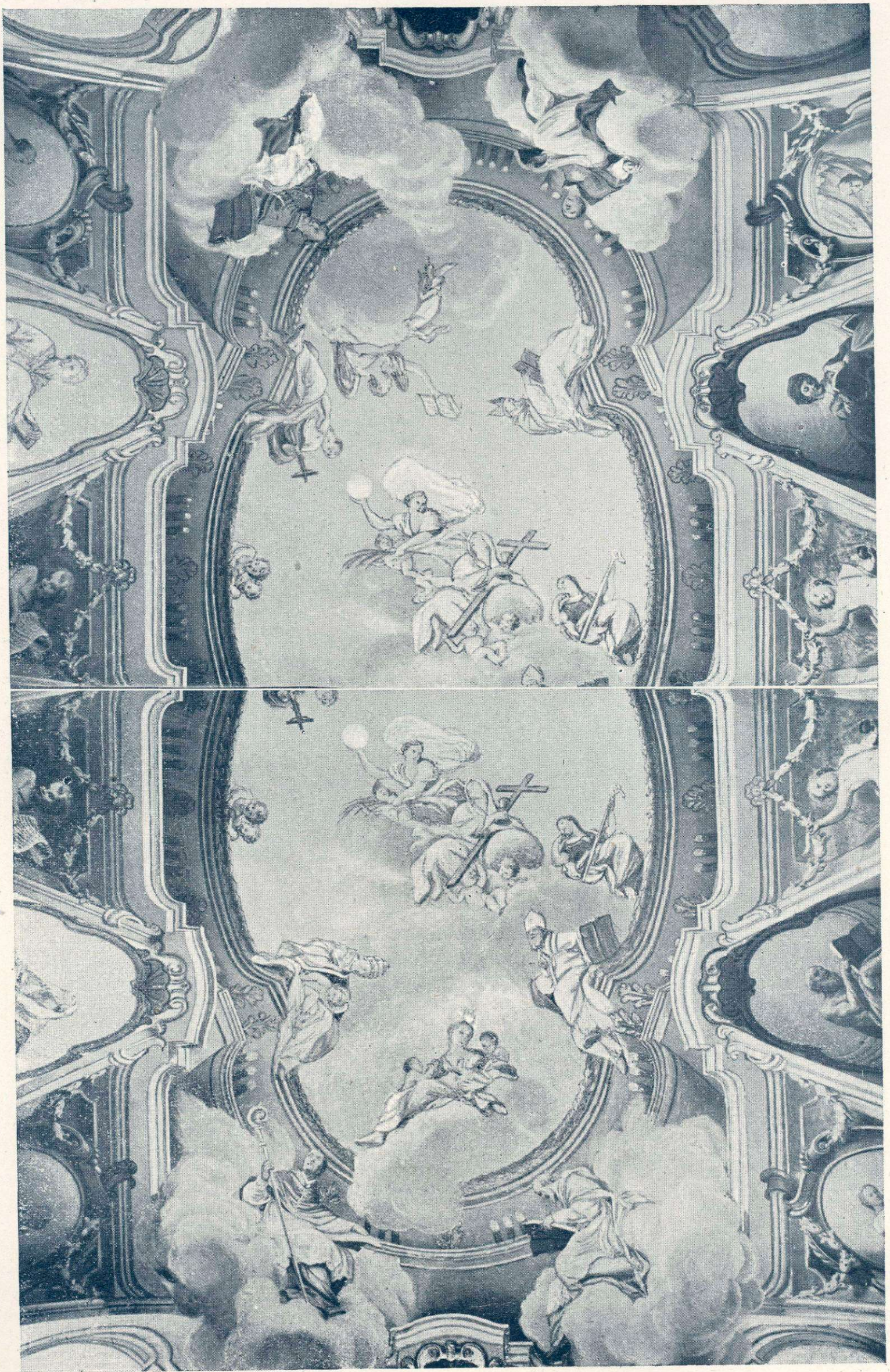
bi bilo takšnega nepreglednega polja za psihološko izučavanje človeške podlosti. Slednjič ima vendarle prav Molière: »Les affaires sont les affaires...« Radoveden sem na memoare vodivnih državnikov in vojskovodij, ki bodo izšli po tej vojni; tam se šele pokaže (v kolikor bodo seveda spomini odkritosrčni), kakšne »affaires« so sestavljale svetovno vojno.

Toda oprusti, oddaljujem se od svojega predmeta. V dolgih letih osamljenosti sem se naučil predstavljati resničnost v aforizme in paradokse. Če bi n. pr. moral par mesecev jesti samo ajdovo kašo in ob nedeljah in praznikih ječmen, kaj bi Ti delal? Tarnal? Jaz sem si i prvo i drugo vsakokrat zabelil s par paradoksi — in mi je teknilo. In ker je življenje samo pogostokrat tudi podobno nezabeljeni ajdovi kaši, si je človek lahko napravi vsaj nekoliko tečneje s pomočjo teoretične zabele. Vedno to sicer ne pomaga, odleže pa le vsaj nekoliko.

So pa stvari, pred katerimi vsi paradoksi celega sveta nič več ne pomagajo. So stvari v Sibiriji, pred katerimi človek nehote umolkne in ne more razumeti brezbrežne človeške zlobe in neusmiljenosti. Se spominjaš »Zapiskov iz mrtvega doma«? Se spominjaš martiriologije ruskih in poljskih najboljših duhov, ki so poginili v sibirskih rudnikih in ostrogih? Si čital »Anhelli« Slowackega? Se spominjaš Kennana? In vendar ni vse to nič v primeri s tem, kar je uzrla Sibirija tekom zadnjih šest let. Mislím, da so besede odveč, ker itak ne morejo izraziti tega, kar je bilo, in ker človek, ki tega ni videl in preživel sam, itak ne more tega razumeti. Pogoji za razumevanje bi bilo poznanje duševnega milieu-ja, ta pa je bil tako nenormalen, da nimate v Evropi prav nobenega — tertium comparationis. Misli si najmračnejo sliko, ki bi jo naslikal Dostojevskij z barvami E. A. Poe-a, sliko, izražajočo bakhanalijo zlobe, brezsrčnosti, skrajnega egoizma, ki ga ne prikriva prav nobena krinka konvencionalnosti in pristojnosti, misli si »Triumf smrti« — ne D'Annunziov, temveč srednjeveško »Danse macabre« — in mogoče si ustvariš vsaj ozadje, ki bi Ti olajšalo razumevanje tega, kar se je godilo na njem. In če bi uzrl v bližini ujetniških taborov široka polja grobov, ki pokrivajo sibirskeske stepe, bi morda uganil globino sibirskeske tragedije. Že pred samimi golimi fakti se ježijo človeku lasje na glavi. V taboru Tockoje pri Ufi je umrlo tekom dveh do treh mesecev od 17.000 ujetnikov — 9000 mož; in ni čuda, da se onim, ki so preživelí ta strašni čas, svetijo oči v blaznem blesku. V Omsku je pokopano okoli 30.000 ujetnikov, v Novo-Nikolajevsku okoli 20.000, v Krasnojarsku okoli 15.000 —. Ali naj nadaljujem? Mislím, da je dovolj števil. V Tomsku sem videl risbe Rudolfa Wackerja, učenca Egger-Lienza, nenavadno nadarjenega umetnika, ki še vedno živi v lesenih, nečistih, vlažnih barakah tomskega tabora; večinoma so to sami portreti, portreti slikarja samega in njegovih tovarišev. Postavi jih v »Zapiske iz mrtvega doma«, v »Bese«, v »Idijota«, v »Brate Karamazove« in jih naslovi, kakor hočeš, Dostojevskij bi

Sl. 27. Gradec. Meerscheinschloß.

Sl. 28. Ljubljana. Semeniška knjižnica.

si ne bil mogel želeti boljšega komentarija. S sabo nosim risbe in gravure H. Thume, slikarja pariške šole; izvedene so mojstrsko, veje pa iz njih takšna grozeča satira in takšna groza, kakor iz novel E. A. Poe-a ali iz mračnih vizij Przyby-szewskega. V Krasnojarsku sta ginila predsednik dunajskega »Hagenbunda«, znani grafik in slikar F. Michl in elegantni dunajski Ervin Lang. S kakšno vsebino so se napolnile fino stilizirane dekoracije prvega in lesorezi drugega! Ekspresionist Jakobovich vlaga v svoje slike in črno - bele risbe grozo, pred katero bledijo celo zadnje vizije Picassa.

Res je, vse to so ljudje, ki jim je bilo dano, da so s pomočjo svojega umetniškega talenta izrazili to, kar so preživljali, in obenem tudi premagali resničnost, toda koliko jih je bilo, katerim ni bila dana ta večno osvežujoča moč in jih je strla vsakdanja resničnost!

Ali se spominjaš medicinca Pavla Zamide? Seveda si ga poznal. Zlat fant je bil to, jako nadarjen in nenavadno marljiv in dober; niti v ujetništvu, kjer so se vsled neznosnih razmer, v kakoršnih smo živeli, svobodno in nemoteno razvijale vse strasti in zlasti sovraštvo, ni imel nobenih nasprotnikov. Drage volje je vedno vsakomur pomagal in bil ves sama radost in veselje; in bilo ga je samo delo. Da se je vrnil v domovino, bi bil gotovo eden najboljših njenih sinov. Toda — se ni vrnil in se ne vrne nikdar. — Prvič je zbolel že v 1914. letu; dobil je tifus, a je ozdravel, četudi mu je gotovo ostala v organizmu kal bolezn, ki ga je mučila pozneje: tuberkuloza. — To je bilo po izbruhu ruske revolucije. Že poleti 1917. leta je začel bolehati in slabeti in ni mu pomagalo kopanje v Irlišu in ležanje na njegovih peščenih bregovih, kadar se mu je posrečilo plačati vojake, ki so nas stražili, da so nas odvedli k reki. Prišel je boljševiški prevrat, naš materialni položaj se je jako poslabšal in občutili smo »diktaturo proletariata« tudi v daljni, od sveta pozabljeni Tari, ležeči 300 vjorst severno od Omska na Irlišu, sredi step in gozdov. Bil je Silvestrov večer, in kar nas je bilo Jugoslovanov, smo ga praznovali v upanju, da je poslednji, ki ga obhajamo na sibirskih tleh. Improviziral se je v največji sobi majhen oder, igrala se je med drugim tudi Zamidova enodejanka, deklamiral se je njegov »Ahasver«. Vsem je bilo sredi sirske bede in zime veselo in dobro — vsaj ta večer. Opazoval sem Zamido; bil je vesel in zadovoljen, toda nenavadno bled in utrujen, in ko sem ga spremil v sobo, kjer je spal, se mi je zdel tako izmučen, kakor še nikdar poprej. »Ko bi se le že vse skupaj kmalu končalo!« je dejal. »Ko bi le že prišel domov! Tam se pozdravim in bom lahko nadaljeval študije...« Skušal sem ga tolažiti. »Še štiri mesece,« sem odgovoril. »Potem se raztaja Irliš in nas odvedejo parniki v Omsk, odtam pa se vrnemo po železnici v domovino. To ni več dolgo. V juniju, juliju bomo že pili cviček na Drenikovem vrhu...« — »Da, ko bi bil zdrav,« je tiho odgovoril, »toda, bojim se, da ne ućakam pomladi...«

Par dni pozneje so ga odpeljali v bolnišnico, kjer se je začelo počasno umiranje. Pred odhodom je še izročil zaprto pismo prijatelju dr. J. Basaju ter prosil, naj se pismo odpre šele takrat, če se mu kaj »prigodi«; kot medicinec je seveda vedel, kaj ga čaka; a čudno: čimbolj se je slabšala bolezen, tembolj je rastlo v njem upanje in prepričanje, da ozdravi, tako močno in nepremagljivo je bilo hrepenenje po domovini, življenju in svobodi. Spominjam se dni, ko sem ga obiskoval v bolnišnici. Ležal je v majhni sobi; skozi okna je bil videti sam sneg in sredi snega par smrek in brez, večnootožna, monotonna sirska pokrajina. Kadar je le kdo mogel in smel, ga je obiskoval; obisk je sledil obisku. In nikdar ne pozabim razgovorov o domovini v oni samotni bolniški sobi. Tujina in zima je bila vsenaokrog, in smrt je trkala na vrata, fant z lepimi, velikimi, temnimi, bolesto svetlimi očmi pa je govoril vedno le o domovini, o pomladi in življenju. Postajalo mu je vedno slabše, hrepenenje pa je samo še rastlo. Govoriko se je takrat, da nas takoj spomladi, ko se raztaja led na Irlišu, odvedejo ladje do železniške proge in seveda v prvi vrsti invalide. »Da le ne bi pozabili name!« je govoril Zamida. — »Ne bojte se,« ga je tolažil zdravnik dr. Ružička. »Vi pojedete s prvim parnikom in ste sploh prvi na vrsti.« In Zamida se mu je hvaležno nasmehnil. A ni ućakal ne pomladi, ne prvega parnika.

Pošta iz domovine (ki je pozneje sploh prenehala prihajati), je dohajala že takrat jako redko in pozno, v kolikor se seveda ni izgubila med potjo. Bednemu Zamidi pa je vendarle še napravila veliko radost. Dan pred smrtjo je prišel na njegov naslov zabojček iz domovine — bilo je koncem aprila — z majhnim božičnim drevescem in svečkami, prevezanimi s svilenimi trakovi, dar matere in sester, namenjen za minuli božič. Pavel ga je bil nepopisno vesel, a še tisto noć je nastopilo mrzlično fantaziranje, med katerim je neprestano govoril s svojo materjo, in drugo jutro je umrl. — Odprli smo pismo, ki ga je bil izročil dr. Basaju; bila je njegova oporoka, poslednji izraz čiste, plemenite, nepokvarjene in močate duše, kakoršnih sem le malo videl v življenju. Na koncu pisma je stala majhna opomba: »Če je mogoće, prosim, da se mi zapoje na grobu, Gozdić je že zelen...; če pa ni mogoće, je tudi dobro.«

Ob njegovem mrtvaškem odru smo prižgali božično drevesce in nad odprtim grobom smo mu izpolnili zadnjo željo. Bil je dan, kakoršne pozna samo Sibirija, kadar se naenkrat zasmehlja toplo solnce in priveje topel veter z juga in prinese s sabo škorce in divje labode. In četudi par dni pozneje brčkone spet sneži, je ta dan vendarle pomladanski. In predpoldne takšnega dneva smo pokopali dolgo trpljenje, globoko spoznanje in kratko življenje Pavla Zamide. Tarćani so pravili, da Tara še ni videla takšnega pogreba, — četudi je stopala za krsto sama beda in nesreća in samo hrepenenje, — vojni ujetniki. Ljudje so razumeli tragiko tega izgubljenega kratkega živ-

ljenja — in še celo »rdeča milicija« je poslala časten oddelek svojih vojakov k pogrebu. Tarsko pokopališče leži nedaleč od glavne ceste, vodeče v Omsk, skrito med samimi brezami; tisti dan se je smejalo solnce nad mrtvaškim brezovim gajem, na vejah so se bili pojavili prvi skorci in med glasnim krikom radovedno gledali na nenavadno množico, ki je napolnila ta tihi kraj, in na belo krsto, ki so jo spuščali v grob. Sledilo je par govorov, par pesmi, strelna salva, in pod sibirskimi brezami je zazvenela nad odprtim grobom ena najlepših naših pesmi:

»Gozdič je že zelen,
vrtič je razcveten,
ptički pod nebom veselo pojo.
Ptičke, jaz prašam vas,
al' bo že skor' pomlad,
al' bo že skoraj zelena pomlad?«

Veter je zašumel v brezah, za hip se je skrilo solnce za oblak in tiho je zvenela pesem:

»Pomlad že prišla bo,
ko te na svet' ne bo,
te bodo d'jali v to črno zemljo...« —

Čez mesec dni bosta že dve leti od tistega dneva. Sredi Oceana sem se spomnil na oni samotni slovenski grob ob Irtišu, ki šumijo breze nad njim, in postalo mi je težko pri srcu.

Koliko je tam gori takšnih grobov! —

Danes šumi okrog mene samo nepregledno, brezbrežno južno morje, sije tropično solnce in je daleč za mano vse, kar je spojeno s Sibirijo, tudi krvavi dogodki zadnjih mesecev. Samo še spomin je reakcionarni, do absurda nesmiselni režim generalov, ki so obkrožali admirala Kolčaka in niso mogli razumeti, da rešitev Rusije ne leži v poslabšani izdaji predrevolucijnih razmer, in so ravno s tem privedli narod do tega, da se je odvrnil od njih in se iz obupa vrgel v naročje rdečega terorja; kakor da je to bilo že bogvekdaj, se spominjam krvavih, vročih božičnih dni v Irkutsku, ko so spet enkrat gremeli topovi in mitraljeze, in so pokale puške po irkutskih ulicah ter smo čakali 17 dni na irkutskem kolodvoru, preden smo med samimi oboroženimi ovirami in le počasi lahko krenili naprej proti vzhodu — v tesni, mračni, nečisti tepluški (živinskem vagonu). In samo še spomin so postali novemberski dnevi v Tomsku.

Naš polk je bil takrat v Nižnje Udinsku in bližnjih krajih, kjer je čuval železniško progo pred napadi band; jaz sem bil kot privatni docent historično-filološke fakultete tomskega vseučilišča ostal v Tomsku. Bili so to izvanredno nervozni meseci. Fronta sibirske armade se je čedalje bolj pomikala proti svojemu ozadju, kar je bilo za vsakega objektivnega gledavca samo naravno in samoobsebi umevno. Ruska inteligenca je še enkrat pokazala v najjasnejši luči vso svojo nezrelost, nerazumevanje lastnega položaja, lenobo, nemarnost in zanikernost; na fronto so gnali kmete in reveže, mestna buržuazija pa je »živela« in se naslajala; razvijala se je takšna neverjetna bak-

hanalija odkrite špekulacije, v mestih so živeli gotovi krogi tako razsipno in razkošno, da si človek, ki tega ni videl sam, ne more niti predstaviti. Na armado ni mislil nihče, še najmanj pa ruski oficirji, ki jih je na tisoče »guljalo« po Omsku, Tomsku, Novo-Nikolajevsku i. dr. In vendar je bilo ruske inteligence že same dovolj, da bi bili lahko zadržali rdeči naval — seveda z orožjem v roki. Degeneracija javne in privatne moralnosti, pristojnosti, državljanske poštenosti in patriotizma je bila v polnem teku — in ruska inteligenca, ki nikdar ne misli na nevarnost, dokler je ne čuti v neposredni bližini, je znala samo še bežati. Mesta so bila polna beguncev z zapada, draginja je neverjetno rastla vsako uro, rastla je na eni strani beda, na drugi nezakrinkana požrešnost in nesramnost ljudi, ki so stali na čelu uprave in vlade in bi bili morali gledati na red, poštenost in pravičnost, a so sami delali ravno nasprotno, kakor n. pr. v Tomsku zloglasni general Matkovskij. Ljudi, ki so vse to razumeli, videli, kam to pripelje, in se jim je stiskalo srce od bolesti, je bila samo peščica in niso mogli nič napraviti.

Poznal sem v Tomsku precej takšnih ljudi med profesorji naše fakultete. Bil je tam profesor M. M. Hvostov, splošni zgodovinar kazanskega vseučilišča, prof. P. G. Ljubomirov, ruski zgodovinar iz Saratova, A. A. Gvozdejev, profesor zapadno-evropejskih literatur, klasični filolog E. V. Diel, filozof S. J. Hessen, urednik ruske izdaje bivšega »Logosa«; bili so tam člani permske univerze: slavist L. Bulahovskij, izboren poznavalec slovenskih narečij, bizantinolog N. Dijakonov, profesor ruske literature in fin ruski pesnik J. N. Vjerhovskij, hispanist B. A. Krzewski i. dr. — In spominjam se večera, prirejenega v novembru ob priliki druge obletnice tomske historično-filološke fakultete. V majhni dvorani »Poljskega doma« so se zbrali profesorji, študenti in študentke. Govor se je vrstil za govorom, sledile so pevske točke in deklamacije, — profesor Vjerhovskij je čital tudi ruske prevode par mojih pesmi, — in vendar ni bilo radosti, ni bilo veselja na tem večeru, sleheren smeh se mi je zdel prisiljen. Ljudje so govorili glasno in so se smejali, kakor da hočejo pozabiti na resničnost, ki stoji tam zunaj na ulici in čaka in čaka in preži na svoje žrtve.

»Vojeslav Mihajlovič,« se je nagnil naenkrat k meni lektor angleškega jezika. »Ali nimate nobenih novih poročil? Kakšen je danes položaj?«

»Ne vem,« sem odgovoril. »Da je Omsk padel, gotovo že veste. Fronte ni več. Kdaj zavzamejo boljševiki tudi Tomsk, je samo še vprašanje par tednov.«

»A Čehi?«

»Čehi potujejo na vzhod, da se odpeljejo domov.«

»In vi?«

»Jaz? Odhajam čez dva tri dni k polku v Nižnje Udinsk in potem v Irkutsk in — če mi bo sreča mila, — še dalje do Vladivostoka in čez morje domov.«

Profesor Vjerhovskij, ki je poslušal najin razgovor, je vzdihnil:

»Srečni vi! Vi ste bližje svoje domovine nego mi, čeprav živimo na lastnih tleh. Kje je Rusija? Tukaj je ni. Na zapadu tudi ne. Kroginkrog sama zaslepljenost, in kri in smrt...« —

Ko smo zapustili poslopje, so bile ulice mrtve in prazne. Le koraki vojaških patrolj so motili tišino.

»Še par tednov,« sem pomislil. »In po tom-skih ulicah bo spet enkrat tekla ruska kri — brez smisla, brez potrebe, tujcem v uteho...« —

Štirje meseci so minuli od tistega večera. In

sredi morja se mnogokrat spominjam svojih znan-
cev in prijateljev in se bojim misliti na to, kakšna
usoda jih je dohitela...

Teh šest sibirskih let se mi zdi včasih kakor
mračen, nepopisno težek sen, iz katerega sem se
prebudil šele takrat, ko me je obdajalo krogin-
krog morje in solnce in sem uzrl smejočo se ja-
ponsko pomlad. In sredi daljnega južnega morja
čakam s hrepenenjem na dan, ko ugledam staro
in vendar novo, svobodno domovino in njeno raz-
cveteno pomlad...

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XXXII.

Dante željno motri Beatrico. Ves zemeljski raj z vso svečano procesijo vred ne biva več zanj: tako prekaša Beatrice s svojo lepoto vse zemske in nebeške stvari. Zato ga božje čednosti opominjajo. (Vv. 1—12.) — Ko začne vsled tega opomina paziti na to, kaj se godi okrog njega, vidi, kako je vsa povorka — s svečniki, starci... — krenila nazaj proti solncu, t. j. proti vzhodu. Tudi on sledi, ob desni strani Vozá, in z njim korakata Matelda (posvečujoča milost) ter Stacij. (»Ne da bi dlake puh odrł z ojesom«, v. 27, pomeni: Cerkev, ki jo vodi Jezus, ne krene niti za dlako s prave poti.) (Vv. 13 do 33.) — Prehodivši morda kake tri streljaje poti, vidi Dante, da je Beatrice stopila z Vozá. Prišli so zdaj do drevesa spoznanja dobrega in hudega. Drevó je popolnoma golo in suho. (Danteju pomeni to drevo rimsko cesarstvo, in sicer od Avgústa pa vse do Hohenstavfovcev.) Vsa povorka obkoli drevó ter jame tožiti Adama in njegov greh, slaviti pa Orla-leva (Krista, Boga-človeka), ker ni hotel okusiti od tega drevesa, t. j. od svetne oblasti, ko mu jo je satan med ono izkušnjo v puščavi ponujal. Pač pa Orel-lev privede mistični Voz (t. j. svojo Cerkev) k drevesu, in glej, drevó ozelení. (Vv. 34—63.) — V tem Dante zaspi. (To spanje naj pomeni blaženost ljudi tam, kjer sta Cerkev in država v miru združeni.) Prebudi ga neki svit in klic: »Vstani!« Kakor apostoli na gori Tabor, takó se prebudi naš pesnik in vidi, da poleg njega stoji od vse divne prikazni samó še Matelda. (Vv. 64—84.) — »Kje je Beatrice?« vprašuje Dante, zbudivši se iz sna. Matelda mu odgovori: »Poglej, pod drevesom je, na korenini drevesa sedi, sedem nimf jo obdaja. Ostala povorka se vrača v nebó.« V teh verzih (85—99) je izražen Dantejev ideal: Korenina drevesa (države) je Rim, in tu sedi cerkvena oblast, v senci (v varstvu) države. — Verzi 100—108 vsebujejo Dantejevo poslanstvo na zemlji: Ker bo kmalu kraljeval s Kristusom v rajú, je vreden in sposoben, da svari in opominja svet, ki tiči ves v grehah; naj torej vse, kar bo sedaj v prikazni videl, zapiše v hasek ljudi. Zato pesnik pozorno gleda v Voz. — Najprej vidi (109—117), kakó se orel z drevesa vrže na Voz, ki se ves zamaje: rimski cesarji, od Nerona do Dioklecijana so neusmiljeno preganjali Cerkev in s tem slabili tudi državo. — Nato vidi pesnik *l i s i c o*, ki jo pa Beatrice od-

podí: to so prve herezije, zlasti gnosticizem in arianizem. (Vv. 118—123.) — Dalje vidi, kakó se orel drugič spusti skozi veje drevesa v Voz, a zdaj ne, da bi ga rušil, temveč vsega pokrije s svojim perjem in puhom: s tem Dante misli rimske cesarje od Konstantina dalje, ki so Cerkvi dajali privilegije, zlasti meri na Konštantinovo darilo. (Vv. 124—129.) — Odprè se zemlja in iz nje prileze z m a j, ki s svojim repom predrè dno Voza in en del dna odnese s seboj; po eni razlagi mohamedovstvo, po drugi cerkveni razkol. (Vv. 130 do 141.) — Iz Vozá z razbitim dnóm in pokritega s puhom in perjem, požene s e d e m g l a v, t. j. v Cerkvi je zavladalo sedem poglavitnih grehov, in sicer Napuh, Jeza, Lakomnost s po dvema rogovoma, ker so ti grehi naperjeni i proti Bogu i proti bližnjemu; ostali štirje grehi: Nevoščljivost, Nečistost, Lenoba in Požrešnost pa so naperjeni le proti bližnjemu, zato imajo po en rog. Vseh rogov je deset, v opomin, da se je v tej dobi grešilo zoper vseh 10 božjih zapovedi. (Vv. 142 do 147.) — Končno zagleda pesnik na Vozu *b l o d n i c o*, ne-sramno gledajočo, poljublajočo se z Velikanom, a časih koke-tujočo tudi s pesnikom: pesnik misli tu rimsko kurijo, posebno za Bonifacija VIII. in Klementa V., Velikan so francoski kralji, posebno Filip Krasni, ki je držal Cerkev v svojih kleščah in jo stiskal, če je gledala drugam po pomoč, končno pa jo je odpeljal v sužnost, v Avignon. (Vv. 142—160.)

Tàk moji so pogledi v njo se uprli,
želec desetih let utěšit žejo,
da drugi čuti vsi so mi zamrli;

- 4 imel dveh sten sem z desne, leve mejo,
ves slep za vse, ker njen smehljaj me sveti
je omrežil bolj ko kdaj, z močjo silnêjo:
- 7 v tem siloma sem moral se ozreti
na levo, k žen božanstvenih trojici,
njih čuvši vzklik: »Ne smel bi tàk strmetil!«
- 10 Bleščavost, ki zagrabí nam zenici,
če v óci solnce baš nam je palílo,
mi vzela vid za hip je, ko v temnici.
- 13 Ko spet se okó je s pašo okrepilo,
a pičlo (»pičlo« dem, ker baš vgrabila
mi sila pašo je bilà obilo),

- 16 že vojska slavna je bilà krenila
na desno, na povratek, in vodnika
sta solnce jim, sedmera luč jim bila.
- 19 Kot četa, ki se — par za parom, umika,
obrne se, s štiti krijóč telesa,
za praporom, do slednjega vojníka:
- 22 tàk vojska ona, ki nje dom nebesa,
zvrstila se pred mojim je očesom,
preden premaknil les se je ojesa.
- 25 Vrnile se žené so spet h kolesom,
potegnil Orel-lev je sveto breme,
ne da bi dlake puh odrl z ojesom.
- 28 Gospá, ki prebrodila prek vodé me,
jaz in Stacij smo za vozom speli
ob strani, kjer bil manjši lok je preme.
- 31 Tàk šli skoz gozd smo širni (in osaméli
zbog nje, ki kači je verjela raje);
korakom angeli so ritem peli.
- 34 Ko pšice izstreljene tri streljaje
smo poti — menim — prehodili, z rame
stopila Beatriče zdaj vozá je.
- 37 In zamrmral ves zbor je: »Oj Adáme!«
Ves zbor drevó tam brez cvetú, peresa,
vse golih vej, obkroževati jame.
- 40 Čim višje krošnja gre tegà drevesa,
tem širša; tej višini bi čudilo
okó se Indijca u gošči lésa.
- 43 »O blagor, Orel-lev, blagor ti bilo,
tvoj kljun da lubja sladkega ne kolje
drevesa, ki je drugim drob skvarilo.«
- 46 Tàk vpili so krog debla bogomolje;
a On, ki dvojno rojstvo bil slavil je:
»Pravični ukaz vršim s tem božje volje.«
- 49 In spet v oje se ozre in ž njim zavil je
k nogàm drevesa brez cvetú, peresa
in z njimi oje, drevesa del, spojil je.
- 52 Tist hip — kot naša nabreknó drevesa
(kadar Rib naslednik, Oven, se svetlika
in v mladem solncu se žaré nebesa)
- 55 in zelené in barva pestrolika
pobarva cvetje jim, preden bi jelo
konjiče vprezat Solnce v znamenju Bika —
- 58 Drevó se tisto vse je razcvetelo
v cvet bolj vijolčne ko rdeče boje,
drevó, ki prej goló v nebó štrlélo.
- 61 Na svetu takšna himna se ne pòje,
kot tam so peli jo; a melodije
do konca slušalo uho ni moje.
- 64 Da znam naslikati, kàk Arg oči je
sočutne sklopil, s Síringo jokaje,
tàk kruto plačan, bdel da vse noči je,
- 67 bi slikati, kot slikar, v vzor gledaje,
kakó zaspal sem, se potrudil;
a osnutje slikaj, kdor več ima vaje!
- 70 Jaz rajši naj povem, kàk sem se zbudil:
ukinil mi je sèn nek svit; klic: »Vstani!
Kaj delaš?« se nad mano je razhudil.
- 73 Kot Peter, Janez, Jakop — pripeljani
na Tabor, gledat jablani cveteče,
ki angelom je jed v nebes dvorani —
- 76 iz omáme so zbudili se dušeče,
besedo čuvši, ki je pač vzdramila
drugačne že spavače, trje speče,
- 79 in opazili, da je iz njih števila
Elija izginil z Mojzesom, obleki
pa Mojstra da se barva spremenila:
- 82 t à k jaz sem zbudil se, odprši veki:
ob meni stala mila je vodnica,
ki malo prej vodila me ob reki.
- 85 Zdvojen sem vprašal: »Kje je Beatrica?«
A žena: »»Pod drevo, zelêno vnov, tja šlà je,
njegà so korenine ji stolíca.
- 88 Na njih sedí. — Glej družbo, ki jo obdaje!
Zbor starcev pa na poti gor v nebó je
za Orlom-levom, pevajoč še slaje.«
- 91 Li govorila drugo še ko tó je,
ne vem, ker pred očmi mi je lebdela
le ta, ki mi za vse zaprla okó je.
- 94 Na pravih tleh resnično je sedela,
ostavljena kot varhinja nad kóli,
ki Dvozver jih bilà je k deblu déla.
- 97 Krog nje se nimf je venec vil okoli,
držala vsaka njih svečnik prižgán je,
ki piš noben ne upihne ga nikoli,
- 100 »»Tu v gozdu ti bo kratko gozdovanje;
potem — brez konca — tistega boš Rima
z menoj meščàn, kjer K r i s t u s sam Rim-
ljan je.
- 103 Naj grešni svet od tebe hasek íma:
zdaj v kóla glej, in kar boš ondi gledal,
ko vrneš se, pové naj tvoja rima.«
- 106 Tàk Beatriče; jaz, ki vdan sem sedel
k nogàm ji, uma sem, oči vrline
napel, kot njen ukaz je zapovedal.
- 109 Nikoli s tako naglico ne šine
iz gostega oblaka blisk poleti,
ko dež gre iz najvišje visočine,
- 112 kot videl ptico Jovovo zleteti
sem niz drevó: in v kose šla je skorja,
kaj perje šele mlado in nežni cveti!
- 115 In v voz je udaril ptič kot strašna bórja,
da zamajál se je, kot v vihri ladje
na »konja« al »zíbel« se majó sred mórja.

- 118 Potem, sem videl, druga se zverjad je —
lisica — v voz triumfski priplazila,
ki tečne hrane vidno trl jo glad je.
- 121 A, grdih krivd dolžeč jo, zapodila
jo v beg Gospa je moja tâk, da suha
so bedra in stegna komaj jo rešila.
- 124 Nato mi stopi nov prizor pred dûha:
spet orel v dno vozá, kot prej, spustí se,
ko ven zleti, voz poln je perja in puha.
- 127 In zdajci glas iz néba oglasí se,
ko da prišel iz žalostnega je grla:
»O, s kakšnim tovorom moj čoln topí se!«
- 130 Nato, ko da pod vozom se odprla
je zemlja: dalo zmaja nje je žrelo,
in vozá je dno mu repa moč predrla.
- 133 In kakor ôsa k sebi krči žêlo,
tâk zmaj je rep v teló, krivic sèsljavo;
del dna izruvavših v tmè je zginil sêlo.
- 136 In kot se plodna zemlja odene s travo,
tâk dna se je ostanek z orla dlako,
podarjeno mordà z namero zdravo.
- 139 Odelo s puhom, perjem se je enako
tudi oje tist hip, tist hip obé kolesi:
vzdihljaj ne pride iz ust s hitrostjo tâko.
- 142 Zdaj zgradba sveta, odeta vsa s peresi,
glavé pognala je: štirje robovi
vsak eno, tri so rastle na ojesi;
- 145 le-té bilè — kot voli — so z roгови,
en rog je v čelu štirih vsaka imela:
nečuvén bil dotlej nestvor je novi.
- 148 In drzno, ko na skali grad, sedela
nesramna v onem vozu je blodníca
ter venomer oči okrog vrtela.
- 151 In v strahu, da mu vzeta bo družica,
velikan — sem zrl — tik nje se je veličal,
in večkrat sta se poljubila v lica.
- 154 Ker pa njen pôgled v sli na meni obtičal
je večkrat, blodni, jo ljubimec kruti
od glave do podplatov je prebičal.
- 157 Potem, srdit, kot tâk, ki hudo sluti,
nestvor odveže in v gozdóv temnico
tâk daleč tira ga v nevolji ljuti,
- 160 da varen bil pred njim sem in blodníco.

... in še opazila nista, kako so prihajali bratci in sestrice ...

Giulio Quaglio.

Prispevek k razvoju baročnega slikarstva. — Izidor Cankar.

Naslednje stropne slike Quaglieve nam dokazujejo, da to pojmovanje funkcije stropne slike ni bilo zgolj slučajno, marveč da je bila zavedna umetniška težnja. Odslej ne slika Quaglio na stropu prizorov, ki se vrše na tleh, razen v slučajih, ko so te slike zgolj dekorativni medaljoni; prostorna omejenost stropnih slik izginja, pokrajino smatra slikar na stropu za nenaravno in jo popolnoma opušča ali pa samo toliko naznačuje, kolikor je treba, da je slika razumljiva. Isti pojav opazamo na slikah zasebnih hiš prav tako kakor na cerkvenih. V palazzu Oderico je Quaglio naslikal padec gigantov na stropu še kot resničen dogodek, ki se vrši v obširni pokrajini, v palazzu Maniago pa, kjer je slikal l. 1696., je podobna snov (slika 12.) izdelana že v tistem duhu, ki je vodil umetniku roko, ko je slikal Vnebovzetje. Odslej je izbiral Quaglio izmed bajeslovnih predmetov za stropne slike najrajši take, ki so tudi s svojo snovjo podpirale njegovo umetniško teženje. Tako je naslikal na stropu palazza Deciani (Braida) v Vidmu — posredno najbrže odvisen od Carraccija — padec Dedala in Ikara ter Faetona (sl. 16.). V isti palači je poskusil celo stopiti en korak dalje in s slikarskimi sredstvi dozdevno povečati resnični prostor: na steni je naslikal vrata, skozi katera se odpira pogled v nadaljnje umišljene dvorane (sl. 13.).

To je umetniško hotenje, ki je benečanskemu slikarstvu, v kolikor ga predstavlja Paolo Veronese, ki je bil Quagliu spočetka učitelj, ter naslednji rod, popolnoma tuje. Ob tem času so pač jeli rimski umetnostni nazori, ki jih je Quaglio

spoznal v Parmii in Piacenzi, v njem prevladovati. Docela se o tem prepričamo, če si ogledamo freske v palazzu Belgrado v Vidmu, ki jih je Quaglio naslikal l. 1698.

Veliki srednji medaljon predstavlja padec Faetona, okrog njega se vrstijo štirje manjši medaljoni z Junono, Vulcanom, Cibelo in Neptunom, zunanji krog tvori dvanajst mesečnih simbolov (sl. 17.). Stene izpolnjujejo freske s prizori iz antične zgodovine (sl. 14.). Razmerje teh fresk do sten, na katerih so naslikane, je sedaj drugačno, nego je bilo v katerikoli dvorani, kar jih je Quaglio prej poslikal. Tu je slikar prevzel izrazito rimski motiv, da doseže z njim kot konstrukcijskim sredstvom hoteno razmerje med freskami in prostorom; med vrhno vrsto slik je namreč postavil v *chiaroscuro* izdelane atlante, ki nosijo dozdevno ogrodje in stoje v umišljeni vdolbini (sl. 14.). Naslikani zidec se boči malo nad slikami ter vzbuja gledalcu dojem, da ima stena odprtino, skozi katero se v daljavi prikazujejo prizori, ki jih predstavljajo freske. Pa ne le dozdevne arhitektonske sile, ki jih je pričaral slikarjev čopič v konstruktivno tako enostavno dvorano, še drugo sredstvo je umetnik porabil, da pokaže opazovalcu, kako je vrsta fresk nepretrgana enota; to vrsto je prepletel z debelimi kitami zelenja, ki se vijejo ob naslikani arhitekturi in skozi njo nad freskami po vsej dvorani.

Misel, da se dado slike na ta način tesneje združiti s prostorom, ki ga krasi, ni samoraslo Quaglieva, marveč je prevzeta iz palazza Farnese, čeprav je pri Quagliu že jasneje in dosledneje

izvedena, nego tamkaj. A ravno okoliščina, da je sprejel ta rimski motiv, je za umevanje umetniško-miselnega razvoja našega slikarja nad vse značilna, zakaj s tem se je načeloma odpovedal benečanskemu nazoru o stenski sliki kot barveni izpolnitvi ploskve in demonstriral novo, baročno mišljenje; v katerem so se slike organski družile s prostorom. Dvorana v palazzu Belgrado je nadaljnje pomembno dejanje Quagliovo, ki je moralo priti za prejšnjimi: Kakor je slikar poprej razmahnil strop in združil širno nebo z omejeno notranjščino, tako je sedaj pritegnil tudi steno v življenje prostora, ker je ne smatra več za mrtvo ploskev, ki jo je treba prevleči z barvami, marveč za element, ki je vsled svoje sposobnosti, da se s pomočjo slikarstva razširi, poglobi ali popolnoma razmakne, v stanu, prostorni vtis silno okrepiti. In v resnici je občutje, ki ga vzbudi sala maggiore palazza Belgrado v nas, različno od občutij, ki jih doživljamo v dvoranah, katere je Quaglio prej poslikal; medtem ko je doslej opazovalca ogreval zlasti čar toplega kolorita in so ga zanimale freske zgolj kot slikovit pojav, je dojem na človeka, ki stoji v dvorani belgrajske palače pod stropno sliko z naglim padanjem Faetona in pred harmoničnim sodelovanjem vseh sil na steni, neprimerno močnejši in po vsebini pomembnejši.

Hkrati s težnjo, da sliko tesneje in tesneje prilagodi prostoru, opazamo pri Quagliu tudi, kako se trudi, da doseže strožjo, že skoraj na geometrično razvrstitev opominjajočo kompozicijo. Stopnišče iste palače Belgrado ima eno samo fresko, mali, doslej običajni medaljoni so izginili. Slika predstavlja zmagó resnice, ki s pomočjo modrosti in uma preganja poganske bogove iz neba (sl. 15.). Resnica stoluje v sredini, okrog nje se gnetejo in padajo mnoge figure v živem gibanju, ki sega prav do roba slike, dijagonale so zelo ostre, tako da se vidi gibanje še viharnejše. Ena sama dijagonala Quagliu kmalu ni več zadostovala, jel je označevati še drugo, s čimer so dobile slike v točki, kjer se obe smeri sečeta, že geometrijski poudarjeno središče in trdno ogradje. Prvikrat je to Quaglio poskusil, najprej še v majhnih merah, v cerkvi S. Chiara v Vidmu l. 1699., kjer je upodobil izročitev samostanskega pajčolana cerkveni patroni (sl. 18.). Sv. Klara sloni na ležišču, iz nebes sta priplula k njej Kristus in Mati božja s tančico. V kompozicijske svrhe je slikar privzel še eno redovnico in enega putta, ki prav za prav ne spadata k prizoru, a sta kompoziciji, če jo je hotel slikar izvršiti v zgoraj označenem zmislu, potrebna, zakaj tadva nadaljujeta dijagonalo, ki

gre z leve preko Kristusa, in drugo, ki se začenja pri Materi božji. Tako dobimo na kot postavljen četverokot, čigar dijagonali se sečeta v središču prizora in hkrati ravno v najvažnejši osebi slike, tako da je le-ta poudarjena tudi kot duhovno središče. Ta način komponiranja se zdi danes morda preveč preračunjen, preveč »pravilen«, toda za oni čas in njegove slikarske naloge je bil potreben, ker je umetnik s takim komponiranjem dosegel dve stvari: jasnost, preglednost kompozicije v kljub velikanskim meram fresk in v kljub pisanemu vrvenju figur, zakaj ravno ti zunanji pomočki slikarskega komponista pritegujejo opazovalčevo oko v sredo prizora in mu nakazujejo pota, katerih naj se drži pri razmotrivanju širne ploskve in valujočih mas; drugič sprejemajo te notranje smeri stropnih slik navzgor kipeče sile arhitekture in jih vodijo v sredo slike, ki postane s tem vrhunec celotnega umetniškega dejanja, ki sta ga izvršila arhitekt in slikar skupno. Quaglio je kmalu storil v velikem, kar je na mali freski v cerkvi S. Chiare šele poskušal, in sicer, ko je poslikaval stolno cerkev v Gorici.

Quagliova goriška slika je ogromna freska, ki pokriva ves strop obširne stavbe (sl. 19.) in nam predstavlja nebeško glorio. V sredi pluje sveta Trojica, okrog nje se zbirajo svetniki in svetnice, ki v ekstazi z rokami in pogledi hvalijo Boga, med njimi se preletavajo angeli, prav tako moleč in druge k molitvi vzbujajoč — prizor nadnaravne radosti paradiža, ki z neizmernim hrepenenjem nešteti svojih prebivalcev teži k središču svojega bitja.

Kompozicija te slike je premišljena do zadnje podrobnosti in se razvija, formalno ponavljajoč duhovno vsebino prizora, iz središča slike, iz sv. Trojice. Trikotnik, ki ga tvorijo božje osebe, je slikar dopolnil spodaj z angelom, gibajočim se v kontrapostu, in je tako dosegel četverokotnik, ki je naokrog obdan s prostorno praznino in svetlobo, tako da je središče slike na prvi pogled vidno in dovolj poudarjeno. Okrog tega središča se razvrščajo premnogi svetniki in angeli. Kljub temu, da na sliki mrgoli figur, se vendar da reči, da ni nobena teh oseb odveč, da vrši marveč vsaka posebe kako kompozicijsko funkcijo in da je člen tiste vezi, ki družijo vse te neštete delne pojave v nerazdeljivo celoto; vsak pregib je posledica katkega prejšnjega in povzroča kje drugje novega. Okrog osrednjega četverokotnika je slikar potegnil strogo paralelno drugi večji četverokotnik, čigar ena stranica se začenja na levi pri angelu ob robu freske, gre preko Marije in Jožefa, se pri

cerkvenih očetih v ostrem kotu zlomi in nadaljuje kot druga stranica, ki teče preko Janeza Krstnika; zgornji dve stranici tvorijo angeli. Analogno je razvrstil slikar tudi ostale svetnike, tako da predstavlja freska strogo koncentričen sistem, ki mu je sv. Trojica središče. Premnogi kontraposti, divergence gibanja bi storili sliko preveč nemirno in umetnik je moral iskati sredstva, da prepreči nevarnost kaotičnosti, ki pri toliki množici v nasprotnih si smereh gibajočih se figur ni bila daljna: zato je označil v sliki tudi navpičnice, katerih poglobitna se začenja spodaj pri srednjem svetniku in se končuje zgoraj v orgljah sv. Cecilije ter se potem v vzporednicah še ponavlja. Razen koncentracije gibanja je Quaglio skušal doseči tudi koncentracijo prostora. Nebeška glorijska, ki jo predstavlja freska, se ne vrši v ploskvi, marveč v prostoru. Skrajnji zunanji svetniki se stiskajo tesno k okviru slike (nekateri se ga celo poslužujejo kot opore) in so krepko modelirani v svetlobi in senci, zakaj nanje padajo — si misli umetnik — še sence ograjene cerkvene zgradbe, notranji pa se umikajo vedno bolj v globino (ali bolje višavo) slike, ne kažejo tolike plastičnosti, so čedalje bolj svetli in netelesni, dokler ne doseže slika svojega viška v brezmadežni in bleščeči svetlobi, v kateri bivajo božje osebe, ki so sicer še telesne figure — drugače jih slikar pač ne more predstaviti —, pa vendar komaj odsev realne resničnosti. Freska nam tedaj predstavlja piramidalno zgradbo, katere vrhunec se krije z geometričnim središčem kompozicije, a tudi z duhovnim središčem upodobljenega predmeta, ponavljajoč tako v trojnem zmislu baročno težnjo po enotnosti in združujoč vse te zmysle v eno samo umetniško izpoved.

Ta slika je torej razvitejša oblika onega hotenja, ki smo ga imeli priliko opazovati že v kapeli *Monta di Pietà* in ki stremi za tem, da poveča idealni prostor poslikane zgradbe. Sedaj je Quagliov poskus brezprimerno popolnejši od prejšnjega, zakaj to pot obsega freska ves strop stolnice in ga odpira, kakor je tudi izvršitev, ki sem ravnokar govoril o njej, mnogo pripravnejša, da doseže zaželjeni namen. V Gorici se je slikar poslužil tudi cerkvenega slavoloka, da ustvari odnose med resničnim prostorom in onim, ki ga je hotel iluzionistično pričarati na strop. Na obeh straneh slavoloka se dviga namreč navzgor zbor angelov s povečanimi svetnicami; zgoraj se slavolok razširi v dozdeven balkon, kjer so nameščene tri božje čednosti, ki tvorijo prehod k stropni freski (sl. 21.).

Tako je spodnji, zemeljski del stolnice z zgor-

njim, nebeškim neposredno zvezan: polet angelov, ki se vije ob pilastrih slavoloka navzgor, se nadaljuje na stropu do svojega središča, kjer se umiri. To zvezo sten s stropom je slikar dosegel izključno z idealnimi sredstvi s tal kvišku pogrnega gibanja; tesnejše enotnosti obeh delov ni, zakaj stropna freska je od sten še vedno ločena po svojem okviru.

Po vsem, kar smo doslej govorili o razvoju Quagliovega umetniškega mišljenja, je skoraj nujno pričakovati, da bo storil tudi še nadaljnji korak k rešitvi baročno pojmovanega problema razmerja med sliko in prostorom. In storil ga je, ko je zamislil svoje freske za ljubljansko stolnico. Videli smo, da je spočetkoma na beneški način ploskev zgolj barevno izrabljajal, da se je pa kasneje prepričal, da more imeti strop tudi na prostor se nanašajoče naloge, in da je v goriški stolnici to vprašanje rešil v zmislu idealne razširitve prostora. Naravno je, da je sedaj skušal doseči še tesnejši, enovitejši stik med prostorom in stropno sliko, zakaj nič ga ni oviralo, da bi nad stropom slikarski ne ustvaril resničnega prostora, ne samo idealnega, kar je v Ljubljani tudi izvršil (sl. 20.). Stropna freska ljubljanske stolnice predstavlja križ, ki deli mučenikom tolažbo. Ta stropna slika nima več značaja samostojne podobe in se v tem bistveno razlikuje od goriške, ki jo okvir označuje kot slikarsko enoto svoje vrste. Slikar je ljubljanski strop tektonski popolnoma razkrojil in ga preuredil po svoje. Svodne kape je obdelal arhitektonski, da so videti kakor zidani pomolki, in je na njih namestil simbole čednosti. Resnične stene cerkve je Quaglio iluzorno dvignil, tako da se nad pravo stavbo dozdevno nadaljuje nov prostor, ki se na štiri strani sveta odpira v slavolokih, medtem ko se navzgor svodi. Naslikani svod je slikarski obdelan, kakor bi bil pravi cerkveni svod, zakaj okrašen je s fresko v okviru in s štirimi medaljoni, razvrščenimi v kotih okrog nje. Na vsej velikanski freski živi bujno življenje. V spodnjem delu dozdevnega prostora se vrše različni mučeniški prizori; svod izpolnjujejo angeli, ki prinašajo mučenikom, ki so boj že dobojevali, iz nebes vence zmagoslavja, ali pa onim, ki še niso dotrpeli, kažejo na križ kot vir moči in tolažbe; dozdevni strop je odprt, nad njim se prikazuje Bog Oče in sv. Duh ter angeli, ki nosijo križ z Zveličarjevim telesom proti zemlji. Tako so vsi prostori med seboj v zvezi: mrtva telesa mučenikov padajo, se zdi, v cerkev, kjer se časte njih svetinje, angeli hitijo s svoda k zmagovitim junakom vere, svod je zopet zvezan s paradižem, iz katerega se

spušča k zemlji znamenje križa, in ves dozdevni prostor je tudi v zvezi z milim nebom po štirih stranskih odprtinah, ob katerih mirno plovejo blede oblaki.

Mnogo večje edinstvenosti, nego jo kaže ta slika, si ni mogoče misliti, in sicer edinstvenosti v vseh ozirih: glede kompozicije, glede prostora in glede predmeta. Na vseh štirih straneh slike opazamo konvergentne kompozicijske črte, ki stremitijo proti središču; gibanje spodaj povzamejo angeli zgoraj in ga nadaljujejo proti nebu; očišče je točno v sredi slike. Prav tako je edinstvenost prostora popolna; strop ni poslikan zaključek resničnega prostora, tudi ne vzbuja zgolj videza nekega idealnega prostora nad stavbo, marveč skuša resnično zgradbo zvišati, razširiti, tako da se popolnoma odpoveduje svojemu lastnemu arhitektonskemu značaju in teži le za čim krepkejšim prostornim vtisom celotne zgradbe. Janez Flis, velezaslužni pisatelj »Stavbinskih slogov«, je v tem svojem delu o Quaglievih stropnih slikah v ljubljanski stolnici zapisal te-le besede: »Banjasti svod je ves poslikan, toda slike niso tako razdeljene, da bi povzdigovale arhitektonsko osnovno misel in povikševale učinek notranjščine, temveč še nekako tlačijo notranjščino« (o. c. 140). V resnici je dojem, ki ga vzbujajo stropne freske ljubljanske stolnice celo v svojem sedanjem stanu, silen; vsled njih se zdi cerkev mnogo višja in vsa notranjščina monumentalnejša, nego bi se zdela, če bi bila odvisna zgolj od sredstev, ki so stavbeniku na razpolago. Če je Janez Flis prišel do zgornje sodbe, se je to moglo zgoditi le zategadelj, ker ni prav razumel niti stavbenikove, niti slikarjeve osnovne misli. Razvoj umetnosti izza dobe takozvane visoke renesanse je presojal kakor tisti čas, v katerem so nastali »Stavbinski slogi« in ki je menil, da je novodobna umetnost v 15. in 16. stoletju dosegla svoj višek, da se je tedaj ustvaril kanon popolnosti in da so naslednje dobe le dobe nazadovanja in propadanja, v katerih so mojstri zavrgli »pravila«, se vdali »samovoljnosti« in delali, »kar se jim je zljubilo«, tako da je bilo v umetnosti vse »presiljeno«; umetnikom »ni zadoščalo, kar je storila prejšnja doba«. Če kdo misli, da je prva renesansa ustvarila kakor za stavbenika, tako tudi za slikarja neprekršljiva pravila, da umetnostnih nalog ni mogoče niti spreminjati, niti drugače reševati, nego jih je reševal oni čas, in da je dovoljeno slikarsko delo iz začetka 18. stoletja meriti s tistim merilom, ki velja za upodablajoče umetnike 15. in le deloma še 16. stoletja, tedaj ni mogoče, da bi prav ocenil

vrednost in umetnostno težnjo baroka. Quagliev umetnostni razvoj nam sam na sebi brez ozira na neštete večje in znamenitejše spomenike priča, da je baročna težnja, čeprav je zelo različna od teženj 15. veka, dosledno in uspešno iskala svojega cilja: slikovite sinteze vsega, kar kakorkoli tvori celotno umetnostno delo. To edinstvenost smo na Quaglievih ljubljanskih freskah razkazali, kolikor se nanaša na kompozicijo in razmerje slik do prostora, a ni odveč, če omenim, da je slikar skušal doseči podobno sintezo tudi glede vsebine slik. Na goriški stropni freski je Quaglio naslikal prizor, ki v resnici ni nič drugega, nego velikanska sacra conversazione, blaženo sobivanje zveličancev v nebesih, v Ljubljani pa se dviga nad molečo cerkvijo nova stavba trpeče cerkve mučenikov in ta je zopet po znamenju odrešenja združena z nebeško glorio poveličanja, s čimer je na slikarski način ob kratkem podana osnovna formula cerkvene doktrine.

Tako je ljubljanska freska jasen izraz sintetične baročne umetnostne volje in hkrati zbor tistih umetnostnih spoznanj, katerih počasno dozorevanje smo imeli priliko pri Quagliu spoznati. Ljubljanska stropna freska ni le največja slika, kar jih je Quaglio izvršil, marveč v umetnostnem oziru tudi najpomembnejša, ker se vsa prejšnja mojstrska dela zdijo le kakor priprava na to dejanje in vsa poznejša le kot inačica že v Ljubljani izvršene umetniške misli.

Iste nazore, ki jih je Quaglio slikarski razvil v ljubljanski stolnici, je ponovil še enkrat, ko je kmalu nato dobil nalogo, da poslika reprezentativno posvetno dvorano v graškem nekdanjem Meerscheinschlossu, kjer je na stropu naslikal zmago razuma nad poganskimi bogovi (sl. 27.). Nad stenami, ki niso poslikane, se dviga na slopih dozdevna balustrada, okrašena na štirih straneh z naslikanimi arhitektonskimi nastavki. Zgoraj se na nebu prikazuje Razum, z nogo oprt na zemeljsko oblo, držeč v dvignjeni desni solnce kot svoj simbol. Na vseh straneh okrog njega padajo pregnani poganski bogovi navzdol proti dvorani. Ta snov pri Quagliu ni nova, zakaj naslikal jo je bil že nad stopniščem palazza Belgrado v Vidmu (sl. 15.) in tem zanimivejše je opazovati — na istem predmetu —, kaj se je v načinu Quaglievega upodabljanja medtem spremenilo. Slikar se ni v tem času le formalno spopolnil, tako da sedaj z največjo lahkoto oblikuje telesa, smotrneje razpolaga s svetlobami in sencami, svobodneje komponira, kar je razvidno na prvi pogled, če primerjamo obe sliki, ampak je tudi prišel do zaključka v svojem

miselnem razvoju, v kolikor se je nanašal na funkcijo slike v prostoru. Freska v palazzu Belgrado je strop razmaknila in nam odprla pogled v nebo, s katerega padajo pregnani bogovi navzdol, tako da imamo dva prostora, ki sta po teh zračnih postavah v idealni zvezi. Drugače je ravnal slikar v Meerscheinschlossu. Tu je resnično arhitekturo s pomočjo naslikane balustrade dvignil, zvišal in predstavljeni dogodek se ne vrši več nad prostorom, temveč v njem samem. Tedanjemu Quagliemvu pojmovanju je bilo primerno, da se je kompozicija palazza Belgrado razvila v ostri diagonali, kakor je tudi naravno, da se vsled nove naloge, ki jo skuša umetnik dati graški freski, kaže v tej kompoziciji težnja, razvrstiti upodobljene figure v krepki vijugi, ki veliko bolje zbližuje in družita oba prostora, realnega in iluzornega.

V Ljubljani in Gradcu je Quagliiev stil dozorel in zato bi ne imelo mnogo zmisla raziskavati ostala dela, ki so nastala po ljubljanski stolnici in po Meerscheinschlossu, ker bi mogla malo novega pokazati. Le kot zglede kasnejših mojstrovih del navajam sliko v glasbeni šoli v Bergamu (l. 1710., sl. 24.), veliko fresko na oltarni steni v Lezzenu (l. 1712., sl. 25.), kupolo župne cerkve v Bonzanigu (l. 1716., sl. 22.) in sliko v koru cerkve v Stazzoni (l. 1716., sl. 23.). Vendar je dobro, ogledati si še eno delo, ki ni lastnoročno Quagliievo, dasi je izvršeno pod njegovim vodstvom in nadzorstvom, kar nam kaže tisto obliko njegove umetnosti, v kakršni so jo sprejeli in nadaljevali njegovi sinovi in učenci. To je strop semeniške knjižnice v Ljubljani (sl. 28.).

Prostor je razsvetljen le od dveh strani in torej precej temoten, vsled česar je mojster na obeh nerazsvetljenih stenah naslikal dozdevna okna. Stene so zadelane s knjižnimi omarami in neposlikane. Ravni strop je bogato okrašen z arhitektonskimi motivi, se zgoraj odpira v jasno nebo, na katerem se prikazujejo tri božje čednosti. V arhitekturo so postavljeni cerkveni učeniki, preroki, sibile, putti, v antičnem zmislu izdelana poprsja, na oblakih se spuščajo nizdol štirje svetniki. Tudi knjižnica nam tedaj predstavlja prostor, ki se navzgor s slikarskimi sredstvi razširja, vendar je vloga freske tukaj različna od tiste, ki jo je imela svoj čas v ljubljanski stolnici ali v graški dvorani. Videli smo, da stropna slika v stolnici resnično arhitekturo nadaljuje, da hoče predstavljati realen prostor, da družijo naslikano stavbo arhitektonski zamišljene moči. Vsega tega v semeniški knjižnici ni več. Arhitekture, kakršno nam je slikar tukaj naslikal, si v resnici ni mogoče

misлити, ona ne povzema, kakor v stolnici, od spodaj prihajajočih arhitektonskih sil, da jih odda v višavo, marveč jih z mnogimi vijugami in tolikimi predrtinami v stenah razbija. Stolniška freska hoče okrepiti prostorni vtis s tem, da dodaja nov umišljen prostor, tukaj pa skuša mojster isti namen doseči s slikarsko-dekorativnimi sredstvi. V tem zmislu se je spremenila tudi kompozicija: Viharno preletavanje oseb, ki je bilo poprej potrebno kot prostorna vez med resničnostjo in iluzijo, se v semeniški knjižnici umiri in prehaja v lahno plavanje. Hkrati se kolorit jasni, luč je močnejša, sence bledijo — pojav, ki se je že poprej pripravljaj, a se tukaj prikazuje v popolni jasnosti. Kakor freska ni Quagliievo lastnoročno delo, tako vsi ti zgoraj omenjeni znaki niso več znaki njegovega umetniškega hotenja, ne znaki njegove dobe: v stropni freski ljubljanske semeniške knjižnice imamo spomenik prehoda iz umetnosti 17. v umetnost 18. stoletja, prehoda iz baroka v rokoko.

* * *

S tem bi bile, menim, ob kratkem označene posamezne stopnje, preko katerih je moral Quagliiev stil. Če to še enkrat povzamemo, bi mogli reči, da spočetka vpliva nanj rimsko-toskanska kakor tudi benečanska umetnostna smer; zakaj čas, v katerem je nastopil Quaglio, je že bil odstranil pokrajinske meje in umetnostne težnje raznih krajev so se družile, podobno kakor v naši dobi, v svetovno umetnost. Vendar prevladuje v načrtu njegove dekoracije čista slikovitost dekoracijske norme Benetek. Kmalu jamejo zmagovati v njem rimsko-toskanski nazor o funkciji slike, freske iščejo zveze s prostorom, in sicer najprej na ta način, da ustvarjajo odnose med prostorom nad stavbo in omejeno notranjščino stavbe same. Kasneje omejuje slikar brezkončnost v idealen prostor, slednjič pa porablja dekoracijo za to, da resnični, ograjeni prostor z novim naslikanim razširi. Učenci Quagliievi razkrajajo arhitekturo zopet v dekorativnost.

Tako je šel naš slikar po tisti poti, katero je umetnost njegovega časa sploh ubirala. Isti razvoj se je v 17. stoletju izvršil tudi v Benetkah, dasi je moral ravno tukaj premagati največ ovir. Tak razvoj bi morali že a priori predpostavljati, če se zavedamo dejstva, da je umetnost Tiepola, ki je nastopil v začetku 18. stoletja, v direktnem nasprotju z benečansko umetnostjo 16. stoletja. Ni drugače mogoče, kot da se je v 17. stoletju v benečanski umetnosti nekaj zgodilo, kar bi nam moglo razložiti umetniško mišljenje in delo tega

največjega slikarja prospektov, če se ne zadovoljimo z domnevo, s kakršno se je zadovoljil Molmenti, glavni Tiepolov življenjepisec: »Tiepolo è, nel settecento, un' apparizione subitanea ed inopinata.« V resnici Tiepolo nikakor ni tako presenetljiva in nepričakovana prikazen, marveč ima, kakor vse, kar se dogaja, svoje zveze s preteklostjo. Ni odveč, če v glavnem opozorim na važne spremembe, ki so se zgodile v Benetkah tekom 17. stoletja, ne le zato, ker je predmet sam po sebi dovolj zanimiv in važen, marveč tudi zategadelj, ker bo osebnost Quaglieva z ozadjem svojega stoletja za seboj dobila svoje prave mere. Pri tem se omejujem zgolj na opažanja, v kolikor se nanašajo na razmerje slike do prostora, zakaj ravno v tem oziru je izvršil Tiepolo v benečanski umetnosti najpomembnejše reforme. Treba se bo torej ozirati zlasti na velike dekorativne freske in slike, zakaj le na teh se je moglo ono vprašanje rešiti, dasi raziskovalcu znatno obtežuje delo okoliščina, da je mnogo od tega, za benečansko umetnost 17. stoletja tako važnega materiala ali uničenega ali preslikanega.

Zgoraj sem označil benečansko dekoracijsko normo kot barevno slikovitost brez ozira na prostor in sem opozoril na posledice, ki jih je ta norma morala imeti. Ker je pa ozir na prostor takorekoč del bistva baročnega umetnostnega hotenja, se je moral ta ozir pojaviti tudi v benečanski umetnosti, in Benetke so tej potrebi zadostile najprej na ta način, da so njih slikarji odpirali vedno večje razglede in upodabljali čedalje bolj bogato arhitekturo, kar je rodilo deloma široke pokrajinske slike, deloma slavne beneške vedute. Razen tega so se prizori na platnu vedno bolj razgibavali, nebo in zemlja sta se bližala in družila, dokler se niso jeli tudi predmeti, ki so jih nekdanj slikali kot mirne dogodke iz življenja (n. pr. rojstvo, darovanje v templju i. p.), predstavljati le še s spremstvom nebeščanov, s čimer je slikar na platnu v malem prav za prav že dosegel tisto, po čemer je kasneje freska težila v velikem.

Vendar se razmerno zelo zgodaj pojavljajo tudi dekoracije, zamišljene izrečno z ozirom na prostor, ki so ga imele okrasiti; kot primer nam lahko služi cerkev S. Sebastiano, ki jo je poslikal Paolo Veronese s premori med l. 1555. in 1565. Strop ima tri velike slike iz življenja Estere, vse tri so obdane s težkimi lesenimi okviri; okrog slik so razvrščeni manjši medaljoni z deli balustrade, na katero putti vence obešajo. Vse tri glavne slike je treba gledati z enega samega stala,

s čimer jih je slikar označil kot idealno enoto. Tudi balustrada je risana perspektivično, in če bi je okviri ne trgali, bi strop bil razmaknjen in bi se nad njim opazovalcu prikazalo nebo. Tudi stene so poslikane, njih freske predstavljajo vrsto navitih, s kitami zelenja okrašenih stebrov, med katerimi so v vdolbinah nameščeni preroki, naslikani v chiaroscuro. Skozi vrsto stebrov se odpira pogled venkaj, med odprtini se pojavljajo osebe, in da je razmerje med zunanjim prostorom in obzidano notranjščino čim jasnejše, si je izbral Paolo Veronese motive, ki nekako posredujejo med obehma prostoroma: zunaj je na primer postavil ženo, ki ravnokar proži puščico v cerkev. Načelna stran teh slik je izredno važna, zakaj v njih so, vsaj in nuce, že obesežene prvine umetnosti 17. stoletja: strop se arhitektonski že razkraja, v kolikor je to sploh mogoče spričo benečanske navade, obdajati slike kot enote s trdnim okvirom, kar je bila posledica tradicionalnega umetnostnega naziranja, in stavba se širi s pomočjo naslikane arhitekture.

Kali prihodnjega razvoja so živele tedaj že v 16. stoletju. V 17. stoletju ni bilo nobenega benečanskega umetnika, ki bi bil Paolovo misel pograbil in dalje razvijal, toda ob tem času so se začeli doseljevati v Benetke tuji umetniki, ki so prinesli s seboj rimsko-toskanske umetnostne nazore. Tako je delal okrog srede 17. stoletja Domenico Bruni (umrl leta 1666.) iz Brescie v cerkvi S. Martino. Bruni je naslikal na strop arhitektonski prospekt in njegov rojak Pedralli je postavil vanj apoteozo cerkvenega patrona. S podobnimi slikami so bile pokrite tudi stene kapel, a kasneje so te freske zakrili in strop preslikali. Prav tako so vsled preslikavanja izginile tudi prvotne stropne slike (nastale okrog l. 1640.) v cerkvi S. Luca, ki jih je izdelal isti Bruni in Giambattista Lorenzetti. Benetkam, ki so bile vajene gledati v palazzih in cerkvah svojo tradicionalno dekoracijo, so se morali ti arhitektonski razgledi, ki niso predstavljali konkretnih odrezkov iz narave, marveč so se družili s cerkveno arhitekturo, ki so jo krasi, v en sam umetnostni pojav, zdeti nekaj silno novega. Bili so tisto, kar je Paolo Veronese že slutil, da se mora izvršiti, a še ni bil prišel čas, da se izvrši.

Ko so malo pozneje prvotno gotsko cerkev S. Maria del Carmine v notranjščini baročno prezidavali, so zopet povabili večinoma tuje mojstre, da poslikajo srednjo ladjo, tako Luca Giordana, Caspara Dizianija, G. B. Lambranzija, Seb. Mazzonija, Pietra Liberija. V srednji ladji so špičaste

loke spremenili v okrogle in visoko prazno steno obložili z oljnatimi slikami, ki pa niso več zgolj slikovito zakrivanje prazne ploskve, temveč iščejo že tesnejše, notranjše zveze z arhitekturo: po rimskem vzoru stoje med posameznimi slikami herme, ki nosijo močni napustek nad slikami.

Nalogo, da poslika kupolo nad stopniščem v Scuoli di San Rocco, je prevzel Rimljan Girolamo Pellegrini. Razumljivo je, da je svoje delo izvršil v rimskem duhu. Kot oporo kupole je naslikal štiri sedeče atlante, ki nosijo štiri jonske kapitule. V kupoli se na oblakih prikazuje sv. Rok in predstavlja Ljubezni (charitas) svojo bratovščino. Istega svetnika kot nebeško prikazen je v sali dell' albergo te zgradbe naslikal že Tintoretto, vendar je med obema slikama neutajljiv razloček, zakaj Tintorettova alegorija živi kot umetnina svoje življenje, neodvisna od prostora, v katerem je, medtem ko je Pellegrinijeva slika z obdajajočo arhitekturo eksistenčno združena, tako da bi brez nje izgubila svoj pravi zmisel, kakor bi nasprotno tudi izrazitost arhitekture oslabela, če bi ločili slikarjevo delo od nje.

Pellegriniju so naročili tudi, naj poslika al fresco polukupolo za oltarjem in strop kora v cerkvi S. Pietro di Castello. Danes so te slike docela preslikane, toda kompozicija je še vedno Pellegrinijeva in je kot taka zelo poučna. V polukupoli sedé na oblakih apostoli, nad njimi dvigajo Vera, Upanje in Ljubezen sv. Lovrenca proti nebu; nad to skupino se začinja glorijska Sv. Duha. Pojav, naslikan v polukupoli, bi se moral nadaljevati na stropu kora, toda le-ta je ločen po oprogi od kupole. To arhitektonsko oviro je mojster premagal na način, ki bi ga v benečanski tradiciji vzrastel slikar nikdar ne bil našel, tudi če bi bil čutil potrebo, slikarski združiti oba arhitektonski ločena prostora: Pellegrini je oprogo slikarski maskiral in jo spremenil v viseči lok, tako da se more prizor za njim svobodno razvijati in da prehaja polukupola neovirano v kor, kjer Bog Oče z angeli pričakuje bližajočega se svetnika. Slikarstvo tedaj, rimski pojmovano, in tako ga je pojmoval Rimljan Pellegrini, ni stavbarstvu podrejeno, kakor je bilo dotlej v Benetkah, marveč mora celo arhitekturo tako spremeniti, kakor zahtevajo njegovi lastni cilji, a pri vsem tem ne razdeva arhitekture, temveč jo podpira.

Ko je novo umetnostno naziranje premagalo prejšnji benečanski dekoracijski princip in se uko-

reninilo, ni bilo več težko, izvršiti zadnje zaključke, ki so mogli slediti iz novega razmerja slikarstva do arhitekture, in sliko tako prilagoditi stavbi, da tvorita takorekoč eno samo organsko telo. Tudi ti zaključki so se izvršili v Benetkah znatno pred Tiepolom — krasen zgled nam v tem oziru nudi cerkev S. Pantaleone. Zgradba je tipična jezuitska cerkev (dozidana l. 1686.), poslikal jo je Fumiani okrog leta 1700. (sl. 26., 29.). Slika predstavlja ogromno arhitekturo z mukami sv. Pantaleona; nad njo se odpira nebo in njega slava, ki čaka zmagovitega mučenca. Raba luči, posebna ljubezen za tvarnost in za velike arhitektonske prospekte označuje Fumianija kot Benečana, in vendar je ta slika delo, čigar pogojev niso ustvarile Benetke, marveč Bologna, kjer se je slikar šolal. Benečanska umetnost namreč ravno tega ni imela, kar vidimo tukaj izraženo v velikanski kompoziciji: sposobnosti, slikarstvo popolnoma osamosvojiti in mu dati nalogo, da vzporedno z arhitekturo, v družnem sodelovanju z njo stremi za istim skupnim ciljem. Kakor Tiepolu, tako je bil tudi Fumianiju Paolo Veronese vzornik, toda naziranje o nalogah slikarstva je pri obeh bistveno različno, zakaj Paolo je vendar slikal svoje arhitektonske prospekte kot ploskovite dekoracije, medtem ko jih Fumiani spaja s prostorom v nedeljivo enoto. Ta sprememba bi se ne bila izvršila, ko bi v benečanski umetnosti 17. stoletja ne bile prevladale južne umetnostne smeri.

Akademija v Benetkah ima neko Fumianijevo skico za stropno sliko in ta mali načrt je v drugem oziru zelo zanimiv. Na njej lahko opazimo, kako skuša slikar doseči kar najpopolnejšo enovitost v figuralni kompoziciji; vsa skupina oseb teži proti eni sami točki, ki je tudi najbolj žarko osvetljena. Ta težnja ni individualna lastnost Fumianija samega, slediti bi jo mogli marveč kot splošno posledico razvoja benečanske umetnosti v 17. stoletju. Čim bolj se utrjuje zavest medsebojnih odnosov in vplivov med slikarstvom in arhitekturo, tem bolj se uveljavlja kompozicija v masah, tem bolj enovita postaja razsvetljava (kar se nam mora naravno zdeti, če pomislimo, da slikarstvo ne ustvarja več samostojnih pojavov, ki jih je treba gledati posamez, marveč enotne slike, ki so v tesni zvezi s prostorom in njegovo razsvetljavo) in tem bolj zmaguje neki barevni idealizem.

S tem pa so bili dani pogoji, da je mogel nastopiti Tiepolo.

(Dalje.)

ZAPISKI

Slovstvo.

Oton Župančič: **V zarje Vidove.** Izdal in založil L. Schwentner v Ljubljani, natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1920.

Problema domovine se je avtor zbirke »V zarje Vidove« dotaknil že v nekaterih prejšnjih pesmih. Duma v »Samogovorih« uprav sloni na tem vprašanju. Med žensko pesmijo solnca in trave, vetra in žit, pisanih rut in krepke domače govorice — vsa brezskrbna časovna zastalost kmetovanja sije iz te pesmi — in pojočim glasom moža, ki slavi slavo velikih mest, roke in ramena giblje v ritmu dela, z delom bistro naprej hiti in ob taktu železnic, toku velerek in brnenju žic sanja smeje sanje napredka: med tema glasovoma zveni srce poetovo, vse razbolelo v dvomih. Dom je tu, ali kje ti je domovina? Ona ženska pesem poje le, če imaš zemljo, ki je tvoja. Oni moški glas poje le, če si z duhom in delom obsegel svet. Kaj imaš pa ti, slovensko srce: imaš-li zemljo, imaš-li svet?

Kje, domovina, si? Ali na poljih teh?
Še pod Triglavom, okrog Karavank?
Ali po plavžih si, ali po rudnikih?
Tu? Preko mórja? In ni ti mejâ?

Odgovor stoji v naslednji kitici:

Hotel nekdam sem, da bi se razširila,
da bi razpela svoj krog čez zemljo —
glej, in zdaj vidim: silna, brezmejna si,
v daljo kot seme razsipaš svoj plod.

Da to ni rešitev, je jasno. Prelestna podoba je to, ki jo je poet zamislil v tolažbo za neveselo resnico. Rod se bo množil, ali imena ne bo imel. Najjačji sinovi bodo izginiti v tujini, ki se bo dičila z deli njihovih rok, družine doma pa se bodo sovražnemu nasilju upirale, dokler bodo mogle. Zgodovina bo pokazala, da se je v tistih časih zares odločevala narodova usoda. Rešitev se je zdela tem bolj daljna, čim vneteje si jo iskal. Šele svetovna vojna jo je pomaknila v vidno daljavo... Ni čuda, da je poet pred tako perspektivo onemel. In onemela so vsa usta, kakor lepo popisuje prva kitica »Naše besede«:

Opolnoči nihče ni vedel kam ne kod...
Vse misli so glavo vteknile pod perot,
obmolknil pevec, prorok je zaspal,
narod se nemim sencam je udal,
dolgo strmeli je vanje tih
in sam je onemel ob njih. —

Takrat je Slovenija prisluškovala enemu samemu srcu. V tišino, ki je nastala, so se slišali le utripi tega enega srca, »centralnega srca«, kakor ga nazivlje Žu-

pančič sam. Ti utripi pa so bili kakor udarci kladiv: zvoneč so oznanjali njega, ki je še bedel, ki je še delal in ni hotel umreti. Zgodovinar tega moža pogrešati ne more, kakor ga ni mogel pogrešati čas, moža volje, moža dejanj in njega nesmrtno vere v življenje. Ko je srce tega moža počilo, se je njegova kri prelila po vsej zemlji, in glej, še prelita je utripala. Rešitev ni bila več daleč. Ob narodovem prebujenju, ob prerobenju vseh njegovih sil je oživela tudi umetniška tvorna moč, oblikujoči duh se je otresel spon.

V zarje Vidove je prva Župančičeva zbirka po srečno prestanih letih vojne. S premnogimi pesmimi se poet še rešuje iz vojnih grozot. V Dies irae še jezdijo apokaliptični jezdec. V Gladu še straši volk — glad, v strahotno vizijo povečana fizična bolečina, ki ji ni moči uteči. Otroci čebļajo, ali njih čebļanje ni otroško: naivnosti je primešano toliko nevarljivega instinkta, da je matere strah. Otroci molijo: Molitve upijó do neba. V otroško halunacijo vjet gleda iz Razgovora kos najstrašnejše vojne paline. Neskončno otožno je v Begunki pri zibeli tisto mesto, kjer se podoba begunske matere z detetom strne s podobo Marije in Jezuščka. In brezupu, ki je izražen v Belokranjski deklici, sloneči na podboju brez vretena in povesima, ni tolažbe. Večina pesmi pa že gleda naprej, bodisi da pripeva silam, ki grade novo domovino, bodisi da zatira pomisleke, preganja dvome in sodi sodbo nad omahljivci in izdajicami. Težkih tisoč let star narod namreč ne raste le po bioloških zakonih v svojo podobo, temveč se te podobe tudi jasno zaveda in smotrno stremi za njo. Saj hrani sporočila, veruje vanje in sanja o njih. Votli grom narodnih besednikov, plehki spevi njegovih piščalkarjev — kaj so njemu, ki je moder kot kralj Matjaž! On ima svoje kovače. Sam se bo zbral, sam si bo našel kladivarje. Že je razgrnjen zemljevid, že je napisana poslanica možem, ki so izdali naše pismo. Ko se zbude dvomi in zaskeli stari kes, ko lete očitki o stari krivdi in stari spor zopet oživi, stopi med brate Tuji mož s skrivnostnim darom: s slastjo in bridkostjo bratstva. Zgodovinski trenutek napoči, ali stražarji spe. Tisti, ki je bedel — bedel je en sam mož, po zeleni čeladi ga spoznaš — prekolne nebo in pade na zemljo. Divno raste sveti Jurij iz koledarskega okvira. Ljubeznivi svetec se iz junaškega vojščaka prelevi v blestečega vojskovodja, ki zbira narod in ga vede med sam blesk, med zgolj obilje. Primeroma malopomemben vnanji dogodek, otvoritev slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani, odklene v poetu še tisto besedo, ki je ječala v okovih avstrijskega narodno-persekucijskega duha. V brezmejni svobodi se razmakne duh, izpred prorokovega obraza padejo vsi zastori. Naša beseda, ta visoka pesem Slovenstva, je pesem tistih in samo tistih dni, je pesem našega in samo našega razvoja, kakor sega tisoč let nazaj v davnino in sije v temo bodočnosti dalje, nego sije solnce samo.

Da je domovina po takih krizah dražja, trdi že grški modrijan. Še dražja pa je tistemu, ki je že v mladostnih dneh gledal vanjo iz tujine kakor skozi zlat zastor, ki se je z vedno novimi bolečinami trgal od nje in hitel v tuje zarje tujih slav. Ki je izpod tujega neba trepetal nazaj kakor golob in mu je hrepenenje kazalo i pot i kraj. Ki je dolgo let gledal, slušal, plakal, upal in izpraševal za njeno skrivnost, dokler se ni razbolel v pesmi. Naša nova državnost v Župančiču ni našla nepripravljenega stvarjača. In Župančič se iz sinjine sferne lirike v rodoljubno pesem ni rešil iz bojazni. Svojo najlepšo besedo je hranil zanjo, najstrožja kritika ga je pripeljala med brate. In odtod drže poti na vse strani.

Stanko Majcen.

Shakespeare: Sen kresne noči. Prevel Oton Župančič. Izdala Tiskovna Zadruga, natisnila Delniška tiskarna v Ljubljani 1920. — Uvod in Opazke je napisal Jakob Kelemina. Opazke so jedrnate in za razumevanje popolnoma zadostne; kar se tiče Uvoda, se pa ne čutim poklicanega, izrekati o njem meritorično sodbo. — Opremo knjige je zasnoval prav okusno I. Vavpotič v duhu angleške ornamentike. — Kar se prevoda samega tiče, bi opozoril najprvo na eno prednost, ki bi morala biti sicer samoposebi umevna, a je pri prevodih pogosto pogrešamo: je slovenski. Druga lastnost njegova je, da se vsebinsko drži strogo originala in se bori z izrazom, da se pribori do tiste vsebine, ki jo je Sh. podal. Borba za izraz, ki Ž. odlikuje med vsemi našimi pisatelji, se vidi tudi tu, pokaže se posebno pri prestavi težkih mest z besednimi igrami in pod. Ž. tako elementarno in neoporečno prevaja nove izraze kakor to dela edino prvi umetnik — narod. Originalu se prilagaja celo tako daleč, da boste v prevodu težko našli kak verz več kakor jih ima original. Posebno posrečena je prestava prizorov s priprostimi ljudmi — diletanti, ki bi bila navadnemu prevajavcu delala posebno velike preglavice. Naravnost klasično je prestavil njihova imena. — V podrobnostih bi si pa dovolil k nekaterim mestom par opazk, ki bodo gotovo dobro došle pri prireditvi nove izdaje. Pri primerjanju sem uporabljal izdajo: »The plays of William Shakespeare, accurately printed from the text of Mr. Steeven's last edition with a selection of the most important notes, vol. III. Leipzig, tiskarna Gerhard Fleischer ml. 1805.

Prestava, str. 17: »(Filostrat odide.)« spada pred verz »Hipolita, glej, z mečem sem te snubil...«

Orig. str. 102, prest. str. 27. v govoru Heleninem imamo besedno igro: »he hail'd down oaths« in potem »this hail« in »showers«, ki je dobro podana s »ploha« in »naliv«, mislim pa, da bi se dala tudi v prvem slučaju prestaviti.

Orig. 104. — prest. 31. »that would hang us every mother's son« — »pobesili bi nas — vsake matere sina« in

orig. 122. — prest. 54. »come, sit down, every mother's son« — »pridite, sedite, vsake matere sin.« Ta prestava je sicer točna, a ne zdi se mi prav naša; mislim, da bi bilo bolje reči enostavno »vse«, če nimamo »vsake matere sinu« odgovarjajočega izraza.

Orig. 107. — prest. 35. »and taylor cries...« — »križ božji!« vzdihne... — Po mojem temelji vzklik

»tailor« (krojač) na besedni igri z »tail (rep, »zadnja plat«). V izdaji, ki sem jo jaz rabil, je citirana (str. 251) tudi opazka Johnson-a k temu mestu: »the custom of crying taylor at a sudden fall backwards, i think i remember to have observed.« Tako je razumljeno to mesto tudi v »Shakespeares drammat. Werke, übersetzt von Aug. W. v. Schlegel u. L. Tieck 4. Octav-Ausg. IV. Bd. Berl. 1852« in dobro prestavljeno: »und schreit: Per dauz!« Temu odpoveden izraz bi bilo treba poiskati tudi v slovenščini.

Orig. 109. — prest. 37. »the nine - men's morris is fill'd up with mud« — »blato leži, kjer so igrali trojko,« — iz prestave ni jasno, da je bila ta »špana« vrezana v zemljo (kar pri nas ni navadno!), zato pogrešam opazke o tem v op. 15, II. dej.; misel origin. je, da je »špana«, ki je bila vrezana v zemljo, zalita z blatom in ne samo mesto, kjer so jo igrali.

Orig. 109. — prest. 37. »no night is now with hymn or carol blest« — »noči ne razvedruje pesem ne koleda.« Ker se celo to mesto nanaša na božične pesmi, ki so jih peli kot pri nas koleda in božičnice v svrhu zbiranja darov, bi jaz predlagal to-le ali podobno prestavo, ker je smisel originala nedvomno posvečevanje noči in z izrazom hymn ni mišljena vsakdanja pesem: »noči ne posvečuje himna ne koleda.«

Orig. 110. — prest. 38. »then rich with my young 'squire« — »s tem dečkom samodrug.« Prestava se mi ne zdi jasna, ne vem, če jo je sploh mogoče razumeti v smislu originala. Prestava Schlegel-Tieck ima kar naravnost: »ihr Leib trug damals meinen kleinen Junker.«

Orig. 112. — prest. 41. Besedna igra hard-hearted in heart, prestaviti jo pač ni mogoče, vendar pa bi predlagal mesto Ž. prestave »ti vlečeš nase me, trdi magnet« — »privlačiš me, magnet ti trdosrčni«, kar je vsebinsko dobesedna, zvokovno pa vsaj približno enakovredna prestava za hard-hearted.

Orig. 113. — prest. 42. »the ill counsel of a desert place« — »in zlemu svetu kraja pustega;« prestava s »svet« je dvoumna; radi jasnosti bi jaz predlagal izraz »svetovalec« ali kaj podobnega.

Orig. 113. — prest. 42. »when cowardice pursues and valour flies,« »če plahost goni in srčnost beži!« — Po mojem tu cowardice ne pomeni plahosti, ampak naravnost strahopetnost, ker hoče Helena čimbolj poudariti nasprotje, ne pa ga izraziti v omiljenem pomenu besede plahost.

Orig. 114. — prest. 43. »wanderer« — »nepokoj«. Prestava sama na sebi je gotovo po smislu izborna, vendar pa dvomim, da jo je dosti čitateljev v zvezi, kakor je postavljena, razumelo.

Orig. 123. — prest. 55. »Ninny« — »Mikel«. V angl. je beseda igra Ninus (ime) in Ninny (tepec!) brez nadaljnje jasna; v slov. bi še razumel, da Tizba (Pisk) zamenja Nina za Mikla, ki mu je bolj domač, kako pa naj spravim Mikla v zvezo s pomenom tepec, ne vem.

Prest. str. 100. »resnica pa vas oprosti čudes,« se mi zdi slabo, treba bi bilo reči začudenja ali kaj podobnega.

Proti koncu je več težkih mest, — pač najtežjih v celi drami — nad katerimi je Ž. s precejšnjim uspehom poskusil svojo bistrumnost.

Tako orig. 159. — prest. 101:

»whereat, with blade, with bloody blameful
blade

he bravely broach'd his boiling bloody bream;

»pa bridki meč nameri v svoje grudi,
pa si presuni prsi presrčno.«

Orig. 165. — prest. 108:

»that liv'd, that lov'd, that lik'd, that look'd,
with cheer.« »Kar jih sijalo kdaj je v svetli svet.«

Najtežje pa je mesto orig. 165. — prest. 108, ki sta se mu Schlegel in Tieck naravnost izognila, s tem da sta ga izpustila. Ž. si je spretno pomagal preko te težkoče. V orig. imamo bes. igro die — umiram koncem govora Piramovega, na kar Demetriji reče: »No die, but an ace, for him: for he is but one.« (Ne kocka [die], ampak samo eno oko [točka na kocki ali karti — ace, naš as]: ker je samo eden.) Lisander nato: »Less than an ace, man; for he is dead; he is nothing. (Manj kot eno oko [točka na kocki ali karti], človek božji, kajti on je mrtev, on ni nič.)

Pri Demetriju pa gre besedna igra še dalje, ker ass, ki se izgovarja podobno kakor ace, pomeni osla.

Ž. je porabil zvezo die (umiram — kocka) in ace (oko — točka na kocki) in tako prav spretno premagal najtežavnejše mesto. Žal nam je samo za ironični pasus originala v pomenu osel. Predlagal pa bi, da se v Lisandrovih besedah črta »torej«, ki se mi zdi, da moti in ni prav utemeljen.

Orig. 165. — prest. 109. »Tezej: Najde ga pri zvezdah« (»by star-light«); — svetoval bi prestavo »pri svitu zvezd«, ker je sedanja prestava dvo-umna in posebno, ker ni formalnih ozirov, ki bi jo zahtevali. — Moje opazke se bodo zdele mogoče komu malenkostne, vendar ravno, ker cenim ogromni trud in neoporečno spretnost g. prevajalca, sem se tudi jaz potrudil malo bolj kot bi se bil pri vsakdanjem prevodu, ker pri takem resnem delu je včasih tudi malenkostna opazka važna, da se izboljša, kar mogoče še ni zadostno izpiljeno.

Frst.

Spiridion Gopčević: *Serbokroatisches Gesprächsbuch*, verbunden mit kurzer Sprachlehre und Wörterverzeichnis. Verl. Julius Groos, Heidelberg, 1920. 350 strani. Knjiga obsega tri dele, v prvem podaja najpotrebnejše iz srbo-hrv. slovnice; v drugem imamo res praktično zasnovano zbirko razgovorov, v tretjem kratek besednjak, ki je grupiran po predmetnih in pojmovnih skupinah. V splošnem sodim, da bo knjiga popolnoma ustrezala svojemu namenu: posredovati praktično znanje srbo-hrvaščine Nemcem, v kolikor jim je potrebna za vsakdanjo porabo na popotovanju ali v vsakdanjem občevarju z Jugoslovani. Edino s tega stališča je tudi opravičljivo, da se pisatelj ni skoro prav nič oziral na cirilico. Ne zdi se mi pa opravičljivo, da je uvel dve pravopisni novosti, ki jih srbohrvatska latinica dosedaj ne pozna, namreč: **ě**, ki naj bi ga čital vsak Jugoslovan v svojem prirojenem dialektu kot **e**, **ije** ali **i** in **g** za **đ** (**dj** ali **gj**). Neumestno se mi zdi v takih čisto praktičnim namenom posvečenih knjigah uvajati take novotarije, ko bi vendar morale podati to, kar je in ne kar bi bilo po pisateljevem mnenju boljše ali pametnejše. — Dalje se nam je zdelo, da je vprašanje naglasa za tujca premalo obširno obdelano, posebno pa smatramo za potrebno, da je v

takih in podobnih praktičnim namenom posvečenih knjigah naglas dosledno izveden v besednjaku in razgovorih pri vseh besedah ali v našem slučaju pri več kot dvožložnih, ker drugače je učenec v vedni zadregi, kako ima naglasiti. — Neprijetno dirne Slovenca ono mesto v razgovorih (str. 189), kjer se nas dotakne; pozabiti bi vendar ne smel, da take pavšalne izjave vzbude v učencu-Nemcu čisto nepravde predstave o Sloveniji. Tako čitamo tu: »U Istriji, Kranji i Koruškoj žive — isto kao u južnoj Štajarskoj — poglavitno Sloveni, poměšani s Němcima i Talijancima. — Slovenski je jezik narečje srpsko-hrvatskoga jezika...« Žalostno je, če je to zakrivilo neznanje, še bolj pa, če navadna površnost, ki se pisatelju ni zdelo vredno izogniti se ji radi — nas. — Malo čuden vtis napravi tudi na čitatelja, ko vidi, kako sili pri vsaki najmanjši priliki v ospredje osebnost pisateljeva, ki piše o sebi na str. V. in VI.: »...ich (betrachtete) mich gewissermassen als Bindeglied zwischen Deutschland und Slaventum. Durch meine Mutter habe ich nämlich auch deutsches Blut in den Adern, wenn auch alle meine Vorfahren bis zum Jahre 636 hinab Serben waren und ebenso fast alle ihre Gattinnen. (Denn die paar byzantinischen Prinzessinnen meiner königlichen Ahnen des Mittelalters und die zwei venezianischen Gräfinnen meiner Ahnen des 17. Jhrh. fallen nicht ins Gewicht.)«; vsa v cirilici podana berila na str. 85—94 so ponatisi člankov o pisatelju, kakor bi bili ti večidel iz provincialnih časopisov vzeti ponatisi cvet srbske literature in stilistike. Dalje se vrti ves razgovor pri knjigotržcu (str. 199—204) skoro izključno okolu Gopčevićevih knjig. — Kljub temu pa se nam zdi, da bo knjiga v splošnem odgovarjala svojemu praktičnemu namenu.

Frst.

Др. Васил Поповић, Историја Југословена, I. свеска. Сарајево, 1920.

Ta s stališča današnjega državnega edinstva pisana jugoslovanska zgodovina prinaša v svojem izišlem prvem snopiču pregled in opis najvažnejših političnih in kulturnih dogodkov, ki so bili odločilnega vpliva in pomena za razvoj treh jugoslovanskih plemen tekom takozvanega srednjega veka. Delo je — bodisi zavestno ali nezavestno — omejeno le na oni del južnih Slovanov, ki je danes združen v kraljestvu SHS in se torej po krivici zove »Istorija Jugoslovana«. O tem namreč, da bi Bolgari ne tvorili integralnega dela jugoslovenstva, ne dvomi pač nihče, in zgodovinska dejstva sama bi nas poučila, da je tudi v prošlosti naš teritorij ne le enkrat živel z bolgarskim skupno življenje. Srbija, Macedonija, Duklija in Slavonija so zvale nekoč bolgarske vladarje za svoje in v literarni zgodovini se nekateri pisci pripisujejo temu in onemu plemenu. Zgodovina bi morala v najširših plasteh narodovih utrditi zavest, da bo jugoslovansko vprašanje šele takrat končno veljavno rešeno, ko bodo segale meje Jugoslavije od Soče pa do Čataldže, ko bodo oblivala njeno obal tri morja: modro jadransko, belo egejsko in črno morje. Tako pa imamo v predležem delu zgodovino le treh, že danes državno ujedinjenih jugoslovanskih plemen.

Pisatelj nam ni nameraval s samostojnim raziskovanjem ali na podlagi doslej še nepoznanih virov podati novih dejstev, marveč je hotel le iz že doslej

nepobitno ugotovljenih zgodovinskih faktov kazati na medsebojno vzročno zvezo dogodkov naše minulosti. Uvodoma sicer zanikuje vpliv posameznih osebnosti na razvoj, potek in smer političnega in kulturnega življenja, toda tekom razprave same se pa zdi, da je prišel do uverjenja, da morejo močne osebnosti priklicati v življenje nove tvorevine in vtisniti javnemu življenju in pojmovanju žig lastne osebnosti (Nemanja, sv. Sava, Dušan Silni). Na nekem mestu pisec izrečno ugotavlja, da bi mogel ujedinjenje izvršiti samo jak vladar (str. 46), zopet drugje pa nam pripoveduje, da so se sodobniki z gledavali, ko se je kralj Milutin oženil s premlado princezo Simonido, kar navajam izmed mnogo drugih prvo le kot dokaz, kako težko je izločiti vpliv silnih mož — zlasti še v srednjem veku, ko je vse javno in politično življenje bilo osredotočeno v tanki plasti plemstva, odnosno vladarja, ki je znal isto ukloniti svoji volji — drugo kot zgled, kaj za »sintetičen pregled razvoja zemlje in naroda« ni ravno bistvene važnosti.

Pri opisu selišč Srbov in Hrvatov pred selitvijo na jug bi bilo treba poudariti, da so se pomikali iz Zakarpatja nekako v istem sosedstvenem razmerju, kot jih kaže poznejše historično naselenje: Slovenci (ki jih Popović tu ne omenja) so tvorili najzapadnejše krilo, ki se je dotikalo neposredno češkega življa. Odtod si moremo razlagati nekatere jezikovne sličnosti koroškega kot našega najzapadnejšega narečja s češčino (vigred, modliti). Ravno Slovenci smo prišli iz današnjih karpatskih slovaških krajev: mi in Slovaki, ki se sami zovejo Slovenci, smo do danes ohranili staro skupno ime, kar si razlagam tako, da pri obeh teh dveh plemenih vsled kratkotrajnosti oziroma pomanjkanja večjih državnih tvorb ni bilo prilike, da bi se bilo ime vladajočega rodu razširilo in spojilo z vladanim teritorijem, kot je bilo to mogoče pri Hrvatih in Srbih. Tudi Dubrovničani, ki niso priznavali niti hrvatske niti srbske nadoblasti, kličejo jezik svoje renesančne kulture enostavno »slovinski«.

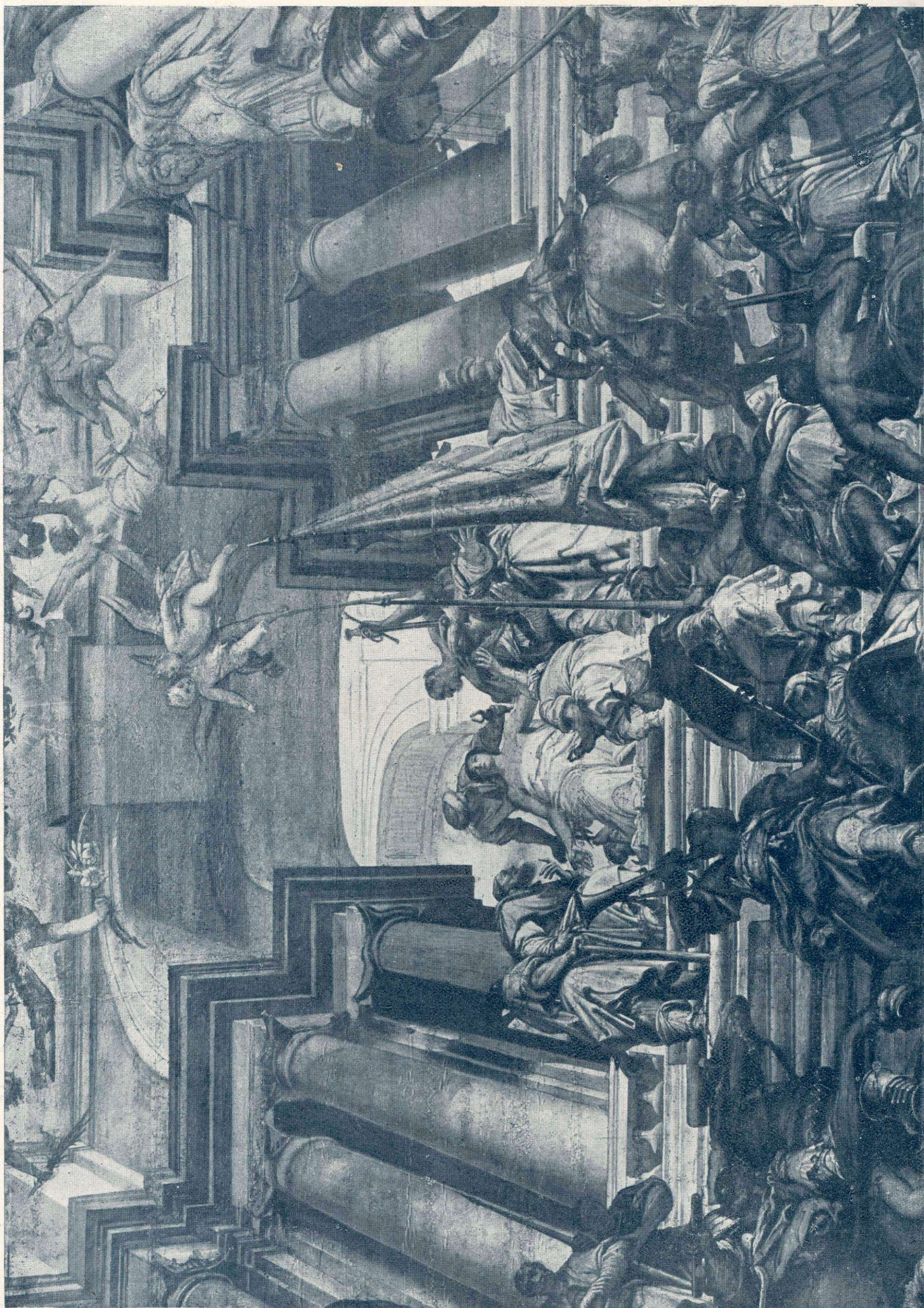
V knjigi je nekaj netočnosti, ki jih velja popraviti, ker sem prepričan, da se bodo sicer prepisavale brez kritike in šle, kakor je že navada, iz rok v roke. Predvsem ne drži pavšalna trditev, da je Karantanija obsegala celokupno slovensko ozemlje. Prvič zato ne, ker v njej niso bili nikdar zapopadeni Slovenci, ki so stanovali v Panoniji, po Solnograškem ter po današnjem Gor. in Dol. Avstrijskem. Saj zovejo zgodovinski viri zemljo med Anizo in Dunajskim lesom naravnost Slovēnijo (Sclavinia, partes Sclavanorum). Drugič pa zato ne, ker pojem Karantanije tudi v javnopравnem oziru ni stanovit, njen obseg se je iz stoletja v stoletje krhal, dokler se ni skrčil v ozke današnje meje. Oprekati moram dalje trditvi, da je bila Karantanija povzdignjena v vojvodstvo radi večje obrane proti Madžarom: kajti moč teh slédnjih je bila že 20 let prej strta z bitko na leškem polju. S to povzdigo so hoteli nemški cesarji le razbiti prenevarno moč bavarskih vojvod, ki jim je Karantanija pripadala. Zgrešeno je mnenje, da bi se bila izvršila grupacija mejnih grofij po želji koroških vojvod; za to so bili merodajni drugi, predvsem rodbinski, fevdalni in splošnopolitični oziri. Trditev, da je bil kraj X. stol. ojačen nemški vpliv na slovenski živelj, bi moral pisec utemeljiti s preminulo madjarsko nevarnostjo, sicer obvisi kot domneva v

zraku. Tu naj tudi omenim, da karantanska marka ni obsegala južnega Štajerja, marveč Srednje in Zgornje Štajersko ob Muri. Južni Štajer v delu Savinjske doline pa je pripadal pozneje začasno Kranjski, ki se ni omejevala le na Gorenjsko stran, pa tudi ne moremo reči o njej, da je tvorila še v X. in XI. stoletju edinstveno upravno področje.

Pri obredu vojvodskega ustoličenja omenja P. »hromu slijepu kobilu«, česar pač viri, ki pridejo tu v poštev, nikjer ne trdijo. Enej Silvij Piccolomini govori le o mršavosti črneža vola in konja. V izrazu »macie deformis equa« označuje pridevnik le estetično posledico mršavosti, nikakor pa ne smemo besede deformis vzeti iz konteksta ven in si jo samostojno, pa tudi svojevoljno tolmačiti v gornjem smislu, kot je to storil Popović, gotovoda pod vplivom zadevnega dr. Vošnjakovega publicističnega spisa.¹ Oba starejša vira (opat Vetrinjski in Otokarjeva kronika) ne omenjata mršavosti bika in kobile, marveč trdita le, da ste bili živali marogasti, — o sleposti in hromosti ne govori nobeno zgodovinsko utemeljeno sporočilo. Da je značil udar v lice pravico do revolucije, je tudi trditev, kateri se ne morem pridružiti. Ta udarec naj bi vojvodo le potrdil v njegovem novem pravkar formalno izvršenem dostojanstvu. Enej Silvij skuša dokazati cerkven značaj vsega tega obreda. Ali se nam v tem slučaju ne vsiljuje nehote sličnost z rahlim birmanskim udarcem po licu? Na drugi strani bi pa mogel ta udarec opominjati vojvodo na njegovo neposredno pred tem storjeno obljubo, da hoče biti vsem dober in pravičen sodnik. Opraviti bi imeli v tem slučaju s preostankom in vplivom bavarskega običajnega prava, da so pri važnejših pravnih dogodkih okolu stoječe, zlasti mlajše priče uhljali ozir. očohali, da se jim je zadeva vtisnila bolje v spomin. Zato najdemo v starejših koroških listinah vedno natančno ločene priče po slovenskem in bavarskem načinu (= testes per aures tracti). Nekoliko predaleč gre tudi trditev, da so vojvodi do XVII. stol. polagali nastopno prisego slovensko: le slovenskim fevdnikom se je čitala zakletva v slovenskem jeziku.

Pri opisovanju Metodovega delovanja in nasprotovanja nemške duhovščine bi moral pisatelj na vsak način vsaj omeniti moralno oporo, ki jo je za svoje početje imel nemški episkopat v istočasno nastalem cerkvenem razkolu v Carigradu. Ukinitve slovenskega bogoslužja v Primorju pa niso toliko pospeševali papeži, ko visoka romanska duhovščina s kraljem Tomislavom na čelu. Ravno nasprotno, kazati bi bilo potreba na svetovno-politične nagibe, vsled kojih so pa-

¹ Dr. Bog. Vošnjak: Poglavje o stari slovenski demokraciji z epilogom dr. N. Županiča. Iz angleščine preložil ing. N. Zupanc, Lj. 1919, str. 5. Tudi razlaga, ki jo navajamo spodaj, da je udarec v lice pomenjal pravico do revolucije, je vzeta iz iste brošure, str. 8. Zanimalo nas je, odkod se je pojavila »hroma, slepa kobila«; zdi se nam, da je mogoče samo posledica netočne prestave iz angleščine in bi bili radi dognali, kak izraz je rabil Vošnjak v originalu, vendar ga v Ljubljani ni bilo mogoče dobiti v roke. V drugem angleškem spisu »A bulwark against Germany«, str. 45, omenja Vošnjak tudi ta obred, a govori samo o »a dappled mare and a dappled „ox“«, kar bi pomenilo »marogast« in nič več; to nas je še bolj potrdilo v naši domnevi. — Op. ur.

Sl. 29. Benetke. S. Pantaleone. (Fumiani.)

peži sistirali sklep splitskega cerkvenega zbora (1060) glede ukinjenja slov. službe božje. Karlovi cerkvenopolitični razdelitvi (811) v kulturnem in narodnem oziru ni pripisovati bogvekake važnosti. Da je sever v narodnostnem oziru v toliki meri podlegel, je pripisovati v prvi vrsti redki naseljenosti teh pokrajin, na katere je vrh tega nemški val najpreje in neposredno butil. Sicer so pa nemški svetni kot cerkveni knezi v enaki meri tudi na svojih obširnih posestvih južno od Drave naseljevali nemški živelj: nemški fevdni sistem se ni ustavil pred Dravo, marveč je žugal celo Italiji, da jo uduši. Sploh so vzroki in posledice mnogostranskega srednjeveškega fevdalizma in partikularizma premalo plastično orisani. Pisec meni, »da je zakon iz l. 1231 (misli menda na constitutio in favorem principum) šele dekretiral razne napol suverene grofije in kneževine, ko je bilo to vendar že v razvoju zaključeno in je bil takrat le dejanski stan uzakonjen. Ob tej priliki bi bilo omeniti tudi analogen razvoj v področju ogrskega vpliva, ki kulminira v zlati buli ter pokazati na vzroke, ki so na jugoslovanskem ozemlju preprečili snovanje manjših državnih tvorb po nemškem vzorcu, — kako je rastla monarhična oblast in z napredujočo recepcijo rimskega prava izpodjedala temelje fevdalizmu, kako se končno v tej luči kaže borba med absolutno močjo deželnega kneza in podložniki v pogostih kmečkih uporih, kojih geslo je bilo uprav boj za staro pravdo. Pisatelj je imel dovolj prilike, da bi mogel primerno osvetliti delovanje hrvaškega in srbskega plemstva, ki je bilo državotvoren element le v svojo korist: kakor Hrvatje Ogre, tako so podpirali Srbi svoje turške gospodarje in sklepali krvne vezi z njimi. Če je šel srbski seljak v gore, ga ni vodila tje toliko nacionalna zavest ali »borba brez kompromisa«, kakor meni Popović, marveč bridko dejstvo, da v rodni vasi ni bil varen ni življenja ni imetja. Ni na mestu olupšavati n. pr. dejstva, da srbsko plemstvo ni znalo ali ni hotelo izrabiti turškega poraza pri Angori, češ, da je bilo to takrat že nemogoče, ker so si bili bojda Turki v teku niti 50 let utrdili na Balkanu »narodnu osnovicu za svoju državnu vlast«, ko jim te narodne baze Evropa še danes ne priznava. Plemstvo opravičuje tudi s tem, češ da je bilo izkusilo, da od krščanskega zapada ni bilo pričakovati pomoči. Ni mi jasno, kako more spraviti P. v sklad s to trditvijo dejstvo, da je bila v bitki pri Nikopolju odločilna za turško zmago ravno pomoč srbskih čet Štefana Lazarevića. O vprašanju, ali je bilo za Srbe res najugodnejše pravoslavje, je skušal P. marsikaj povedati, kar človeka noče prepričati; da bi med Srbi in Bolgari zijal še širši prepad, če bi obe plemeni razen političnega ločil tudi verski razdor, tega razloga pa ne najdem nikjer v tej zgodovini Jugoslovancov. Da je zveza Hrvatske z Ogrí donesla učvrščenje hrvatske nacionalnosti in državne ideje, tak zagovor prepustimo raje raznim unionistom, kakor tudi žalost za slovenskimi Šponhajmovci, Celjani i. dr. Utemeljitev, da južni Slovani zato niso snovali lastnih mest, ker je naš narod od pamtiveka seljaški in živi najraje v raztrganih malih naseljih, se zdi, kakor bi jo čitali v kakem ljudskošolskem berilu; je kot bi rekel, da so stari Slovani raje hodili peš, ker niso marali železnic. O razvoju trgov in mest bi trebalo spregovoriti iz narodnogospodarskega stališča; zdi se mi, da

je piscu neznan, da je dal že Ljudevit Posavski poklicati zidarje iz Italije, da so mu stavili gradove in mesta. Tu mi je pripomniti, da skladišnega prava ni imel samo Beljak.

Razdelitev knjige po raznih kapitljih se mi zdi dokaj nejasna, često obravnavajo poglavja popolnoma nekaj drugega (n. pr. XI., politiška geografija), kot bi iz naslova pričakoval, razni deli niso pregnantno označeni, mnogokaj se ponavlja, in sicer na ta način, da pisatelj to, kar v enem odstavku trdi, v prihodnjem često rad predrapira, kar gotovo ustaljenosti in umerjenosti sodbe ni v prid. Dostikrat naletimo na razne apodiktčne trditve, ki bi jih moral, če ne dokazati, pa vsaj verjetno predočiti (prim. pleonazme o rasnih in državotvornih dobrinah raškega tipa). Kar tiče literature, katere pa ne najdem nikjer navedene, jo je pisec v glavnem izrabil, v specialnih vprašanjih pa ista itak premnogokrat čisto odpove. Pri virih omenja samostanske mrtvaške knjige iz okolice Linca, kar je gotovo zamenjal z onimi št. peterskega samostana v Solnogradu, tudi ni razvidno, da je takozvani ljubljanski rokopis istoveten s stiškim. V delu je več nepopravljenih tiskovnih napak, ki gredo večjidel na rovaš nejasne cirilice ter en lapsus calami: Ljubljanski, mesto Ljubeljski trg (= Tržič).

Jos. Mal.

Umetnost.

XVII. umetnostna razstava. — V maju in juniju smo doživeli v Ljubljani v Jakopičevem paviljonu XVII. razstavo. Razstavili so: Čargo I., Dolinar L. (kipar, je svoja dela po slučaju s kritiko dr. Dobide v »Jugoslaviji« umaknil z razstave), Gašpari M., Gustinčič P., Jakac B., Jakopič R., Klemenčič F., Kralj A. in Kralj F. (oba kiparja in slikarja), Kos G. A., Kos V. (kipar), Napotnik I. (kipar), Omahen I., Pilon V., Povirek I. (kipar), Sterle F., Tratnik F., Vavpotič I., Zajec I. (kipar), Zupan F., Zupanec A., Žmitek P. — Razstavljenih je bilo vsega skupaj okrog 140 del. Zastopana ni bila naša celokupna umetnost, ampak z malimi izjemami samo ena skupina. V splošnem je bilo opazati dve struji, ki sta si držali nekako ravnovesje, zunanji uspeh razstave pa je bil odločno pri mlajši struji. Kljub temu pa smo lahko videli precej jasen pregled čez umetniška stremjenja pri nas v zadnjih 20 letih. Vse, kar je bilo na razstavi zrelega ali mladega, kipečega, o talentu po izrazu stremečem pričajočega, se giblje med dvema poloma, med katerima niha vsa sodobna evropska umetnost umirajoča in vstajajoča, pota v bodočnost iskajoča, med impresionizmom in ekspresionizmom. Oddaljevanje od prvega in bližanje k drugemu, to je smer, po kateri gre naša umetnost, kakor nam jo je pokazala ta razstava.

Pravzaprav je meni, ki sem 5 let živel brez stika z domačo umetnostjo, težko pisati poročilo o ti razstavi, ker mi je nedvomno odšel marsikak moment, ki je v razvoju naše umetnosti važen. Jasno pa mi je vendar, da se zadnjih 10 let sem pripravljala pod vplivi zapadne in srednje Evrope važen preobrat, katerega glasniki prihajajo na ti razstavi enakopravno z impresionisti do veljave. Ta prevrat se je izvršil sicer na celokupnem umetnostnem polju, vendar je pri nas njegov hod posebno jasen v slikarstvu; in tudi na sedanji razstavi

nam slikarska dela podajajo zares poučno vrsto prehoda od čistega impresionizma k takozvanemu ekspresionizmu. Pa še druga poteza je važna pri našem slikarstvu: ima tradicijo, lahko bi govorili v gotovem oziru o šoli. Novejši in plodovitejši razvoj našega slikarstva se začne z impresionizmom. Podlaga so Francozje, posrednik je Ažbè, ki je živel v Monakovem in uvajal tam začetnike našega domačega impresionizma v novo pojmovanje umetniške koncepcije slike svetâ. Tradicija gre potem preko Groharja, Jakopiča, Vavpotiča, Jame, Vesela, Sternena — kolikor imen, toliko individualnosti — k Tratniku, ki je črpal že iz drugih virov, zvezo pa bi jaz iskal preko Jakopiča, kakor bom začrtal pozneje. Na temelju impresionizma, vendar zopet iz druge roke sta bila vzgojena G. A. Kos in A. Zupanc. Tratnik, G. A. Kos, A. Zupanc si stojé v gotovem smislu paralelno, a vsak pomeni drugo smer, drug korak od impresionizma k novim umetniškim možnostim, vsak išče izraza nenasitne človeške duše novim potrebam. — Dočim se do sem dá jasno slediti nit razvoja na domači zemlji s pomočjo vzpodbud iz velikega toka evropske umetnosti, ki prihajajo po mladih iz tujih središč se vračajočih umetn. močeh, se nam zdi, da se je ta tradicija pretrgala, ko stopimo pred brata Kralja. Dobida se je v svojem poročilu v »Jugoslaviji« opravičeno vprašal, odkod sta ta dva vzela svojo umetnost. Vendar je v velikih obrisih njihovo stališče že jasno: brez Klimta in njemu sorodnih, brez poznanja takozvanega ekspresionizma, pa mogoče tudi brez Meštrovića, bi njuna umetnost ne bila mogoča. Korenine imata izven domovine. Je pa nekaj drugega, kar ju vseeno veže na domovino — poteza, v kateri se moderni ekspresionizem pogosto stika s primitivno umetnostjo — duh ljudske umetnosti, priproste v sredstvih, naivne v pojmovanju, ju veže z grudo.

V našem kiparstvu take tradicije ni. Sploh igra kiparstvo v novejšem razvoju umetnosti na naših tleh razmeroma majhno vlogo. Imeli smo in imamo sicer celo vrsto kiparjev, vendar jih je javnost vspricho slikarjev skoro prezrla, in če se je od časa do časa zanimala za slikarska dela, je napram kiparstvu le redko pokazala svojo naklonjenost, še manj pa razumevanje. Na razstavah so se obiskovalci v nekaki zadregi pomikali mimo plastik. Tudi v življenju so naši kiparji ostajali nekako neopaženi, dočim je bilo za slikarje vendar nekaj zanimanja in so jih tudi vpoštevali. Ako pogledamo vrsto naših kiparjev tu na razstavi ali tudi izven nje, vidimo, da tiste osebne vezi kot med slikarji med njimi ni. Skoro vsak izmed njih predstavlja posebno smer, ki mu je bila vcepljena v kakem srednjeevropskem središču, kjer je študiral. Tudi oni predstavljajo različne štadije razvojne črte evropske plastike v zadnjih desetletjih, a o razvoju doma, kakor pri slikarstvu, ne moremo govoriti. Sicer sem pa prepričan, da bo tudi kiparstvo stopilo v krog javnega zanimanja, kakor hitro se v Ljubljani bližnje bodočnosti pojavijo reprezentativne stavbe, za katerih opremo bo treba zaposliti cele delavnice kiparjev in slikarjev.

Oglejmo si sedaj kratko glavne zastopnike naše umetnosti na ti razstavi:

Med kiparji zaslužijo posebno pozornost I. Zajec, L. Dolinar, I. Napotnik in brata Fr. in A. Kralja.

I. Zajec, katerega umetnost je od nekaj bolj pripovedna, kakor pa po novem, silnem umetniškem

izrazu stremeča, si je ostal zvest. S stališča moderne gledan, je on med vsemi zrelejšimi zastopniki te razstave najnemodernejši. S tem pa ni rečeno, da je okorel, nasprotno: in sicer prav odločno se giblje v neki čisto gotovi smeri. Že temata njegovih skulptur so simptomatična zanjo: Medea, Sapho, Favn in Nimfa, Melpomene; — čar antične klasične umetnosti mu je prevzel dušo in odločilno vplival na razvoj njegove zadnje smeri. Zajca sem poznal poprej kot moža precej gibke fantazije, ki je imel ideje in jih oblekal v prikupno obliko; navduševal se zanj nikdar nisem, ker me je njegova umetnost spominjala na igranje, nam ljudem sedanjosti pa bolj imponira borba za izraz, sila, pa naj bo tudi robustna. Da si je sedaj nadel togo Rimljana, me praznaprav ni presenetilo; nasprotno karakteristično je to zanj v času, ko je šel preko vse Evrope vpliv Rodinov, Bourdellov, in ko zadnji čas mami naše umetnike Metzner, in ne v zadnji vrsti Meštrović. Karakteristično je zanj, da se ga ni doteknil. Sicer je neko zbliževanje z ideali antike opazati tudi v moderni precej pogosto, a ne upam si reči, da je Zajec odvisen od teh klasicizujočih struj, ampak ga je preje njegov notranji razvoj sam privedel do tega. Vendar njegov klasicizem ne gre posebno globoko, včasih se zdi skoro kopija, drugič zopet moderni naturalizem oblečen v togo klasičnega motiva. Posebno tipičen se mi zdi v tem oziru portret gled. igralca Danila: Doprsen kip v naravni velikosti. Pri njegovi koncepciji je kumoval poznorimski realistični portret. Ne vem, ali je to samo slučaj ali se je Zajec tudi zavedal, kako dobro potezo je napravil, ko je oblekel svojega junaka v togo. Če se je to zgodilo zavedno iz potrebe podati več kot samo vse malenkosti površine obraza ali samo slučajno — ta portret je vreden vseh drugih Zajčevih del na ti razstavi.

L. Dolinar je človek sedanjosti; on ljubi pristen material, posebno marmor, in mislim, da je nesrečen, če ga mora v silni nadomestiti z nepristnim. Pa še eno veliko prednost ima: on ljubi delo kot tako, z ljubeznijo kleše iz trde snovi svoje oblike — in to je ena prvih potez, ki nam izdajo umetnika. On ni realist, svoje ženske portrete obda z neko milino, ki bi lahko postala sladka in manirirana, če bi ji ne iskal vedno novih oblik.

Po ljubezni do pristnosti materiala mu je soroden I. Napotnik. Vsi njegovi kipci so majhne intimne velikosti, izrezljani iz lesa. Pri koncepciji ga odlikuje pristen humor (hrošč, prijatelja, deček z mačko), živahna fantazija (Dušice), pri kompoziciji na barok spominjajoča polnost, da, skoro pretirana polnost oblik, ki meji že na nelepoto, odločuje pa tenko občutena linija, v kateri se izživljajo ti mali intimni individui (Plesavki); Napotnik ljubi delo kakor Dolinar, ta ljubezen se kaže v vsaki obliki, ljubi pa tudi material, čigar barvo in strukturo zna izborno izrabiti in podrediti svojemu namenu. Intimna poteza teh rezbarij, ki sem jo gori omenil, je za naše razmere nekaj novega, prinaša nek važen element, ki je igral veliko vlogo v vseh umetniško visokostojajočih dobah: pri takem kipcu te ne mika samo, da ga ogleduješ, da oko otipava vase poglobljeno črto, v katero je vkovanega toliko življenja, da je prisiljeno izpreminjati položaj in iti okolu kipca, da ga vžije vsega, še več: nehote ti roka seže po njem, da ga zavrti okolu njegove osi (Plesavki), da ga otiplje, da tudi tem fiziološkim potom užije delo umetnikov.

Obeh Kraljev ni mogoče ločiti drug od drugega. Fr. Kralj je absolvent akademije v Pragi in očitno je on posredoval tehnično znanje in oblikovni značaj svojemu mlajšemu bratu abiturientu A. Kralju. Večina njunih plastičnih reči obsegajo majhni reliefi v mavcu, 1 okrogla plastika (Kralj A., Zlati gradovi) in 4 iz lesa izrezljane reči: 2 Kristusa (veliki je namenjen za grajsko kapelo na blejskem gradu), majhen kip svetega Janeza Krstnika in Zločin (A. Kralja).

Umetnost obeh Kraljev se najbližje približuje drugemu polu naše razstave — ekspresionizmu, da, celo več: ona je že v polnem pomenu ekspresionistična. Označuje jo enkrat podrejenost vsega dekorativnemu principu, — po katerem je vsaka umetnina individuj zase, ki ima samostojno organizacijo z lastnim estetskim ravnotežjem, iz katerega edino je razumljiva in upravičena. Vsako naturalistično merilo tu odpove (n. pr. sv. Družina, Bahus); drugič izrazitost oblik, posebno pa linij; umetnik sistematično stremi za takozvanimi ekspresivnimi linijami, za linijami, ki govorijo, ki se prilagajajo v svoji strukturi kar najtesneje temu, kar želi umetnik izraziti, temu za izrazom stremečemu principu podreja umetnik i naravo, dela ji silo, če se mu zdi potrebno in vpošteva edino dekorativno — estetsko ravnotežje svoje umetnine. Kot posebno izrazit primer za to bi navedel Čmrle, sv. Družino na begu in, da bo jasneje, sliko A. Kralja Marijino oznanjenje, ki jo v tem oziru lahko postavimo kot posebno nazoren primer za to, kar smo zgoraj povedali.

Kar se tiče v pristnem materialu izdelanih reči, bi omenil oba Kristusa na križu in sv. Janeza Krstnika kot polne plastike. Da Kralja anatomske obvladata telo, to kaže premnogo potez njihovih del in očitno je, da iz drugih ozirov, ki so utemeljeni edino v njihovi umetnosti in v zgoraj navedenih dveh glavnih načelih dekorativnosti in izrazitosti, zanemarjata naturalistično stran svojih postav in jo avtonomno rabita ali prezirata, kakor se jima zdi primerno. To vidimo i pri Kristusih i pri sv. Janezu. Nenaravno so poudarjene ustnice Janezove (»glas v p i j o č e g a v puščavi«), nenaravno so poudarjeni prsti, ki »govoré«; nenaravno suho in ozkoprsno je asketiško telo; ta ozkoprsost je značilna tudi za oba Kristusa; prsti Kristusa govore o bolesi; del trnjeve krone velikega Kristusa se obeša, skoro bi rekel koketno, preko obraza na prsi; o trpljenju, o odpovedi, o askezi govore te postave. Les je puščen tak, kakor je bil v naravi, ne izbira ga po zanimivi strukturi kakor Napotnik — on je umetnik primitivne poteze, ki sliko, ki mu polni dušo, vtisne kot pečat prvemu tvarnemu predmetu, ki mu pride pod roke, tradicionalni duh »Herrgottschnitzerja« se oživlja v Kraljih pred nami. V tem oziru — v svojí rafinirano-primitivni izbranosti — je posebno zanimiv Zločin: kos drevesnega debla, ki je od desne strani globoko podsekan, primitivno, reliefno obrezan, kakor z navadnim žepnim nožem: v to je fantazija umetnikova (A. Kralj) zasnovala grandiozno vizijo Zločina. Tu je vse simbol, od reliefne slike do podsekanega (!) kosa debla samega.

Na slikarskih delih, ki so razstavljeni na ti razstavi, pa se precej jasno dajo zasledovati glavne razvojne faze slovenskega slikarstva od konca XIX. stoletja sem.

Čista impresionista sta v svojem bistvu R. Jakopič in I. Vavpotič. In vendar tu že neizvežban opazovalec

nedvomno zapazi veliko razliko med njima. V R. Jakopiču živi duh impresionistov, ki jim je bil umetniški problem vse, predmet pa čisto postranska stvar. In vendar je Sipina več kakor zgolj problem svetlobe in barve. To je ena tistih slik, ob katerih se oko vzradosti in tu si najrafiniranejša umetnost podaja roko z najprimitivnejšo, kajti ta ima edini namen vzbuditi fiziološko estetsko zadovoljstvo, vzradostiti oko, to, k čemur stremi takozvana ljudska umetnost povsod, kjer se še drži na višini umetnosti, in pa najmodernejše struje, ki se po svojem čuvstvanju zavedno in nezavedno približujejo primitivni umetnosti vseh dob in kultur. Tisto veselje nad barvami kot takimi, ki zavedno ali nezavedno povzroči učinkovite kombinacije barvnih potez, je tudi, ki napravi iz Sipine več kot rešitev samo neposrednega umetniškega problema in ki preko Jakopiča-impresionista podaja roko Tratniku in novim smerem.

Drugačen je Vavpotič. Po svojem izvoru in sredstvih impresionist ali če hočete določneje pleinairist; vendar zanj ta umetnost že zdavnaj ni problem, ki ga zanima kot problem, ampak mu je sredstvo, s katerim virtuosno razpolaga, v dosego drugih namenov pripovednega značaja. Razstavljenih je več portretov, kjer gladko obširno pripoveduje o svojem predmetu, skoro bi rekli z neko konvencionalno eleganco, novega pa ne najde v njem, globin njegove duše nam ne skuša odkrivati. Vavpotič si je vsaj eno desetletje že dosledno zvest, čuti se gospodarja svojih sredstev in ne čuti potrebe po novih; ona so mu priborila ugled pri občinstvu, ki jih z začetka sicer tudi ni razumelo — in v tem tiči skrivnost, da je na ti razstavi v družbi, ki ga tu obdaja, ostal nekako pozabljen, čeprav je razstavil 12 del.

F. Tratnik je med vsemi najbolje zastopan, on je središče razstave in ni slučaj, da se je občinstvo relativno največ zanimalo zanj, za to so bržkone tudi globlji razlogi. Dobro je, da ni razstavil samo poslednjih svojih reči, ampak dodal tudi nekaj starejšega. Razstavil je poleg risb topot menda prvič tudi skupino oljnatih slik.

Zanimive so njegove grafike. Vidimo tu rafiniranega risarja, ki ga pravzaprav ni mogoče imenovati risarja, ampak slikarja v črnobelem načinu — grafika. Zanimivo je opazovati razvoj od Kovača (1908) do Beručev (1920) ali portreta Golje (1919). Iz rafiniranega risarja stopa pred nas velikopotezen grafik, ki z elegantno potezo obdeluje svoje predmete. Isti razvoj od risanja k slikovitemu grafičnemu načinu nam predočuje razvoj od Slepcev do Hrepenenja in Zastave.

V Tratniku smo svoj čas prvič srečali novi dih iz zapadne Evrope — izraznost, katere očeta sta bila Gaughin in mladi Picasso. Njegova sredstva, četudi impresionistična, so služila pri njem prvem pri nas novemu umetniškemu cilju — vsebinski poglobitvi v smeri ekspresionizma. Še jasnejša je ta njegova prehodna vloga mogoče na njegovih oljnatih slikah. Njegova pacasta tehnika je naravnost vzeta iz impresionizma; svetloba je, ki daje življenje tem barvnim poezijam, ki imajo pogosto lesk dragih kamenov — tu se mi zdi očitna neka sorodnost z Jakopičem, mogoče samo dozdevna, mogoče resnična — na njo sem mislil, ko sem dejal, da Jakopič preko svojega impresionizma daje roko modernim strujam. Tu naj bi bil tisti stik. Suzana je silna v potezi čopiča, ki je direktno obliko ustvarjajoča. Kot blesteče prikazni, sestavljene iz luči

in dragih kamenov, stopajo iz skrivnostne megle ozadja pred nas ti portreti, n. pr. Starec in Mira, kjer je slikar rafinirano izrabil v svoje namene strukturo platna. — Tratnik je tudi vsebinsko središče sedanje razstave, vez med obema poloma, med katerima niha naša umetnost, kakor nam je tu predstavljena.

Tudi Anica Zupanec izhaja od impresionizma, vendar se mu je oddaljila še dalje kakor Tratnik. Označuje jo v kompoziciji velikopoteznost, stilizira svoje predmete in njihova prostorna razmerja, da tem jasneje more zasledovati svoj cilj: monumentalno-ornamentalno razdelitev ploskve, ki se javlja tudi v velikopotezni iskani nenaturalistični barvni kompoziciji. Posebno karakteristični sliki sta Predmestje in portretna študija, ki jo je nazvala Pleinaire. Bržkone je slučaj, da visi poleg Vavpotičevega pleinaireportreta g. P., vendar bi si mogli težko misliti poučnejšo paralelo kakor ta dva portreta. Dočim so za impresionista Vavpotiča merodajni naturalistični, v naravi opazovani refleksi in barvne in svetlobne igre, imamo tu pač po naravnih opazovanjih posneto, vendar svobodno hoteno in umetno sestavljeno barvno kompozicijo. Tudi kompozicija položaja portretiranega skuša biti pri Vavpotiču kar najbolj slučajna in neprisiljena, dočim je pri Anici hoté frontalna, iskano izenostavljena in nalašč za njeno nalogo postavljena.

G. A. Kos je razstavil tri portrete. Tudi on se je oddaljil od naturalizma, njemu portret ni več samo naturalistična podobnost s predmetom, ampak skuša iti globlje, za zunanje oblike in ta svoj poskus skuša podpreti tudi z zunanjimi sredstvi, z ornamentalno razdelitvijo ploskve in z barvno kompozicijo. Posebno jasno kaže to portret ge. Vide dr. Novakove, ki je iskan v vsakem pogledu in kjer je preračunjeno vse, od poze gospé same do cvetk ob njeni strani in barvne kompozicije, na efekt. Portret gđč. K. H. je osredotočen na izraz obraza in v tem oziru, skoro bi dejal, popolnejši kot prvi. Lastni portret je zopet iskan v kompoziciji in ves osredotočen na izraz oči, ki ga tudi popolnoma obvladajo.

Najdalje po potu k ekspresionizmu sta šla tudi v slikarstvu brata Kralja. F. Kralj ima štiri risbe s svinčnikom (Kralj Matjaž, Madona, Kalvarija in Malopridno drevo). O njih velja v bistvu isto; kar sem povedal o reliefih. Za izraznost linije, ki je tu nositeljica čuvstva in obenem posredovalka čudnega izrodka fantazije, je posebno karakteristično Malopridno drevo. Umetniško najpopolnejša pa se mi zdi Madona radi primitivnosti sredstev, s katerimi je podana, in radi globoke neposrednosti izraza. To je klasična legenda v duhu tisočletne narodne tradicije. Pogled teh dveh oseb (Kosca in Marije), ki si stojita nasproti, je tako vso risbo dominujoč, da ta navidez brezpomembna risbica najsijajneje dokazuje talent njenega ustvaritelja. V barvah ima on edino malo sličico Morska Zvezda, ki odgovarja popolnoma značaju barvnih slik njegovega brata ter nas opravičuje k sklepu, da je tudi kot slikar A. Kralj učenec starejšega Fr. Kralja.

A. Kralj je razstavil štiri slike, od katerih vsaka je novost za naše razmere: Marijino oznanjenje sem že omenil kot najizvrstnejšo linearno kompozicijo, po koncentriranosti vsebine na en moment se dá ž njo primerjati edino Fr. Kraljeva Madona. Grandiozna v izraziti kompoziciji je mala sličica sv. Anton, ki pridi-

guje ribam, v preprosti barvni kompoziciji in izraziti očrtanosti meji ta slika na neposrednost primitivnih umotvorov. Rafinirana v kompoziciji dveh sključeno sedečih prepletajočih se teles v četverooglat okvir, ki ga pretita razgnati, je slika Samson in Dalila. Nekaj bizantinsko fantastičnega in poduhovljenega je slika Greh, rafinirana v kompoziciji križa in mnogih teles, strnjenih v enotno konturo, pa tudi v izrazni koncentriranosti ideje slike na roko, ki se iz klopčiča teles pod križem izzivajoče dviga proti križu.

O slikah velja v splošnem isto, kar smo povedali o plastikah, pristaviti moramo le še, da je tu v službo izraznosti in dekorativnosti postavljena tudi barva. — Še enkrat ponavljam: odkoderkoli imata Kralja svojo umetnost, eno je gotovo, da sta to nedvomno dva rojena talenta. Oblika, tehnika se da izposoditi, priučiti, to pa, kar se javlja n. pr. v Madoni in Koscu, v Malopridnem drevesu, v Zločinu, v Marijinem oznanjenju, se ne dá priučiti, ampak mora biti prirojeno.

Maksim Gaspari stoji ob strani vseh dosedaj imenovanih, nima stikov ž njimi in ga je treba presojeti kot čisto poseben pojav. Snov dajo njegovim slikam domače šege in navade, kaka kitica narodne pesmi itd. Povsod porablja motive kmetske ornamentike in si je ustvaril tozadevno čisto svoj slog, uravnovesil si je do gotove mere svoja izrazilna sredstva in ga ni mogoče prezreti. Najboljši je tam, kjer je čisto dekorativen in lahko izhaja brez človeških postav, za te pa si je ustvaril nek shema, ki se mu ga le redko posreči spraviti v sklad z ostalim, njegova umetnost je očitvidno rokodelska, ki se le redko povzpne do nekoliko ognja, njegovo stremljenje je hvalevredno in prepričan sem, da temelji na iskrenem prepričanju, da je njegova pot prava.

Ko je izšlo moje poročilo v »Slovincu«, so me nekateri vprašali, zakaj toliko hvalim, ker naša umetnost ne zasluži hvale, nasprotno grajati jo je treba, da se bo poboljšala. Namena hvaliti ali grajati sploh nisem imel, ampak edino le pibiti nekatera dejstva. Estetska ocena je preveč relativna, ker temelji edinole na okusu posameznika, ki ga pa ne priznavam kot merodajnega za druge, tudi vseh takozvanih estetskih osnovnih zakonov ne priznavam, ker sem se lahko prepričal pri takozvani umetnosti dobe preseljevanja narodov, Mohamedancev, Indijcev, Kitajcev in Japoncev, primitivnih narodov Azije in posebno ameriških Indijancev, da je toliko absolutno veljavnih norm, kolikor zaokroženih dob razvoja človeške kulture, ali kolikor plemen na zemlji, ki so vsled geografske odrezanosti prisiljena razvijati se samostojno. Zato sem smatral edino zgodovinsko-razvojno merilo za umestno pri zadnji razstavi, ker če bi se bil postavil na stališče estetske ocene, bi bil prišel v položaj, v katerem bi bil moral zastopati ali stališče ekspresionizma ali impresionizma in dosledno eno polovico razstave odločno odkloniti. Da bi bilo to neopravičeno, je za zgodovinarja popolnoma jasno. Priznam, da je zgodovinsko-razvojno merilo zelo relativno, posebno še, če se omeji na tako ozek okvir kot je okvir naše domače umetnosti. Da pridejo v ti vrsti količine, ki bi ostale v drugem miljeju neopažene, v čisto drugo luč, je naravno. Kadar bodo naši umetniki razstavili v svetovni družbi, recimo v Benetkah ali Parizu in Londonu, bodo v velikem razvoju zapadnoevropske umetnosti konca XIX. in začetkom XX. stoletja prišli seve v drugo luč in marsikoga, ki ga doma

častno omenjamo, tam niti opazili ne bodo, zamolčati in prezreti pa naših umetnikov kljub temu tudi poleg tovarišev iz največjih kulturnih narodov ne bo mogoče; tam namreč postane očito to, česar mi niti ne opazimo ne, ker smo sami v istem živem toku — to, kar je na naši umetnosti slovenskega. — Mislim, da to zadostuje v opravičilo mojega stališča.

Erst.

Gledališče.

Drama. K sklepu letošnje, skoro izključno literarne sezone bi bilo treba omeniti, da so naši konzuli zelo skromno poskrbeli za veselo stran življenja na odru. Tudi tu je odločeval najbrž bolj odpor proti polpreteklosti našega gledališča in modi zunaj doma. Skoro pogršali smo tistega smeha, ki v estetičnem učinku stoji na isti stopinji s tragičnim, ker se naredi sam po sebi tedaj, ko soglaša komika na odru z našim spoznanjem. Le eno tako stvar smo imeli priliko videti, to je bila *Ženitev* od Gogolja, pa še ta v prvi polovici sezone. Za težko poletje so nam pripravili zelo resne stvari: *Dvoboj*, *Velejo*, *Ljubosumje*. Menda se je vodstvo zavedalo te kondenziranosti in tako tik pred njimi uprizorilo Cankarjevo *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* in Ettlingerjeve *Pritožne bukve*. *Pohujšanje* je popolnoma uspelo vsled famozne Šestove režije in inscenacije v čisto marionetnem stilu, pogojen je bil celo Cankarjev predpis odra v tretjem dejanju, kjer se norčuje iz scenerij bivšega gledališča, tako da Cankar v svojem sarkastičnem optimizmu niti sanjal ni, da bo kmalu po njegovi smrti uprizorjeno njemu nakljub *Pohujšanje* tako, da bo premagano tudi njegovo norčevanje. Če pa govorimo o moralnem uspehu igre same, potem je bil tudi popoln, vsaj v toliko, da so se slučajno enkrat prav smejali tudi tisti, katerih smeh ob nepoklicanem času, najrajši pa v tragičnih trenotkih udarja iz vseh kotov gledališkega avditorija. Sicer bo *Pohujšanje* za nas Slovence vedno bolj intimnega značaja, ker je polemično, pa naj zadeva Cankarjevo umetnost ali pa moralo sploh; razumljivo bo ostalo v celoti, v detajlih je že sedaj nejasno. V sredstvih je grobo, in ravno v teh grobih sredstvih je bil uspeh tako popoln. Čistega notranjega smeha človek skozinskoz ni deležen, toda publika, ki se samo fizično smeje, pa bi bila najbrž protestirala, če ne bi bila videla cerkvene pušice na dolgem drogu. Tu se ne pusti oškodovati! Ker delo književno ne reprezentira najboljšega, zato je bilo tudi pogršeno, da so ga naši igralci uprizorili v Zagrebu o priliki kongresa jugoslov. gledaliških umetnikov. Sicer je šlo tu pretežno za gledališko plat, a trdim, da je delo že v kratki razdalji iz Ljubljane do Zagreba na aktualnosti izgubilo, vsaj kritika je tako pokazala. Ta slučaj mi je rešil vprašanje, ki se mi je porodilo ob uprizoritvi *Pohujšanja*: Kakšen bi bil Cankar v svoji domačnosti na tujem odru? Že Zagreb ni videl drugega, kot pobeljene grobove, važen del bistva pa je šel neopažen mimo njega.

Lahkega značaja so tudi Ettlingerjeve *Pritožne bukve*, kjer so bili ogoljufani prireditelj, režiser in vsi tisti, ki so igro prej brali v originalu. Neuspeh je bil namreč popoln. Če bi bili videli *Beschwerdebuch* tak, kakor se igrajo *Schönherrjeve* stvari, v pristnem miljeju, potem bi ga bili mogoče prenesli, dasi je le provincialne vrednosti; tako pa smo morali gledati lokalizirano

neskladnost in prisiljenost, kakršna se je svoje čase gojila v veliki meri in s svojimi figurami zapustila očitne sledove celo v Finžgarjevi dramatiki.

Dvoboj, ki ga je napisal Henry Lavedan, je aktualna psihološka drama, polna francoskega espritu. Vsebinsko razpleta problem dvoboja svetovnih nazorov. Negacija nadnaravnega in afirmacija stvarnega je spretno opletena z vrsto manjših problemov, v katerih se bojujoči krščanski heroizem izčisti, da more zmagati. Tehnično delo ni brezhibno.

Z Anton Novačanovo *Velejo* je bilo letos vprizorjeno četrto originalno delo. Pisatelju vprizoritev ni bila všeč, pa previden človek premiere svojega dela ne pusti v zadnjih dneh sezone, ako noče žrtvovati marsikake strani uspeha — sicer pa je bila vprizoritev po popravi še dovolj dobra. Kritika je dramo bolj odklonila kot prav ocenila, kajti kdor odreka *Veleji* dramatično resničnost in kdor hoče le harmoničnih značajev, ta mora iz umetnosti sploh izločiti vse prvotno in vse bolešno, zanj ostanejo samo še poškrabljeni, s civilizacijo in moralizacijo polikani srednji ljudje, zanj človek sam na sebi, iz sebe ni mogoč, pa tudi človek kot produkt sebe in razmer mu je nerazumljiv. Zanj je figura dramatično slaba, kakor hitro meščan ne hodi samo po trotoarju in se ne umika po policijskih predpisih, in zanj je kmet, ki bi slučajno vedel, da so na svetu ljudje, ki si barvajo lica — abnormalen. Če *Veleja* kot drama ne kaže lepih ljudi in se razvija v smeri, da sfere življenja z vsakim dejanjem padajo niže, je še vedno lahko dobro umetniško delo, le moralizator bi tu po pravici pripomnil, zakaj ta ženska *Veleja* ne obstane sredi pota in v joku ne misli na poboljšanje, temveč zmaguje »hudi duh«, ki hoče zmagati dosledno na poti, kamor je bil vržen? Ženska, katere propast je povzročila okolica, vsa brez duše in srca, pokaže vso svojo silo v tem, da z grozno perspektivo zariše pot vsem tistim, ki so sodelovali pri njenem propadu; ona sama zmaguje z istimi sredstvi, kakor so oni zmagali njo: s strupeno dušo in pokvarjenim srcem. V *Veleji* je vtelešeno delovanje nižjih sil človeškega bistva in ker je to drama življenjskega razkola, se v tem sama dovolj jasno moralno označuje. Tehničnih slabosti pa nikakor ni zamenjati z osnovno potezo, ki jo nosi drama; o tem bo mogoče več govoriti, ko delo izide v tisku.

Kakor v *Dvoboju*, tako je skušal gosp. Osipovič-Šuvalov v *Ljubosumju* pokazati veliko režije. *Dvoboj* se mu je uklonil, pri *Ljubosumju* pa je bolj triumfiralo delo samo kot njega vprizoritev, če odštejemo vloži g. Šesta in ge. Šaričeve. To delo Arcibaševa je značilno radi zunanje tehnike, veliko pa je v notranjem ustroju, tako da podajanje znanega othellškega motiva tekmuje s Shakespearjem. To je bilo zadnje delo letošnje dramske sezone.

Veliko je vprašanj, ki se pojavljajo sedaj, ko prestopa gledališče iz svobodnega idealizma v državno last, kjer dobi vodstvo dovolj obsežen uradniški aparat. Gotovo bo s tem osobje prosto marsikatero socialne težave, tudi preobloženost posameznih moči bo morda manjša, saj je ravno letna sezona dokaz, da vsa umetnost more samo do gotove telesne moči; gotovo bo nova uprava dala podlago solidnemu razvoju in morda dosegla, da bo Ljubljana enkrat zbirališče in ne iztočišče ter tako dobimo gledališče, ki veže leta in dobe — in generacije. Prerokovanje sicer ni nikdar hvaležna

stvar, v označbo letošnje sezone si vendar usojam trditi, da bo težko kako leto v podobnih zunanjih okoliščinah po ustvarjanju iz svoje skromnosti presešlo to, kar smo doživeli letos.

Ps. — Popravek k št. 5.—6.: »Vraga« je režisiral Rogoz in ne Šest.

France Koblar.

Glasba.

Opera. Oglejmo si, kaj smo videli v drugi polovici leta v naši operi imenovanja vrednega. Izmed dirigentov je gosp. Brezovšek naštudiral Vesele žene vindsorske, Ksenijo, Netopirja in Pagliacci. Gosp. Unger je naštudiral Trubadurja, gosp. Rukavina Fausta. Dirigiranje poslednje opere je g. ravnatelj prepustil pozneje g. Periču, ki je sploh večkrat nadomestoval prvega dirigenta. Iz navedenega je razvidno, kdo v gledališču največ dela, kdo je dejansko prvi kapelnik. Če se pomudimo pri tem, kako so posamezne vprizoritve umetniško uspele, najdemo, da je g. Brezovšek dirigiral opero Pagliacci z največjim zunanjim in umetniškim uspehom. In to kljub temu, da g. B. ni specialist za ital. opere, s čimer se rad pobaha g. prvi dirigent. Orkester je v Pagliaccih tako muziciral, da bi nobena hvala za dirigenta ne bila preveč. Okusno in fino je orkester igral »Netopirja«, tako, da je marsikaj izgledalo boljše kakor je v resnici. In najboljši znak dobrega dirigenta je, če zna tudi muzikalno manjvredna mesta tako proizvajati, da se nedostatek ne opazi, ali celo tako, da preko njega doseže muzikalni učinek. — »Vesele žene vindsorske« sem raje poslušal kot svoj čas v dvornem gledališču na Dunaju. Uvertura je bila podana mojstrsko. Sploh so uverture g. Brezovška povečini prav izredno učinkovite in se odlikujejo po preciznosti in elementarnem prednašanju.

Prvi nastop g. Ungerja v Trubadurju nam je pokazal nepričakovan uspeh glede proizvajanja orkestralnega parta, kakor pojmovanja te Verdijeve muzike sploh. Predstava je bila dobro pripravljena, muzikalno proizvajanje subjektivizirano.

S »Faustom« g. Rukavine se sploh ne nameravam baviti, kajti napačno misli, kdor je mnenja, da bi imel kritik g. R. v čem poučiti. Omeniti hočem le zasedbo. Vlogo Fausta je poveril nekemu Ševiču, ki se mu je tako podala, kakor da bi jaz predstavljal Falstafa v »Veselih ženah«. G. R. je kot strokovnjak takoj po treh, štirih predstavah spoznal pravo vrednost pevcu, ki je z njim korepetiral že kake tri mesece. Vlogo Valentina je ves čas učil g. Wawrzynieckega, potem pa je moral vlogo peti g. Lèvar itd. Z drugimi besedami povedano, g. R. sploh ne ve, kaj angažira; jasno mu postane šele, ko ga vse občinstvo obsodi. Tu bi se dalo napisati celo poglavje o slabi ekonomiji v izrabljanju moči. Ravnatelj nastavi n. pr. za dirigenta človeka, ki sploh ne more naštudirati ničesar, ker ne zna toliko klavirja, kolikor je zato treba; pusti ga pol leta pohajati in potem dirigirati opero, o kateri nima ne duha ne sluha. Drugemu, ki bi jo znal dobro dirigirati, je pa ne da. Vzame vlogo dobremu pevcu in jo k oncem sezone dodeli drugemu, ki ni niti od daleč toliko zmožen. Težko je najti besedo, ki bi bila zadosti ostra in močna, da bi ožigosala to, kar se v tem oziru v operi dogaja. G. R. naj nikar ne misli, da smo tako

otročji in malenkostni, da se bijemo z njegovo osebo. Nas zanimajo le lastnosti njegove osebnosti, v kolikor so v kvar našemu gledališču in naši glasbeni kulturi vobče. G. R. ve, da smo njegovi prepričani nasprotniki; mogoče kljub temu ostane še en čas nered za odrom; z zadoščenjem pa si upamo že danes konstatirati, da dirigenta Friderika Rukavine ni več. Imamo le dvoje dirigentov: g. Brezovška in g. Ungerja, vse drugo pa ni nič.

Od pevcev se je izkazala gdč. Thierry v Trubadurju, kjer je podala umetniško izdelano figuro, da sploh malo takih. Pevsko in igralsko je njen nastop predstavljal pravo umetnino. Moramo reči, da je gospodična Thierry res prava dramatična pevkica.

Gdč. Ziková se je v vlogo Nedde v »Pagliaccih« zlasti glasbeno, pa tudi igralsko tako vživela, da je nudila nadvse lep pojav. Pesem o ptičku je zapela res čudovito.

Gostovanje g. Zeca z Dunaja v »Faustu« in pozneje v »Veselih ženah« nam je pokazalo orjaškega basista, ki se na odru dramatično dobro vede. Kljub orjaškemu glasu poje, če je treba, tudi zastrto in fino. Povsod vidiš rutiniranega igralca in pevcu. G. Primožič iz Zagreba je v vlogi Onjegina podal dober tip, posebno dramatično. Pevsko je bil sicer dober, vendar bi skoro rekel, da bi mu bil v tem ljubljanski Onjegin kos. Dramatično — razen preveč zunanje strasti v sobi Tatjane koncem opere — pa je podal jasnejšo in markantnejšo figuro. Na koncu je gostovala baletka Poljakova od petrograjskega baleta, ki je vodila režijo in sodelovala v plesih po Chopinovi glasbi. Kolikor sem videl, je bila njena režija zelo umna, grupacija slikovita in učinkovita, njen ples prožen in lahak. Iz njenega nastopa bi sklepal, da ima ritmično gimnastiko v glavi in v kretnjah.

Marij Kogoj.

Iz koncertne dvorane. Zadnje polletje smo, hvala Bogu, imeli v Ljubljani priliko slišati v koncertni dvorani nekolikokrat tudi orkester. Priredili so se celo takozvani simfonični koncerti. Upajmo, da jih zanaprej ne bo zmanjkalo, ampak da bo njih število vedno rastlo.

Na svojem simfoničnem koncertu je »Orkestralno društvo« z uspehom nastopilo s Čajkovskega šesto simfonijo, katere vsebina je bila podana — dasi morda ne izčrpno — z izrednim muzikalnim čutom, kar je bilo opaziti pri vseh prednašanjih, ki jim je dirigiral gospod Jeraj. Razen te prednosti ima »Orkestralno društvo« še drugo, da povečini stavi na vzpored muzikalno zares dobro uspele skladbe. Bil bi čas, da bi že enkrat tudi pri nas prišle do veljave osebnosti in ustanove, ki bi stalno dobro funkcionirale. Dosedaj so vsi, ki bi mogli k temu pripomoči, pokazali v ti smeri nerazumljivo brezbriznost in malomarnost. Vendar pa je to prclpogoj pravega napredka. Mislim, da je neodpušljivo, če se kakorkoli zadržuje takojšnja preureditev razmer. —

Na istem koncertu smo slišali tudi Sibeliusovo »Romanco« in malo »Grotesko« L. M. Škrjanca.

Na prvem simfoničnem koncertu gledališkega orkestra smo čuli Čajkovskega peto simfonijo in Beethovno Leonoro št. 3. Prednašanje ni moglo priti umetninama do živega, zlasti

ne pri Čajkovskem — kar se je videlo posebno pri drugem stavku, ki bi ga kapelnik bolje dirigiral, če bi vzela pomoč vsaj občutje in zgolj človeške lastnosti, ki se zbudijo ob poslušanju te glasbe v človeku, ki je za glasbo vsaj malo sprejemljiv. Beethovnova Leonora III. se mi je zdela boljša, dasi bi bilo g. dirigentu Rukavini priporočati, da se drži nekoliko bolj tega, kar Beethoven hoče v svoji partituri. Pri tem se mu morda posreči podati tudi svoje osebno pojmovanje te glasbe, toda to spada že k višjim zahtevam. Na istem koncertu smo čuli tudi Massenetove »Scenes Alsaciennes« ter par plesov od Dvořaka in Griega.

»Ljubljanski Zvon« je ob priliki svojega 15-letnega obstoja priredil koncert, na katerem se je igrala Berliozova simfonija »Harald v Italiji« in Dvořakova uvertura »V naravi«. Proizvajanje pod vodstvom g. Brezovška je odgovarjalo mišljeni instrumentaciji, pa tudi muzikalni vsebini, vendar poslednji ne popolnoma. Vjolist Czerny je odigral svoj solo kar najbolje. Orkestra sta s samostojnim izvajanjem sodelovala tudi pri »Česki Obec«-i, pri koncertu koroške mladine in pri prihodu regenta v Ljubljano.

To polletje smo doživeli tudi »Prvi večer komornega kvarteta Zika«. Proizvajal se je D-dur kvartet Čajkovskega in Dvořakov kvartet op. 96. Ker so se člani kvarteta prepogosto menjali, od lanskega nastopa sem ni bilo pravega napredka, dasi je bila zasedba (Zika - Sancin - Czerny - Zika) povsem srečna. Le od čelista bi si želeli več markantnih, izrazitih potez. Do drugega komornega večera ni prišlo.

Če preidemo h koncertom z izključno zborovim petjem, omenjamo plzenski moški zbor »Smetana«, ki je prednašal kopico skladb izključno iz češke zborove literature, ki nam je, kakor mislim, precej neznana. Zbor je pel precizno, da, virtuozno in si je izbral povečini skladbe, ki te lastnosti več ali manj zahtevajo. Zborov dirigent Tichy ne skuša priti do dobrega prednašanja iz muzikalne vsebine skladb, ampak narobe, po muzikalnih frazah do njih celote. Zbor sicer ni neprekosljiv, niti materielno niti umetniško, vendar je propagator češke pesmi dovolj uspel in je s svojim nastopom glede preciznosti petja, zlasti pa še glede vzporeda, lahko v zgled vsem našim zborom, ki se modernih skladb sploh ne upajo niti načeti, kaj šele, da bi jih javno prednašali. Ravnotako bi bilo dobro, zapomniti si, da se z najboljšim uspehom kak zbor včasih lahko omeji na pesmi svojega ali kakega drugega rodu, da, celo na posamezne zgodovinske dobe v razvoju istega in da ni prav nič treba, in je celo neprikladno, peti pri prireditvah pesmi kolikor mogoče vseh slovanskih rodov, pri tem pa zanemarjati slovensko pesem. Vsak rod goji predvsem svojo glasbo, le pri nas nočejo biti ljudje tako »omejeni« (!) Isto je z narodno pesmijo. Prepeva se in prepeva, ali kdo pravzaprav je še pokazal pravo lepoto slovenskih narodnih pesmi? Kdo je pokazal v izberi in prednašanju njen glavni značaj? Živim v prepričanju, da je prav malo ljudi, ki bi za ta značaj vedeli, zlasti pa, ki bi poznali pesmi, v katerih se ta značaj izraža. Sicer bi tuintam vendar slišali kaj več karakterističnih narodnih pesmi in bi ne dobili le tuptam kake pesmi kot ocvrek ali dodatek. V tem oziru se je izkazal medjimurski

mešani zbor pod vodstvom župnika Lipnjaka, ki je proizvajal izključno le medjimurske narodne pesmi. Zunanji uspeh je bil velik, pa tudi umetniško je bilo marsikaj precej dobro, dasi je zborova glasovna tehnika seveda še nepopolna. Vendar je bil večer zanimiv. Ob 70letnici knezoškofa ljubljanskega je nastopila »Pevska zveza Ljubljana«, ki je postavila na vzpored umetne pesmi izključno slov. skladateljev in različne narodne pesmi. Koroška mladina je zapela v Unionu 12 koroških narodnih.

Zbori so nastopali tudi ob raznih prilikah in prireditvah (Watson, Dubois, koncert »Glasbene Matice«, koncert »Ljubljanskega Zvona« itd.) Razen znanih zborov je prilično nastopil srednješolski moški zbor (Kogoj).

Iz slovenske zborove literature so se prednašale sledeče imenovanja vredne pesmi: Pavčič: »Če rdeče rože zapade sneg«, Adamič: Večerna I. III., »Bela breza se vzdramila«, duet »Kje si dragi, da te ni?«, Lajovic: Pomladni spev, Črna lutnja in duet »Ne povem vam zakaj«, I. Ipavec: Milada, Gerbič: »Klic pomladi«, »Nabral sem...«, Krek: Idila, Avgust Leban: Lahko noč, Premrl: Z glasnim šumom s kora, Schwab: Zdrava Marija itd.

Preidem cerkven koncert in koncert »Glasbene Matice«, ker je »Dom in svet« o njih že poročal. S poslednjega omenjam samo »Solnčno pesem« St. Premrla. Interpretacija te skladbe je bila šibkejša od dela samega, kajti to je delo, kjer najdeš vedno zopet kaj lepega in dobrega, le škoda, da ležijo vmes odlomki in mesta, ki ne vzbujajo simpatije. Začetkoma je razen tega preveč poudarjen tonovski način, v katerem stoji kompozicija. Tako najdemo na str. 3. oficijelni konec začetnega oddelka v D-duru in na str. 4. najdemo takorekoč isti konec zopet. Človek bi mislil, da se bo oddaljil od tega tonovnega načina, ali koncem pete strani zopet oficijelni avtentični sklep, to se pravi tretji. V kompoziciji najdemo na par mestih nekoliko preveč sekvenc, tako na drugi oziroma 18. strani in na 12. Vendar pa so sekvence na poslednje imenovani strani v partituri krite z drugimi glasovi, kar njih števililo omili. — Drugih instrumentalnih koncertov v tej sezoni pri nas ni bilo, če izvzamemo klavirski koncert, na katerem sta nastopila gdč. Fiedler in Ant. Trost. Pianistka se je v Bach-Lisztovih variacijah »Weinen klagen« izborna pokazala, posebno kar se tiče poudarka tehnike in moči, ki jo zna izsiliti instrumentu. Anton Trost je zaigral nekaj manj markantnih skladb iz češke klavirske literature, od katerih omenjam Novakovo »Pesem mesečnih noči«. Ta edini klavirski koncert je bil obiskan tako škandalozno, da sta se koncertanta po vsej pravici pomišljala, bi li šla na oder ali ne. To pot sta si Ljubljano gotovo dobro zapomnila. — Na simfoničnem koncertu orkestralnega društva je nastopila gdč. Švajgerjeva z dobro, dosedaj ne preveč osebno razvito igro. Od violinistov ni samostojno nastopil nobeden, le gosp. Zika je sodeloval pri »Česki Obec«-i ter na Primorskem večeru. — Orgeljskih koncertov ni bilo. Na cerkvenem je g. Premrl proizvajal Gadeja, Bossija, Rheinbergerja. — S koncertno pevko Pavlo Lovšeto je nastopila tudi pianistka g. Golia-Koblerjeva, ki je zaigrala na izredno primeren način eno izmed Debussyjevih

klavirskih skladb, pa tudi v varijacijah »Weinen klagen« je pokazala precejšnjo stopnjo dobrega igranja. Njen nastop se je odlikoval po dobrem programu. Igrala je poleg omenjenega še Chopinovo sonato v B-molu. — G. Lovšetova je zapela troje prvič izvajanih solonapevov slovenskih komponistov (Kogoj, Lajovic, Škerjanc) in več koloraturnih stvari. Pevka je v svojem petju pokazala, da ima po naravi dopadajenje nad lahkotnimi in igravimi stvarmi. Vendar si tudi glede izraza marsikaj upa. — Na Primorskem koncertu je zapela gđc. Cirila Medvedova nekaj pesmi iz ruske literature (Mussorgsky, Čajkovski, Arensky). Dalje so ruski pevci Šeljkov, Merjašec, Rozova zapeli kup ruskih pesmi in opernih odlomkov. Vsi so zelo muzikalni. Baritonist Šeljkov poje včasih naravnost briljantno. — Od drugih solistov so nekateri nastopili pri raznih prireditvah (Thierry, Zikova, Levar, Drvota), drugi so ostali nezaposlovani.

Kdor se za koncerte v Ljubljani zanima, je moral opaziti, da se vrše povečini le ob ponedeljkih. To pa zato, ker imajo člani gledališča neljube zapreke od strani opernega ravnatelja, če hočejo nastopiti kateri drug dan. To je ena stvar, ki ovira javno koncertno življenje. Druga je že omenjeno pomanjkanje koncertnih dvoran. **Poštno in brzojavno ravnateljstvo noče nič slišati o tem, da bi izpraznilo koncertno dvorano v Filharmoniji.** Tretja ovira je takozvani »veselični davek«. Vse bi bilo v redu, če bi veselični davek bil le davek na veselice, zabave itd. Toda v ministrstvu v Belem gradu si pod veselico predstavljajo tudi koncert, razstavo, dà, celo predavanja in podobne stvari.

Cara Negri, ki je tri večere plesala v Narodnem domu, je mimično-dramatičen talent, z elementi ritmične gimnastike operira bolj po malem. Vendar pri nepopolnem odru in pomanjkljivi razsvetljavi verjamem, da ni mogla pokazati, kaj zna. — Plesni večer, ki sta ga dala Vlček-Wisiaкова, je podal glede ritmične gimnastike nekaj več. Vlček je eden tistih, ki ga stvar res zanima, in se vedno še tudi uči. Precej karakteristično je bil proizvajan tudi slovenski ples, dasi smo pri poslušanju morali zatisniti eno uho. Takih večerov, ki bi kazali napredek, bi nam bilo treba več.

Marij Kogoj.

Kritika, stvarnost in osebnost.

»Po mojih mislih vredimo tako pri nas,
Da čigar glasi po oslovski ne donijo,
Ga ne sprejmemo na Parnas.«

J. A. Krylov.

Od dobre kritike se ne sme pričakovati nič več in nič manj, kot da je resnična, to se pravi, da more ostati trajno ista. Kdor misli, da mora kritika biti poučna, da mora pokazati, kako naj se umetnine delajo ali popravljajo, da bi postale dobre, in kakšno naj bi natančno bilo prednašanje, da bi odgovarjalo umetnini, pač ne ve, da je to stvar šole, ne pa stvar kritike. Kritika ima le po pravici povedati, kakšna je umetnina ali kakšne značilne lastnosti je imelo na sebi prednašanje, ne pa, kakšna naj bi umetnina bila in kakšno prednašanje da bo umetniško. To razmotrivanje že po svoji naturi ne spada v obseg kritike, dasi izpopolnjuje natančno razumevanje teža, kar

kritika trdi. Kritika pojave le analizira in skuša tako priti do njih prednosti in nedostatkov. Kritika je krivična, če imenuje slabo nekaj, kar ima več prednosti nego nedostatkov. Ni pa napačna in krivična kritika, ki se bavi z nedostatkami; le neprijetna je. Vprašanju, ali naj bo kritika zahtevna ali malozahtevna in hitro pripravljena hvaliti, se kritik ne sme izogniti, če noče riskirati, da bi bila ali postala njegova misel nepravilna. So še večje stvari kot ljudje, in kritika naj gleda, da ne postane krivična. Umetnost ne obstoji zato, da kdo ob njej žanje svoje uspehe, da triumfira, nasprotno pa je človek zato, da po njem umetnost uspeva in triumfira.

Dokler je kritika vse vprek hvalila, se nikdo ni upal, javno obsoditi je. Zdaj pa je postala stvar že precej drugačna in nastane veliko ogorčenje, če se kdo drzne »kritizirati« naše »svete« ustanove. Pozabili so pomisliti, so li svete ali niso. V resnici namreč niso bile in niso svete, in tisti, ki so se upali nadnje, so očitvidno samo hoteli, da bi svete postale.

Zadnje čase smo veliko čuli v ti zvezi besedo »osebnost«. Nekdo sodelujočih v operi je doživel nepovoljno kritiko, ker je res nepovoljno pel; in namesto da bi prihodnjič ali sploh bolje pel, gre k uredništvom s pritožbo, da se mu krivica godi, ali ustavi kritika z zahtevo, da ne sme tako pisati. V opravičilo svojega postopanja pa so iznašli besedo: to je osebno. Pri zadnjem nastopu si koga hvalil, prihodnjič ga ne hvališ, niti ne grajaš, ala: To je osebno. Prvi nastop pohvališ z ozirom na to, ker je prvi in ker je nekaj na njem, drugega vzameš nekoliko bolj strogo, ker ni več prvi, ala: To je osebno. Dobre pevce vedno hvališ: To je osebno. Slabe interprete vedno grajaš: To je osebno nasprotstvo itd. itd. In razume se, da je vse, kar je osebno, nestvarno.

Recimo, da pišeš o prednašanju kake opere, torej o tem, kako je nekdo razumel in podal nje muziko. V tem slučaju si primoran govoriti o dotični osebi in to je že, če hočeš, osebno, ker pa pišeš kritiko sam, je stvar dvakrat osebna. Toda pustimo sofizme! Kritika ni nestvarna, če govoriš o osebi, ampak če bi, na primer, začel govoriti o umetnikovem privatnem življenju in bi s tem hotel napraviti vtis, da je slab umetnik. V takih slučajih pa je prav, da se kritiki stopi na prste. V tem edinem slučaju se z upravičenostjo govori o osebnosti; v drugih slučajih o njej govoriti, pa se pravi, podtikati kritiki nekaj, česar nima. Usoda kritike pa je pri nas pogosto ta-le: Poročaš, poročaš, dokler ne pride gotove vrste prireditev; kritika ne izgleda tako, kakor bi list rad. Zato je ne priobči, najde pa zato kak drug vzrok, n. pr. ker ni bila oddana zjutraj. Nato nehaš sodelovati pri dotičnem listu in pričneš pri drugem. En čas poročaš, dokler ne pride prireditev, o kateri bi dotični list poročal na vsak način ugodno. K sreči poročila nihče natančno ne prebere in gre v tisk. Nastane razburjenje, list skuša vtis kritike omiliti, kritik pa zopet preneha sodelovati ali ne dobi prostora.

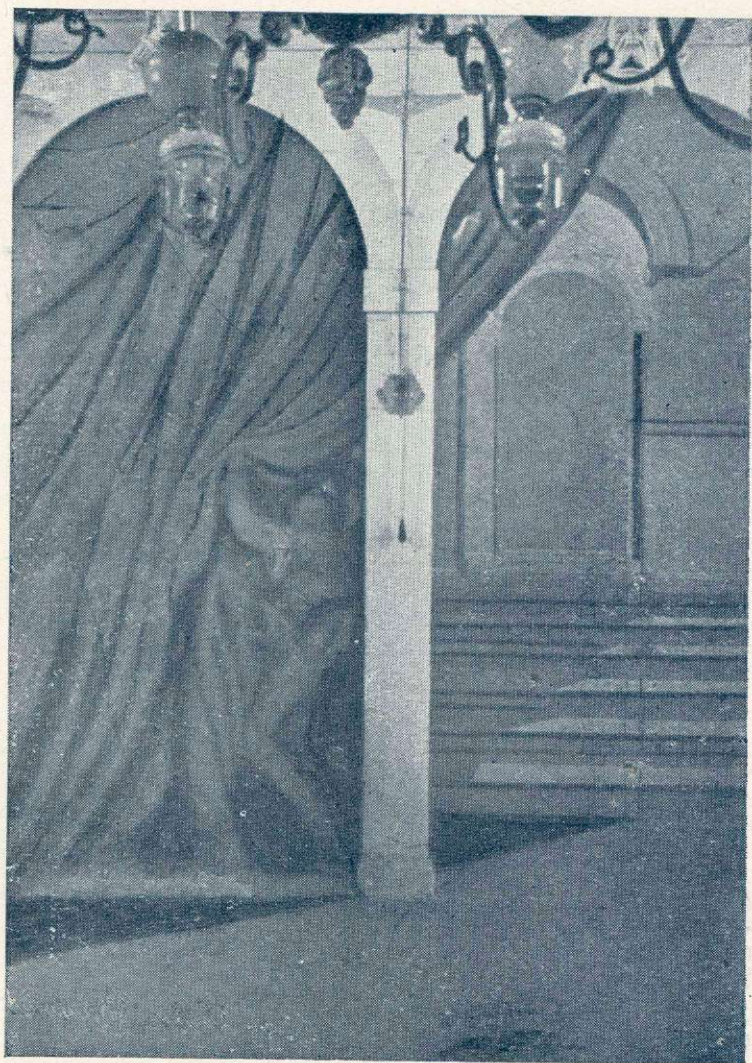
Iz teža je razvidno, da bi kritike pravzaprav moral pisati človek, ki ne pozna nobenega proizvajajočega, ki je vsem popolnoma tuj. Rad bi videl, kaj bi se zgodilo in kako dolgo bi ostal tuj!

Bilo bi mi preveč dolgčas, ukvarjati se še nadalje s horizontom tako mislečih, zato končam.

Marij Kogoj.

Sl. 12. Videm. Palazzo Maniago.

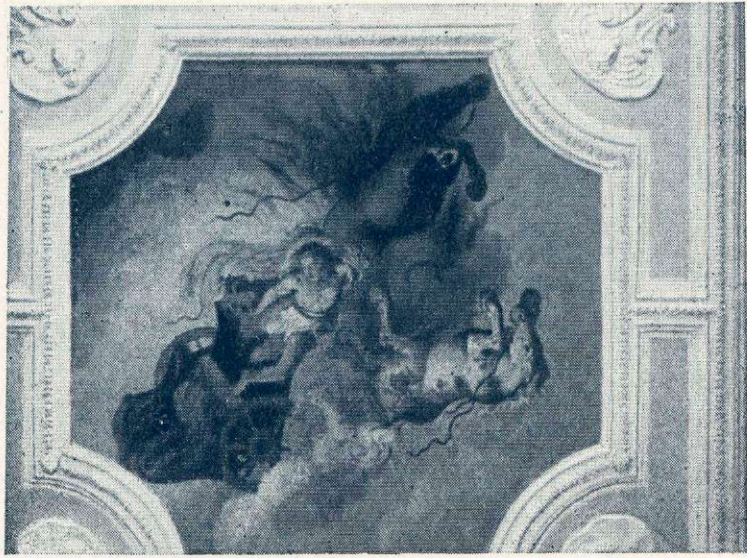
Sl. 13. Videm. Palazzo Braida.

Sl. 14. Videm. Palazzo Belgrado.

Sl. 15. Videm. Palazzo Belgrado.

Sl. 16. Videm. Palazzo Braida.

Sl. 17. Videm. Palazzo Belgrado.

Sl. 18. Videm. S. Chiara.

Slovstvene domislice.

1. Dr. Kraigherjev roman »Mlada ljubezen« se je razvil morda iz embrionalnega pojma o »nevernem Tomažu«, kakor pokaže besedna igra 1. poglavja: vera — Vêra — Tomol!
2. V svojem prvem konceptu »Otrok solnca« sem dal Slavico učitelju Sivcu. G. dr. Iso je menil, naj ostane raje neomožena. V novi Jugoslaviji sem povest presnavljal in storil po nasvetu. Nobena stranka naj je nima popolnoma zase, a vse naj jo ljubijo — Slavico — Jugoslavijo! Napisal pa bom nadaljevanje: »Snubci gospodične Koširjeve.«
3. Meškove biblične rapsodije (Vrtec 1919) so zelo značilne po svoji obliki. Ta oblika pa je posnetek po Börries-Münchhausenovi »Savel«, ki je izšla v »Mentorju«.
4. O Aškercu sem že govoril, da je naredil iz poente: »moj mož, kaj vračaš se na svet« še eno balado in zagrešil za klasičnim »volkom« še »morskega«. Omenim naj še reminiscenčnost v verz: »po njem srce mi gine« (Ukraj. duma), ki je Gregorčičev, in verz: »posušil se je rožmarin«, ki je deloma Detelov (Pegam in Lambergar).
5. Vojska je ustvarila enotno čuvstvovanje in to čuvstvovanje je rodilo neprisiljeno iste motive, kakor dokazuje, kar mi je povedal g. Bevk o »Klepcu«, ki ga je napisal, ne da bi vedel za Cankarja. Marsikaj tozadevno torej ni odvisnost, kakor ni n. pr. »rdeča pomlad« pri Majcenu in Fr. Albrehtu.
6. Naslov ciklu »Cor cordium« (Lj. Z.) je morda iz štiva o angleškem slovstvu, kjer se tako označuje Shelley. Matoš (Feljtoni i eseji) piše celo cor cordum na strani (85), kjer citira Keatsa menda posredno iz — Brandesa.
7. Verz »baba je baba, najboljša je slaba« je Gregorčičev. Jaz sem ga ponovil zavedno, za mano ga je Ciril Jeglič.
8. Prim. Župančič: Bolest, Samota; Pogum (Čez plan 19), Cankar: Življenje, Mladost, Ljubezen (Podobe 165)! Stilizacija po: Vera, Upanje, Ljubezen.
9. Aškerc ni čuvstvoval pesmi »Jaz« iz sebe, nego iz retorike Gregorčičeve. Zato pesem ni dobral!
10. Ali se je neki zavedal Vl. Levstik v »Gadjem gnezdu«, ko govori o vrvi in milu, da je tobral v »Besih«, ko jih je prevajal?
11. Čudna pota knjižnih naslovov! Kuretova zbirka je »Jeklena maska« vzporedno ob prozaični zgodovinski »železni«; Detelova: »Svetloba in senca« je tematičnost vsebine, Debeljak pa je čuvstvoval »Solnce in senca« v zmyslu impresije. Poleg Gradnikovih »Padajočih zvezd« so še Pregljeve »Sidera cadentia« (Apokalipsa!).
12. Za pesem »Slap« (V zarje Vidove) sem izvedel, da je Župančič priznal svoji mil. gospe: »To pesem si mi naredila Ti!«

Dr. I. P.

Razpis nagrad.

Urednik razpisuje sledeče nagrade:

1. **400 K** za daljši leposloven spis, ki bi obsegal ok. 30 tiskanih strani D. in Sv.;
2. **300 K** za slovstveno- ali umetniškoteoretiški spis v obsegu ok. 15 tiskanih strani D. in Sv.;
3. **150 K** za najboljšo novelico ali satiro;
4. **100 K** za daljšo pesem ali cikl pesmi;
5. **50 K** za najboljšo lirično pesem.

Pogoji: Glede vsebine in oblike je prepuščena konkurentom popolna svoboda. Za razsodi-

šče bodo merodajne edino umetniške kvalitete predloženega dela samega. Spise, namenjene za konkurenco, mora prejeti uredništvo najkasneje **1. decembra 1920.**

Razsodišče tvorijo: dr. Iso Cankar, prof. Fr. Koblar in urednik. Rezultat se razglasi 15. januarja 1921 v »Slovcu« in v št. 1./2. Dom in Sveta letnika 1921. Nagrade se nakažejo 15. januarja 1921. Pisatelji dobé poleg nagrade še običajni pisateljski honorar.

Prejeli smo v oceno:

1. Časopis za zgodovino in narodopisje. XVI. 1., snop. 1. Izd. Zgodov. dr. v Mariboru. Urejuje prof. Fr. Kovačič. Tisk tiskarne sv. Cirila. Udnina letno 10 K. Vsebina: I. Razprave: Kos dr. Fr.: Doneski za krajevne kronike (Slov. Gradec, Ptuj). — Kovačič Fr.: Mariborsko vprašanje. — Mohorič dr. Fr.: Prekmurje in Medjimurje. — II. Izvestja: Šašel dr. Jos.: Spomini na Virunum. — Kovačič Makso: Epska nar. pesem o Pegamu in Lambergarju. — Kovačič Fr.: Nekaj kraj. imen ob nar. meji na Štajerskem. —

Tominšek dr. Jos.: Jezikovno ozemlje Srbov na Saksonskem. — III. Slovstvo: Cvijić J.: La péninsule Balcanique (Fr. Kovačič). — Vengust J.: Seznamek prekmurskih občin (F. K.). — Sölch J.: Slovenske Gorice (dr. J. Tominšek). — Društveni glasnik. — Nekrologi.

2. Ant. Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. II. del, 1. snop. Pota in cilji, zbirka poljudnoznanstvenih spisov, 2. zv. Tiskovna zadruga v Ljubljani. K 21.—

3. Stanislav Tomić: **Apsolutizam kao religija života**. Nakl. pisca; tisk hrv. štamparskog zavoda d. d. v Zagrebu, 1920. Cena K 20.—.

4. Shakespeare - O. Župančič: **Sen kresne noći**. 8°, str. 128. Cena K 22.—, po pošti pripor. K 23.—.

5. **Jugoslavenska žena**, prije Ženski Svijet. Mjesečnik za kult., soc. i polit. interese jugoslav. žena. IV. 1., br. 1—2. Izd. i ur. Zofka Kveder-Demetrović. Na leto K 50.—.

6. Leonid Pitamic: **Pravo in revolucija**. Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov. V. zvezek. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1920. Cena K 7-30. — Otvoritveno predavanje vseuč. prof. dr. L. Pitamica ob pričetku juridične fakultete vseučilišča v Ljubljani.

7. Ferdo Šišić: **Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu**. Zbirka akata i dokumenata. Autentični tekstovi (u hrvatskom prevodu) londonskoga pakta, krfske deklaracije, rimskoga pakta, ženevske deklaracije i sviju akata, koji se tiču našega narodnoga pitanja pred konferencijom mira u Parizu, sve do posljednje note Wilsonove i telegrama izmed Trumbića i Nittija. Zbirku je sastavio ekspert naše delagacije u Parizu, prof. dr. Ferdo Šišić. Dobiva se u svim boljim knjižarama i kod izdavačice Matice Hrvatske. Cijena K 24.—, za članove Matičine K 20.—.

8. **Euripidove drame**. Knjiga prva. Nakon Sofoklovih i Eshilovih tragedija donosi Matica Hrvatska u vrsnom prevodu K. Raca prvu knjigu Euripidovih drama: Alkestida, Andromaha, Bakhe, Elektra, Feničanke, Hekaba. Druga je knjiga takodjer već u štampi, a i treća će biti izdana još ove godine. Knjiga (433 stranice) stoji u knjižarama K 24.—, a u Matici Hrvatskoj za članove K 20.—.

9. Š. Urlić: **Crtice iz dalmatinskoga školstva** od dolaska Hrvata do god. 1910. Prva knjiga: do god. 1814. Prikaz školstva u Dalmaciji za narodnih vladara, za vladara iz raznih tudjinskih kuća, za mletačke republike, za prve austrijske uprave, za francuske okupacije. Izdala Matica Dalmatinska. Druga knjiga izlazi takodjer ove godine. Članovima Matice Dalmatinske rezervirane su knjige, dok im se budu mogle poslati. Knjiga stoji u knjižarama K 12.—, kod Matice Hrvatske za članove K 10.—. Vanjske narudžbe izvršuje Matica Hrvatska u Zagrebu.

10. **Poročilo o vseslovenskem trgovskom shodu** dne 11. aprila 1920 v Ljubljani. Uredil dr. Fr. Windischer. Izdalo Slov. trg. društvo »Mercur« v Ljublj. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani, 1920. Cena K 12.—.

11. **Die Erbllichkeitforschung und die Wiedergeburt von Familie und Volk**. Von Hermann Muckermann S. J. Zweite Auflage. (6. bis 12. Tausend.) (Flugschriften der »Stimmen der Zeit«. Herausgegeben von der Schriftleitung. 11. Heft.) 8° (24 S.) Freiburg i. Br., 1920, Herder. M 1-10 und Zuschläge.

12. **Die »Übung« der Mutter Klara Fey**, Stifterin der Genossenschaft vom armen Kinde Jesus. Eine Anleitung zum Leben in dem Gott unserer Altäre. Siebte

bis neunte Auflage. (20.—30. Tausend.) Mit einem Titelbild. 12° (VIII u. 98 S.) Freiburg i. Br., 1920, Herder. Kart. K 4.— und Zuschläge.

13. **Koroška vjered**. Izdal in založil Narodni svet za Koroško v Velikovcu. 1920. Natisnila tisk. Družbe sv. Mohorja na Prevaljah. Cena K 5.—.

14. **Pesmarica**. — Zbirka narodnih in drugih pesmi. Tiskala in zal. Narodna Tiskarna v Gorici. 1920. Cena broš. L. 2.—, trdo vez. L. 3.—. Dobiva se v tiskarni.

15. Davorin Žunković: **Die slavische Vorzeit**. Grundlegende Aufsätze für die Renaissance der alt-slavischen Geschichte, Sprache und Kultur. Samozaložba. Kroměříž, 1919. Tisk. H. Slovák.

16. Miguel Cervantes: **Tri novele**. (Predgovor. — Prevara z ženitvijo. — Moč krvi. — Rinconete in Cortadillo.) Prel. dr. Ivo Šorli. Prevodna knjižnica 3. V Ljubljani, 1920. Tiskovna zadruga. Cena broš. K 10.—, vez. K 16.—, po pošti K 1'80 več.

17. Anton Kosi: **Pravila o lepem vedenju**. Za učence ljudskih in meščanskih šol. 1920. Zal. izdajatelj (A. Kosi, šolski ravnatelj v Središču). Natisnila Medjumska tiskarna v Čakovcu.

18. Reimmichl: **Skrivnost najdenke**. Poslovenil P. 2. izd. Zal. Jugosl. knjigarna, tiskala Zadruga tiskarna. Ljubljana, 1920. Cena z drag. doklado broš. K 9-60, vez. K 14-40.

19. Josip Jurčič: **Spisi**. Ur. dr. Ivan Grafenauer. VI. zv.: Doktor Zober. — Tugomer. Ljubljana, 1919. Zal. Jugoslov. knjigarna, tisk. Jugoslov. tiskarna. Cena z drag. dokl. broš. K 19-20, vez. K 31-20.

20. Fran Jeran: **Osnovni pojmi opisne geometrije**. Zal. Jugoslov. knjigarna, tisk. Jugoslov. tisk. 1920. Ljubljana. Cena K 38.—, z doklado K 45-60.

21. Spiridion Gopčević: **Serbokroatisches Gesprächsbuch**, verbunden mit kurzer Sprachlehre und Wörterverzeichnis. Heidelberg. Verl. Jul. Groos. 1920.

22. Ant. Melik: **Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev**. II. del, 2. snop. (»Pota in cilji«, 3. zv.) V Ljubljani, 1920. Zal. Tiskovna zadruga. Cena K 21.—, po pošti priporoč. K 1-80 več.

23. Bratoljub Šram: **Štipanja i milovanja**. Izdao Klub hrv. književnika u Osijeku. Tisak prve hrv. dioničke tiskare. 1920. Cena K 15.—.

24. **Eucharistische Funken**. Aus dem Ital. übersetzt von Ottilie Bödiker. I. Bdch. M. 3.—, geb. M. 5-60. II. Bdch. M. 3.—, geb. M. 5.—. III. Bdch. M. 3-60, geb. M. 6-60. Verl. Herder, Freiburg i. Br.

25. Andrija Milčinović: **Mali ljudi**. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske.

Knjiga prinaša štiri novele znanega modernega hrvatskega novelista: Nedelja, Sanje, Na vjenčanju, Na ivici. V vseh štirih je ista temeljna ideja: mali ljudje z globokim notranjim življenjem, z globoko dušo, ki hrepene drugam, kvišku, v drug svet. Vsi ti mali ljudje, vaški mali ljudje, so filozofi, premišljujuju o sebi in svojem življenju, kakor bosjaki Maksima Gorkega. Milčinović se je zatopil v njihove duše in s fino psihologijo orisal vse najtanjše tresljaje njihove notranjosti.

Popravki: Str. 101. Naslov M. Jarčeve pesmi je »Krik davnin« ne davnim. — Str. 141. 1. kolona, 12. v. Bankart ne Bankart. — 19. vrsta isto; ista napaka tudi

v kazalu k št. 5./6. — Str. 130. Pod vinjeto manjka podpisa: Stefanova Marjeta. — Str. 148. 2. k., 21. vrsta da Sommaripa, ne do Samarippa.

Urednik.